

Külf. foly. O.

1/3.

her Samuels Bili.
novo.

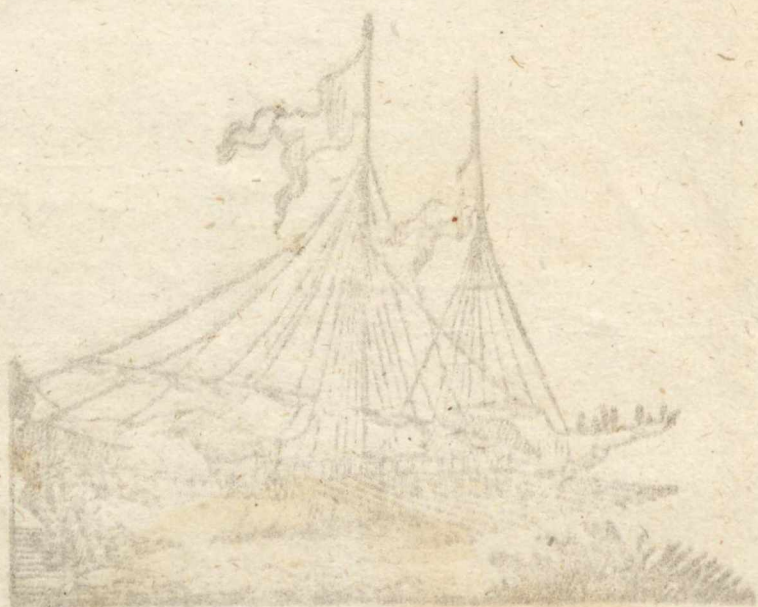
MUSEUM

HELVETICUM

Ad iungendas litteras in publicos

Uti spectant

Tabula I

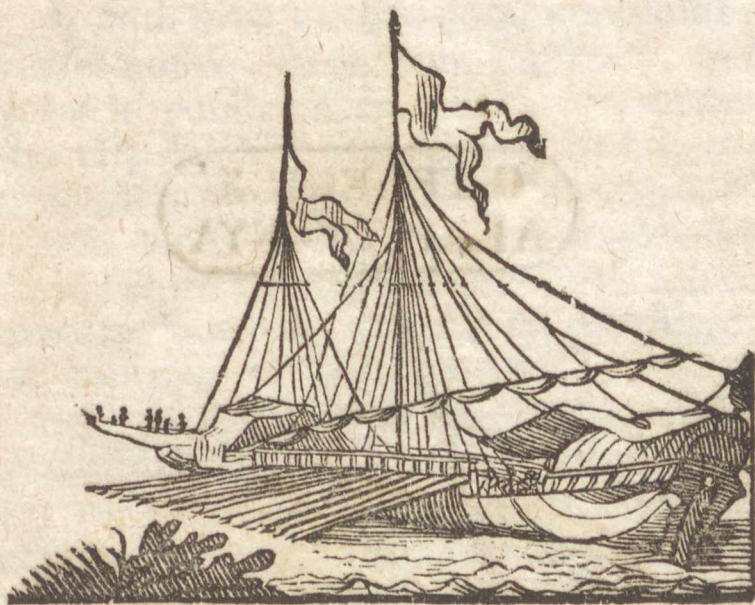
TIGURI

Lucius (Comiti) Orelli de Bop

MUSEUM HELVETICUM

Ad juvandas Literas in publicos
Ufus apertum.

Particula I.

TIGURI

Litteris Conradi Orellii et Soc.
MDCCXLVI.

308.519

M.ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

G.TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

B. L. S.

HAnc variarum Observationum Syllogem, cujus nunc primam Particulam cum orbe erudito communicamus, pro jure nostro, quod cum omnibus, qui Libros in publicum emittunt, commune nobis est, MUSEI HELVETICI Inscriptio-
ne, quam a fronte Libri suspendimus, condecorare visum nobis fuit: Atque ut hujus nomenclaturæ dignitatem tueri possit isthæc Collectio, quantum in nobis est providere, id sedulo operam dabimus.

De varia autem ac insigni hujus Instituti nostri utilitate, quam in omne genus Literarum spargere ac propagare possit, multa præfari, atque hoc nomine illud prolixius commendare velle, esset actum agere et operam supervacaneam ponere in re, de qua nemini ullum amplius dubium superesse potest demonstranda: Etenim non tantum luculenta multorum commenda-

tionem constat, sed etiam longo rerum usu cognitum exploratumque est omnibus, quantum hoc Librorum genus fructum, commodum ac delectationem afferre soleat: neque id quenquam fugere potest, nisi qui penitus ignorat, quam avide fuerint exceptæ & quantum promovendis bonis Literis adjumentum attulerint variarum Observationum Collectiones à Viris de re literaria bene merendi cupidis inde ab hujus Seculi principio in publicos usus instructæ; cujus generis sunt, *Observationes Halenses, Bibliotheca & Museum Bremense, Miscellanea Duisburgensia, Groningana, Lipsiensia* etiam tum priora, tum novissime instaurata, *Symbolæ item literariæ, et Tempe Helvetica.*

Quodnam vero in hocce Museo apertiendo consilium potissimum fuerimus secuti, quum istud a reliquorum rationibus, qui in colligendis ejusmodi meletematibus operam suam posuerunt, non sit multum diversum, atque ex primo hocce Specimine ad liquidum cognosci possit, opus non est ut in eo explicando simus prolixiores. Scilicet id præcipue agimus, ut in hoc Museum congeramus, quæcunque a doctis Helvetiæ Civibus ad illustrandas varias eruditionis partes, succincte quidem, sed cum cura aliqua, aut jam olim sunt conscripta, quamvis typis aliquando fuerint multiplicata; modo sint rarius nunc ob-
via

via nec facile parabilia; aut a nostri temporis Ingeniis, quorum hæc ætas adeo ferax est, indies elucubrantur, vel etiam interdum quasi aliud agentibus excidunt, et vel tanti non habentur, ut seorsim et peculiari aliquo libello comprehensa præcolum exerceant, aut quibus, quanquam typis sint exscripta proximum interitus periculum impendet. Tametsi vero hac Lege non ita constrictos nos esse velimus, ut integrum nobis amplius non sit, subinde etiam doctam aliquam commentationem, quæ exterum Auctorem agnoscat, ob Argumenti aut tractationis dignitatem Museo nostro inferre, imprimis si a civibus nostris fuerit desiderata: Eum tamen in his conquirendis modum servabimus, ut constet, non ob eam solum rationem, quod in Helvetiis fuerit excitatum et collectum hoc *Museum* nostrum; sed in primis quod maximam partem ex domesticis opibus fuerit auctum et locupletatum, HELVETI-CUM illud jure merito a nobis nuncupari.

Equidem nullum genus Scientiæ est, quod ab hoc Museo nostro penitus excludamus; Sunt enim ejus commatis Libri instar prati, in quo, ut *Seneca* alicubi habet, *Bos herbam*, *Canis leporem*, *Ciconia lacertam* quærere et investigare possit: præcipuam tamen rationem habebimus eorum, quæ ad *Criticam*, *Exegesi*, *Historiam* etiam, *patriam* præprimis, sive *sacram*, sive *civilem*, sive *philosophi-*

sophicam, five *literariam*, illustrandam pertinent: Quin etiam doctorum Virorum et quorum magna in rem literariam fuerunt merita, Imaginibus, h. e. diligentiore Vitæ enarratione hoc Museum exornabimus. Et quum nobis constitutum sit, quatuor quotannis hujus Collectionis Particulas, quarum singulæ decem ad minimum folia compleant, publicæ luci exhibere, Exterorum circa rem Helvetiorum Literariam studio ac curiositati id dabimus, quod non potest non cum Gentis nostræ gloria esse conjunctum, ut singulis Particulis, quæ divisim temporibus lucem adspicient; Nova Literaria Helvetica subjiciamus, quæ Academia- rum, Gymnasiorum ac Scholarum statum et conditionem, Doctorum in illis successiones, Eruditorum conatus et consilia, Libros etiam recens in Helvetia editos diligenter percenseant.

Ceterum in his colligendis ac disponendis non promiscue omnia, ut fors quæque obtulerit, sine delectu congerere animus est, sed iudicio hic nostro utemur, cui has præcipue Leges statuimus, ut quæcunque in medium afferamus, primo argumenti sint non vulgaris, deinde ut diligenter, nec indocte scripta, præterea ut sint rarius obvia & digna quæ ab interitu vindicentur, denique ut talia, quæ scripsisse homines in literarum studiis versantes minime poeniteat.

Itaque MUSEUM isthoc HELVE-
TICUM publicis usibus dedicamus atque
aperimus ; Quod ut in rei literariæ com-
modum eveniat , quantum in nobis est,
Deo ac Musis Helveticis faventibus, satage-
mus. Et quanquam non aliam nobis hac in
parte operam nisi obstetriciam arrogemus,
sine qua plures literati foetus , luce et me-
moriam digni, nunquam excluderentur ; at-
que musivum aliquod seu sectile opus, tes-
sellis aliunde subministratis , instruamus ;
non tamen ita jejunam ac sterilem hanc ope-
ram nostram putamus , ut non multum ad
juvanda Literarum studia conferat : Non se-
cus enim , qui alios cohortatione, ut scri-
bant, excitant ac impellunt, et facultatem
scribendi suppeditant, ac qui ipsi scribunt,
literis opem tulisse existimandi sunt : Quæ
duæ res ejusmodi sunt , ut , qui alterutram
commode faciat, ei scilicet a studiosis omni-
bus gratiæ sint agenda.

Tiguri Helvetiorum ad d. IX. Kal. April. MDCCXLVI.

Argumenta quæ hac Musei Parte explicantur.

- I. LUCII CANDIDI, Helvetii, Meditatio de eo, quod Nimium est in studio Literis inclarescendi. *E Msc.* pag. 1--48.
- II. Fasciculus Epistolarum Viri Celeb. et Ampl. GIBERTI CUPERI ad Virum Spectatiss. Clariss. MARQUARDUM WILDIIUM, Reip. Bern. CCVirum, quibus variis antiquis Marmoribus in Helvetia erutis lux affunditur. *Nunc primum e Msc. eduntur.* pag. 49--79.
- III. Vita JOANNIS GRYNÆI, Theologi Basileensis Celeberr. à Collega ejus Viro Clariss. J. LUD. FREY, S. Th. D. et Prof. P. conscripta. pag. 80--102.
- IV. *Λεξιπαρα* Scriptorum Clariss. τῶ νῦν ἐν ἀγλοῖς JOANNIS GRYNÆI, *hactenus fere inedita:* Nimirum
 - a] Animadversiones nonnullæ ad Reimannum, de Atheismo Mohammedanorum. p. 103-112.
 - b] Disquisitio epistolica: An Mahomed Impostor fuerit, an Fanaticus? pag. 113-132.
- V. V. Cl. CONRADI GESSNERI Epistola ad Dalechampium de Constantia in Fide adversus Apostasiam. *E MSC.* pag. 133--150.
- VI. Brevis Biographia J. Henr. Ringierii, S. Th. in Acad. Bern. Prof. primarii: *Excerpta ex Oratione panegyrica.* pag. 151--156.
- VII. Nova Literaria Helvetica, pag. 157--fin.

LUCII CANDIDI
HELVETII
MEDITATIO,

De Eo, quod Nimium est
in studio Literis inclarescendi,

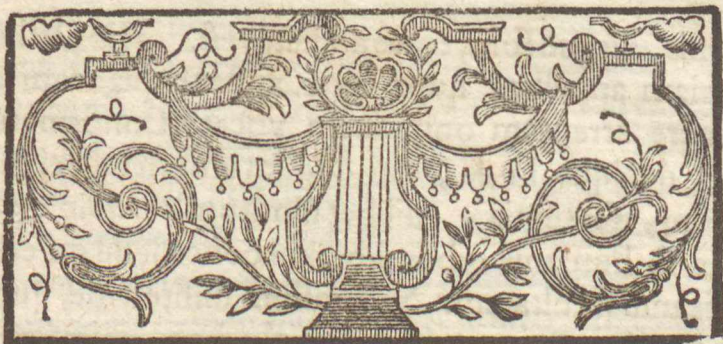
AD

Virum maxime Reverendum, & Amplissimum,
DAVIDEM LAVATERUM,

Philosophiæ in Illust. Gymnasio Tigurino
Professorem Clarissimum,

Venerandi Canonorum Capituli DE-
CANUM Dignissimum.

Fautorem, & Amicum suum æstimatissimum.

QUando animum meum , *VIR PRÆSTANTISSIME*, gravioribus meditationibus fessum , reficere volo, in manus sumo eorum libellos, qui fata eruditionis & doctorum virorum describere solent. Præterquam enim quod hodie, ut sunt tempora, vix quisquam literis intentus, hoc studiorum genus negligere possit, sentio animum meum mira quadam dulcedine adfici, quoties tot hominum, ætate, ingenio, & eruditione inter se discrepantium, varias de divinis pariter & humanis rebus sententias animo meo repræsentō. Sunt autem potissimum duo, quæ ex lectione ejusmodi libellorum notavi, & in meos usus converti. Didici primo, miram esse mentium humanarum *diversitatem* in ponderandis omnium rerum, disciplinarum, sententiarum, eorum quin etiam, quæ ad Religionem pertinent, principiis & fundamentis; quæ non solum, ab institutione, educatione, & meditatione, sed etiam a primigenia quadam mentis dispositione repetenda esse videtur. Quod hic albis dentibus ridet; ille venerabile & sanctum appellat. Hic demonstratam esse hanc vel illam adfectionem clamat; quam alter nulla verisimilitudinis specie niti, perhibet. Hic Veteres duntaxat admiratur, & in cœlum tollit laudibus: Ille Mo-

dernis, iisque solis, totus addictus est. Hic Orthodoxiam appellat, quod alter anilem quandam & temere arreptam opinionem vocat. Confirmatus sum denique in ea, cui dudum album adjeci calculus, sententia, cuilibet nimirum de divinis pariter & humanis rebus liberam concedendam esse judicandi facultatem. Nec possum diffiteri me, quoties hæc Eruditorum Diaria evolvebam, miratum, qua ratione tandem fieri potuerit, ut homines non indocti gravissimum illud & momentosissimum dogma de libertate conscientiae cuivis concedenda, quod tamen evidentissimis principiis rationis, æquitate naturali, indole humani ingenii, origine Magistratus, & Religionis christianæ genio nititur, capere tamen & tueri noluerint, cum attenta duntaxat *Historiæ Litterariæ* lectio, eos in hanc sententiam pertrahere posset. Quid enim facilius ex tot discrepantibus, & circa eandem materiam in diversa abeuntibus Eruditorum Virorum sententiis, colligi potest, quam hoc nimirum: Non posse omnes idem cogitare & sentire: Nullum esse in his terris infallibilem judicem controversiarum: Neminem in alios jus habere: Conscientiam ex iis esse quæ cogi non possunt, nec minus ridiculum esse a morem veritatis flagris instillare, quam urbem munitam syllogismis expugnare velle? quis non videt, tot animorum æstus, tot rixas, tot linguæ prælia, tot virorum optimorum oppressiones, tot violentas persecutiones, eorum perversæ debere opinioni, qui stulte volunt, ut alii aliter cogitent & ratiocinentur, quam vero possunt? Quis non sentit, neglectum dogmatis, generi humano utilissimi, non fovisse tantum hactenus horrendum illud Inquisitionis minime sacræ Tribunal, quod inter tetros Dæmonas potius & furias, quam inter homines locum habere deberet, sed etiam

hoc

hoc ipsum in causa esse, quo minus vera Religio, mascula Eruditio, candida Simplicitas, inter florentissimas Gentes caput tollat, & Eruditio cum Sapientia regnet. Hoc *primum* est, quod ex Historiæ Literariæ studio & cultura didici. *Alterum*, quod scivisse non minus utile est, hoc est: nimirum *vanum esse, immodicum illud inclarescendi, famamque quovis modo extendendi, studium*, quod quosdam adeo dementavit seculo nostro, ut omnium risui sese exposuerint. Quisquis sine partium studio, quorundam Scripta evolvit, & solidum ab inani discernere valet, facile deprehendet, eos omnem movere lapidem, non ut generi humano utilia in medium proferant, hominesque a pravis opinionibus & studiis abducant, sed ut *multa legisse* videantur, & aliquam Eruditionis famam obtineant. Cum autem, TU VIR AMICISSIME ex eorum numero sis, quibuscum cogitata mea libere communicare soleo, haud ingratum TIBI fore existimo, si quæ de *vanitate studii inclarescendi Literis*, in chartam conjeci, TUO Iudicio, quod simplex semper & candidum esse solet, submittam. Scio enim TE ea modestia, morumque elegantia esse præditum, ut nihil minus ferre possis, quam ridiculum fastum hominum nullo vero Eruditionis apparatu instructorum, vehementer tamen sibi metipsis plaudentium, & in alios rusticitate quadam turpi temere debachantium.

II. Ut autem in hac Meditatione ordinem aliquem servem, (1) ostendam studium inclarescendi Literis quodam respectu non solum esse licitum, sed & laudabile: (2) Quatenus idem vituperandum sit monstrabo commemoratis simul vitiis, quæ studium hoc comitari solent: (3) Fontes hujus ma-

li detegam: (4) Causas adducam, quæ homines sanæ mentis impedire deberent, quo minus præcipites in hoc vitium ruerent: & (5) denique Remedia quædam suppeditabo, quæ morbo huic, si non sanando, minuendo tamen ex parte inservire possunt.

III. Quod ad primum spectat, certum est, & extra dubitationis aleam positum, homines non sibi metipsis duntaxat solis, sed & aliis natos esse. Hinc Optimum Numen homines iis instruxit animi & corporis dotibus, quæ ad aliis inserviendum multum conferre possunt. (2) Quilibet igitur, ut de ingenio solo jam agam, non tantum potest, satis expensis mentis suæ viribus, aliorum felicitatem promovere; sed & vi voluntatis divinæ, per rectæ ratiocinationis leges elicite, id, quantum in se est, præstare tenetur. (3) Homines, Literarum cultura, suam potissimum felicitatem primo quærere tenentur, non tamen exclusa cura erga alios, quos, quantum in se est, & perspicaciores, & meliores reddere tenentur. (4) Recte igitur facere censetur is, qui probe perspectis egregiis animi sui dotibus, & audito Virorum Eruditissimorum & Candidorum de suis conatibus judicio, Scriptis publicis aliorum commodis inservit. Fieri quidem potest, ut argumentum, quod tractare volumus ipsi, ab aliis jam sit probe excussum; sed hoc impedire non debet, quo minus manus operi admoveamus: possunt enim illi, inter quos degimus, hoc ignorare. Imo Auctores doctissimi nesciunt aliquando, hoc vel illud thema ab aliis esse excussum. Et quis in tanta scriptorum turba, & librorum copia, hoc cognoscere semper potest? Quod si tamen id probe

be nobis perspectum sit, possumus tamen, idque jure, existimare, lucem majorem argumento tractando adferri posse. (5) Cum vero ante omnia nostram felicitatem promovere teneamur; hæc autem non tantum cultura disciplinarum sedula, & emendatione mentis, sed & aliorum hominum auxilio obtineatur, manifestum est, posse legitime etiam gloriam hac ratione quæri; nihil enim est aliud gloria, quam constans virtutis & eruditionis solidæ fama, ab intelligentibus et incorruptis Judicibus prodiens. Ad eam vero consequendam non sufficit tacita virtutis conscientia, sed necesse etiam est, ut doctis publice constet, quibus ingenii dotibus simus instructi. Hæc vero gloria egregiis scriptis, et applausu Virorum vere doctorum parta, sua natura apta est, ad alios nobis conciliandos, et ad felicitatem nostram et aliorum promovendam. Quæri igitur legitime hæc gloria et potest, et debet. Licet vero sæpe virtutis & eruditionis famam consequamur, promotione tamen, et aliis commodis destituamur, non tamen propterea illud, quod laude dignum, omittendum est. (6) Ad hanc autem quæstionem magis elucidandam, necesse est, ut distinguamus inter *Incentivum*, quod nos ad scribendum impellit, et inter *laborem* ipsum. *Incentivum* ipsum potest in se spectatum *vanum* esse, dum nonnisi *laudem solam*, vel potius *voluptatem solam* ex aliorum laudibus ortam, captamus; institutum tamen ipsum laudabile esse potest, dum labor ipse, pluribus prodesse potest. Ipse scriptor frustra sibi plaudere potest, at possunt ea, quæ elaboravit, egregia plane esse, et insignem aliis adferre utilitatem. Ita tenentur omnes, pro suis quique facultatibus, Eleemosynas in pauperes erogare, quia hoc plurimum prodest, licet

forte multi id faciant, ut laudentur duntaxat. Probe hoc agnovit Vir acuti ingenii, I. *Acantius*, in epistola ad *Wolfgangum Tigurinum*, de *felici et infelici librorum partu*, data. Illud (inquit) in primis laudo, quod omne scribendi edendique consilium, non inanis auræ cupidine, sed publicæ utilitatis, gubernari velis: plerique præter laudem nihil spectare in scribendo videntur, ex quibus tamen, qui saltem intelligant, qualibusnam scriptis laus debeatur aliqua, taliaque elaborare student, ferri utcunque possunt, non aliter atque ii, qui pro patria fortiter quidem illi pugnant, non tamen patriæ causa, sed suæ gloriæ. Neque etiam quenquam a scribendo absterre debet, quod sæpe ea, quæ a nobis in medium proferuntur, aliis levia videantur. Attendendum enim est ad Virorum in his vel illis Eruditionis partibus, de quibus agere instituimus, probe versatorum judicia, et ad utilitatem quæ inde certo ad alios promanare potest. Decipit frons prima multos. Quidam nonnisi rara et insolita, licet nihil profutura, mirantur et laudant, res vero momentosissimas pro levibus venditant. Certe nisi utile est, quod scribimus, stulta est gloria. Ita si quis v. gr. Catechismum duntaxat scriberet, sed talem, qui non tantum suo, sed præstantissimorum Theologorum iudicio, studiosæ juventuti magis esset accommodatus, quam multialii, qui vulgi manibus teruntur, laude dignum susciperet laborem, licet is levis a quibusdam haberetur, quia quicquid ad profectum in vera pietate et cognitione Numinis facere potest, non leve, sed momentosum est, ut jam non dicam, majorem artem et ingenii perspicaciam ad tale quid elaborandum requiri, quam
vulgo

vulgo existimatur. Idem de aliis eruditionis partibus dici potest. Possunt etiam apud Exteros quædam Eruditionis partes excoli diligenter, a nostris vero negligi. Recte igitur agit is, qui in gratiam Popularem suorum talia in lucem profert, licet ipsemet forte novi addat nihil. Ita laudandi sunt Germani et Helvetii, quod post Doctissimorum Anglorum egregios in demonstranda veritate Religionis christianæ conatus in eodem argumento explanando singularem impenderunt diligentiam, licet pauca, quæ majorem lucem adferre huic materiæ possunt, forte adtulerint. (7) Denique cum experientia constat, in illis regionibus, ubi plures Viri eruditi calamos ad scribendum arripere solent, humanitatem et morum elegantiam florere; sensim vero sensimque rusticitatem, superstitionem, et hæretificationes, (liceat rem barbaram barbara voce exprimere) pelli; cuiuslibet, qui animum literis rite excoluit, est, aliquid conferre, ad hæc bona promovenda, mala vero depellenda. Hoc autem tentare licet non solum illis, qui excellenti plane sunt instructi ingenio & eruditione, quique inter portenta ingenii humani, et primæ ut ita dicam magnitudinis stellas, referri possunt; sed et illis, qui pro ingenii viribus gnauiter variis disciplinis operam dederunt; præterquam enim quod ejusmodi ingenia rara sint et vix binos vel tres integrum seculum in lucem proferat, possunt homines minore Eruditionis apparatu instructi, sæpe magis prodesse aliis, quam tales Heroes. Ex quibus patet, ni fallor, studium inclarescendi Literis, rite adhibitum, rem esse non solum licitam, sed laudabilem valde. Et huic sententiæ omnis ætatis Viri doctissimi subscripserunt. Unicum addo testi-

monium Plutarchi Viri Πολυμαθεστατου. Hic in tractatu, cui titulus: 'Ει καλως ἐξηται το λαθε βιωσας pag. m. 256. ita de hoc argumento loquitur: 'Εαν δε τις ἐν μὲν φυσικοῖς Θεον ὕμνη καὶ δικην καὶ προνοιαν, ἐν δὲ ἡθικοῖς νομον καὶ κοινωνιαν καὶ πολιτειαν, ἐν τε πολιτεία το καλον, ἀλλὰ μὴ τὴν χρειαν. δια τὴ λαθε βιωσας, ἵνα μὴδὲνα παιδεύσῃ, μὴδὲν ζήλος ἀρετῆς μὴδὲ παραδειγμα καλον γενῆται. 'Ει Θεμιστοκλῆς Ἀθηναίους ἐλάνθανεν, ἐκ ἀν ἡ Ἑλλάς ἀπεώσατο Περσῶν; 'Ει Ρωμαίους Καμιλλος, ἐκ ἀν ἡ Ῥωμὴ πόλις ἐμείνεν; 'Ει Διονα Πλάτων, ἐκ ἀν ἐλευθερώθη ἡ Σικελία. Ὡς περ δὲ οἶμαι το φως, ἔ μόνον φανερός, ἀλλὰ καὶ χρησίμους καθίστησιν ἡμᾶς ἀλλήλους: ἔ τως ἡ γνῶσις ἔ μόνον δοξᾶν ἀλλὰ καὶ πράξιν ταις ἀρεταῖς διδῶσιν. i. e. at si quis in naturæ rerum investigatione Deum celebret, justitiam, providentiam in morum doctrina legem, communionem, Civitatem: in Republica honestatem non utilitatem. Cur vivens ignorari velit? an ut ne quem doceat? ne cuiusquam studium ad virtutem excitet, neve aliis exemplo sit? Si Themistocles Atheniensibus ignotus fuisset, non repulissent Græci Xerxem; Si Camillus Romanis, periisset Roma; Si Dioni Plato, non fuisset liberata Sicilia. Nimirum sic sentio, sicut lumen non manifestos tantum nos, sed et utiles invicem facit; ita notitia non gloriam modo, sed et agendi materiam virtutibus parari. Possunt igitur Imperantes subditos, Præceptores auditores suos, Parentes liberos ad gloriam Literis et Eruditione quærendam, stimulare. Laude dignus est adolescens humili loco natus, pauperis angustique Laris, si eruditione et virtute humo se tollere conatur, omnique data occasione publice probat se dignum esse promotione. Necessarium autem quam maxime est hoc studium Seculo nostro, quo ambi-

ambitio fere omnia præmia virtutis possidet. Non tantum in Ecclesia Romana vitium illud, quod *Nepotismus* vocatur, regnat, sed et passim ubique locorum dominatur. Sæpe homines exiguis animi dotibus instructi, nullis meritis præstantes, gravissimis muneribus admoventur, qui ad alia facienda longe aptiores essent. In Insula *Iapan* usu receptum esse tradunt, ut Liberi teneantur eandem artem excolere, quam Parentes, dum in vivis erant, exercebant. Sane multis in locis idem obtinet. Si Parens auctoritate valet, et egregiam Spartam obtinet, filiumque habet non plane stipitem, facile eandem, vel hac non minorem, in eum transferre potest. At hac ratione fit, ut sæpe præstantissima ingenia post carecta latere debeant, quæ tamen magna dare potuissent exempla. Interim et hoc verum est, nullum unquam tam sterile virtutum Seculum fuisse, quo eruditionis, probitatis, et elegantiae ingenii, prorsus nulla fuerit ratio habita. Experientia quotidiana contra testatur, homines nullarum imaginum, et novos, ad summos honores, ob egregias virtutes, et ingenii præcellentiam pervenisse: et hoc non obtinuissent, nisi in pectoribus eorum laudis et gloriæ flamma fuisset accensa. Sunt, qui de Mæcenatum raritate conqueruntur, rari sunt, inquit, qui Literas, Literatosque foveant, homines nullis Majorum imaginibus insignes in lucem protrahant, et erectiora ingenia, quæ cum paupertate luctantur, et quorum virtutibus obstat res angusta domi, humo tollant. Hinc querelam *Ovidii* de neglectu Poëtarum ad Literatos omnes transferunt.

Cujus

Cujus verba ita habent.

Cura Ducum fuerant olim Regumque poëtae:

Praemiaque antiqui magna tulere chori.

Sandaeque majestas, et erat venerabile nomen

Vatibus: et largae saepe dabantur opes.

Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,

Contiguus poni, Scipio magne, tui.

Nunc ederae sine honore jacent, operataque doctis

Cura vigil Musis nomen inertis habet.

At nimis queruli ejusmodi homines sunt, et cum sibi met ipsi saepe desint, morumque rusticitate nonnunquam notabiles sint, fastuque ridiculo tumeant, aut aliis vitiis constricti sint, de raritate Maccenatum conqueruntur. Fac vero aliquando contingere, quod non negamus, ut viri ingenio et eruditione praestantes meritis suis dignos honores non consequantur, non propterea studium inclarescendi Literis abjiciendum est. Qui enim egregiis disciplinis excultum habet animum, didicit etiam novercantis fortunæ impetum excipere; divinarum humanarumque rerum contemplatione animum pascere, atque corde durato fatale exitium ferre, donec fortunam criminis sui pudeat. Ea enim est nobilitas, ea praestantia veræ Eruditionis, ut animum mira quadam et incredibili voluptate perfundat, præ qua omnes hujus mundi deliciae et fortunæ bona sordent. Muretus, elegantissimi ingenii Vir, alicubi ita de se loquitur: *Vere hoc affirmare possum, si quis mihi Deus omnes opes, omnium commoda, omnem potentiam proponat, ea lege et conditione, ut semel deponam hæc studia et tales qualescunque Literulas, altrices adolescentiæ meæ, fidiissimos meorum*
omni-

um temporum comites, deferam, nunquam id faciam, neque quidquam tanti esse ducam, quod mereri velim, ut a suavissimo eorum contubernio et amplexu abducar. Neque tenuis etiam fortuna prohibet, quo minus nostram et aliorum felicitatem, promovere possimus. Interim verum est, sublatis præmiis, quæ virtuti debentur, perire, saltem vehementer minui, studium inclarescendi Literis.

IV. Sed satis de his. Videamus jam qua ratione studium hoc inclarescendi dici possit *nimium*, et *vanum*, adeoque quatenus sint carpendi, qui animos ad scribendum appellant. Et (1) huc referimus omnes eos, qui exiguis animi dotibus, et superficialia Eruditione sunt instructi, insatiabili tamen simul inclarescendi studio ardent. Ejusmodi hominum insignem hodie esse copiam, nemo diffitebitur, qui vel sola Diaria Eruditorum evolverit. Acute tales perstrinxit ingeniosissimus Germaniæ Satyricus *Liscovius*, in libello de *Laudibus & necessitate semi-Eruditorum*, quem, cum in omnium manibus sit, festivus labor, compilare nolo. Et profecto fieri non potest, ut homo, qui in se ipsum nondum descendit, & quid vires valeant, quid ferre recusent, accurate tentavit, aliquid, quod luce publica dignum sit, edat. Qui enim judicii debilitate impeditur, quo minus cognoscat, quid in hac vel illa disciplinarum parte eximium, pulchrum, & solidum sit, qua ratione aliis viam monstrabit ad solidam Eruditionem perveniendi? Quin autem *Vanum* sit horum hominum studium non opus est ut pluribus probem, cum res ipsa loquatur. *Vanum* est hoc studium, (2) quando homines docti etiam & Literis exculti nihil aliud quam famam

Eru.

Eruditionis & *laudem* captant. Vir eruditus & sapiens, id ante omnia agit, ut animum suum solida rerum ad bene beateque vivendum facientium cognitione imbuat, voluntatemque ad virtutis amorem flectat; hoc vero præstito, operam navat, si alia non obstant negotia, ut et aliorum hominum felicitatem, quantum in se est, promoveat, talia in lucem proferendo, quæ alios & doctiores & sapientiores facere possunt, cætera securus laudis & vitreæ famæ; non enim temporis, non vanis hominum studiis, sed conscientiae & veræ generis humani felicitati inservit. Esse quam videri eruditus mavult; rusticiore titulo viri boni contentus est. Sed stimulos tamen, inquiet aliquis, addit laudis amor ad Literarum studia rite et ardentem excolenda.

*Non parvas animo dat gloria vires
Et fecunda facit pectora laudis amor.*

Ita est. Sed præterquam quod negem, majorem vim habere in animum vere eruditi et sapientis famam aliorum & laudem, quam studium suam et aliorum felicitatem promovendi; non ideo minus vitiosus est ille solius laudis amor, nisi dicas, eo minus homines esse taxandos, quo majore animi contentione ad perversa et prava animi studia rapiantur. Verum est, Viros vere eruditos et sapientes voluptatem capere non solum ex recte factorum conscientia, sed etiam ex probatissimorum & eruditissimorum virorum laudibus. Idque possunt facere sine crimine. Sed illi de quibus nobis sermo est, hoc *unum*, *unum* inquam sectantur, ut *laudes quocunque jure et modo partas captent*, eoque nomine sibi plaudant. Hi
Lite-

Literis dant operam, sudant, vigilant, ut per ora hominum volitent. Num vero animus meus melior est, si alii de me loquantur? num aliquid accedit veris virtutibus meis, si alii laudibus me prosequantur, aut decedit iis aliquid si his laudibus destituar? Consistit autem tota felicitas illorum hominum in iudicio aliorum. Quid autem agit homo, qui Literis gnaviter vacat, eum duntaxat in finem, ut laudetur? respondeat celebris noster Werenfelsius: Emit, inquit, iudicia aliorum, iudicia multitudinis incerta & fraudulenta, iudicia sæpe stolidia & inepta, iudicia, quæ dum vivit, pleraque sunt iniqua & maligna, post mortem si æquiora sunt, nullam illi voluptatem adferre possunt. Et ne de iudicio solius multitudinis me loqui putes, ipsa illa benigna Eruditorum Iudicia de nostris laboribus non certa sunt signa meritæ laudis: Laudant illi sæpe ut laudentur a nobis; laudant sæpe nullo licet accuratiore instituto scriptorum nostrorum examine; nesciunt sæpe quot alienis plumis se exornarint Scriptores; laudant sæpe non nisi amote Sectæ, quam sequitur Scriptor, inducti etc. etc. Idem etiam sæpe dici potest de laudibus Amicorum. Idem, quem supra laudavi Acontius, Wolfio Auctor est, ut probe perpendat, quam parum Amicis in hoc negotiotribuendum sit. Quonam autem (inquit) pacto statuere possis, tuum de tuo iudicio rectum esse iudicium, cum tam multi in eo errent? qua ratione te non errare intelliges? ardua res est, ac nescio an ulla magis. Amicis, inquires, plus de me credam quam mihi. At vero id dictum multo est facilius quam factum. Sed facturus sane sis, quid si amici satis sinceri sint, ut nolint, aut nimis verecundi, ut non audeant, quod sentiunt proferre? quid si fuerint
aliis

aliis in rebus (quod plerumque accidit) occupati, ut quod oportebat, censuræ tempus dare nequeant? Sed mitte hæc omnia, quid denique si ne illi quidem iudicio satis valeant? dices nonnisi probatissimos quosque adhibebo. Cujus iudicio probatissimos? Vulgine? minime præclarum tu auctorem narras. An tuo? fiat; jam alieno opus non habes.

Ex quo satis constat, quam incerta, dubia, et misera sit illa felicitas, quæ a laudibus aliorum duntaxat est suspensa. Rectissime ejusmodi hominibus applicatur illud Soteris nostri ad Pharisæos dictum: Ἀπὸ τοῦ μισθοῦ αὐτῶν. Quæ verba ita eleganter παραφράζει idem eximius ille Theologus Werenfelsius: Nihil non (inquit) egerunt ut viderentur, & laudarentur. En habent quod volunt, cernuntur, laudantur; abeant igitur, auferant mercedem suam: fruantur fumo quem captaverunt, per me licet: Sed voti compotes facti adquiescant, solidum pietatis & veræ laudis præmium aliis relinquant. Hi homines certe minus sapiunt quam rustici. Hic cur agrum colat, cur semina terræ mandet, cur fulcis eam proscindat, causam dicere potest, & fructum ex labore suo sperare non putatitium et imaginarium, sed solidum. Eruditus autem, qui solius famæ captandæ studio ducitur, nil adferre potest, quod sapienti satisfaciat. Si quis enim ex eo quærat, cur ab ipso lucis ortu libris circumvallatus unguis præmordeat, legat, sudet, tot libros evolvat, in chartam sua cogitata conjiciat, et post immensos exantlatos labores tandem scripta sua prelo committat, nihil aliud reponere potest, quam hoc, se omnia hæc præstitisse, ut lectores laborem suum laudent, utque ex sola hac laude voluptatem capiat. Tan-

tine

tine autem res ista est, ut propterea tam grave onus humeris nostris imponamus? Quid aliud est illa voluptas, ex sola laude aliorum percepta, quam admiratio cæca suarum virtutum? Ah! quam misera est illa felicitas tandem hoc solo fundamento superstructa? rectissime talibus applies, quod de studiis hominum in genere dixerat *Lucianus in Contemplantibus*. Ita enim Tom. I. p. 355. sq. Edit. Grævii, *Charonem ad Mercurium loquentem* inducit: Ἐθέλω γεν σοι ὡς Ἑρμῆς εἰπεῖν ὥτινι, εἰσικεναί μοι ἐδοξάν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ βίος ἅπας αὐτῶν. ἤδη πότε πομφολυγας ἐν ὕδατι ἐθεάσω ὑπο κρηνῶ τινε καταρράττοντι ἀνίσταμενας τας φυσαλίδας λεγῶ ἀφ' ὧν ξυναγείρεται ὁ ἀφρός; ἐκείνων τοίνυν αἱ μὲν τινες μικραὶ εἰσι, καὶ αὐτίκα ἐκραγείσθαι ἀπεσβήσαν. αἰδ' ἐπὶ πλέον διακρῆσι, καὶ προχωρῶσιν αὐταῖς τῶν ἄλλων αὐταὶ ὑπερφυτομεναι, εἰς μεγίστον ὄγκον αἰρῶνται. ἔπειτα μὲν τοὶ κακείνα παντὶς ἐξέρραγνῃσαν ποτε. ἔ γάρ οἷον τε ἄλλως γενεσθαι. τὸτο ἐστὶν ὁ ἀνθρώπων βίος, ἅπαντες ὑπο πνεύματος ἐμπεφυσημενοί, οἱ μὲν μείζους οἱ δ' ἐλάττερες. καὶ οἱ μὲν ὀλιγοχρονίον ἔχουσι καὶ ὠκυμορον τὸ φύσημα, οἱ δὲ αἶμα τὸ ξυσηναὶ ἐπαυσαντο, πατι δ' ἐν ἀπορράγνῃσαι ἀναγκαῖον. i. e. *Volo igitur Mercuri dicere tibi, cuinam similes homines mihi videantur, eorumque vita omnis. Vidistine aliquando bullas illas torrente cum strepitu scaturiente exurgentes, flatuosos dico tumores, ex quibus spuma cogitur? Illarum igitur aliæ parvæ sunt, quæ protinus ruptæ evanescent; aliæ vero diutius durant, sibi que adjunctis aliis vehementer intumescunt, ac in maximum tumorem attolluntur: ac tandem aliquando illæ etiam prorsus ruptæ dissolvuntur, neque enim secus fieri posset. Hæc tibi hominum vita. Singuli*

flatu tumescunt; hi majores, illi minores atque, alii momentaneam moxque deficientem inflationem habent, alii simul atque constituti sunt, desistunt. Itaque omnes rumpi necesse est.

V. Ut autem vitii hujus *vanitas* magis pateat, videndum, quibus mediis ac rationibus utantur homines, incredibili inclarescendi deliderio capti. Vir eruditus et sapiens, qui animum ad scribendum impellit, id unum intendit, ut *suam et aliorum felicitatem* promoveat. Eum in finem nihil in medium profert, quam quod alta mente diu versavit; nihil quod ostentationem ingenii prodatur; nihil denique quod non utile, grave, et attentione dignum sit. Hac autem in parte vanæ gloriæ auram captantes multipliciter errant. Quod per partes, sed strictim tamen, speciminis loco, ostendam. Qui vano studio inclarescendi æstuat, *is nimio hoc et vitioso adfectu præpeditur, quo minus rem, quam aliis explanare vult, recte intelligat, rite perpendat, et in clara luce, quantum argumenti natura patitur, collocet.* Immensa autem illa laudis cupido, quæ animo insidet, nullas moras, nullas procrastinationes ferre potest; sed quoscunque hæc cura vexat, gloriæ coronam quam ocyssime videre gestiunt. Hinc festinanter corradunt et in chartam conjiciunt quascunque immaturas cogitationes. Quemlibet imaginationis lusum pro argumento solido habent. Evomunt potius libros, quam scribunt. Exiguus valde in Scriptis horum hominum reperitur ordo; nulla cogitationum harmonia; nulla sermonis perspicuitas; nulla argumentationum, apte inter se cohæ-

cohaerentium, coagmentationes, sed strues verborum

- - congestaque eodem
non bene junctarum discordia semina rerum.

Contingere hoc potissimum solet πολυγραφοις, et diversas Eruditionis partes illustrare simul conantibus. Hi singulis fere annis ex XCVIII libris centesimum conficiunt; quos ob indefessum quidem studium laboris laudamus, in quibus tamen ut plurimum judicii ἀκριβειαν, aliaque, quæ libris verum decus et ornamentum conciliare possunt, merito desideramus. In hos quadrat illud *Arriani*, inter stoicæ Philosophiæ sectatores facile Principis, dictum, quod extat. Lib. IV. pag. 387. Edit. Cantabrig: Διὰ τὸ (inquit) εἰ δυναμαὶ εἶπειν φιλοπονον, ἂν ἀκρω τὸ μόνον ὅτι ἀναγινώσκει ἢ γράφει καὶ προσθῇ τις ὅλας τὰς νύκτας, ἐπὶ λέγω ἂν μὴ γνῶ τὴν ἀναφορὰν, ἐπεὶ γὰρ σὺ λέγεις φιλοπονον τὸν διαπαιδασκαρίον ἀγρυπνήτα. εἰ τοίνυν ἐδ' ἐγώ. ἀλλ' εἰ μὲν ἐνεκα δόξης αὐτοῦ ποιεῖ, λέγω φιλοδοξον. ἂν δ' ἐνεκα ἀργυρίου φιλαργυρον εἰ φιλοπονον. ἂν δ' ἐπὶ τὸ ἴδιον ἡγεμονικὸν ἀναφέρῃ τὸν πονον ἐν ἐκείνῳ κατὰ φύσιν ἔχῃ καὶ διεξάγῃ, τότε λέγω μόνον φιλοπονον, i. e. Propter hoc non possum dicere industrium, si audiero istud solum, aliquem legere aut scribere, tametsi aliquis adjecerit totas noctes. Nondum hoc dico nisi cognovero, quo ista referantur. Neque enim tu industrium eum dicis, qui propter puellam vigilat. Ergo ne ego quidem eum qui multa legit: sed si gloriolæ causa id fecerit, ambitiosum dico; si pecuniæ gratia,avarum, non industrium. Si vero ad rationem suam laborem istum retulerit, ut illa naturæ pareat: tum demum industrium dico. Conjuncta est sæpe cum

hoc vitio nimia et ridicula ostentatio Eruditionis, in excitandis innumeris antiquis pariter et recentioribus scriptoribus, et quidem iis in locis, ubi id minime necesse est. Scio in rebus Facti, ut appellantur, opus esse testimoniis, qui enim veritatem rerum gestarum probare vult, testimoniis instructus esse debet luculentis et fide dignis. Qui novam græci vel latini Scriptoris elucidationem promittit, perspicuis locis veterum ostendere tenetur, hoc vel illo sensu phrasas ab iis usurpatas fuisse; sed illi famæ captatores id agunt iis in locis, ubi id minime quadrat, in rebus nempe, quæ argumentis, non aliorum dictis, probandæ sunt, aut quæ meridiana luce clariores sunt. Scilicet sol non luceret, nisi Alphonsus Arragoniæ Rex id dixisset; triangulus non haberet tres Angulos nisi *Euclides*, vel *Academiæ Parisiensis Socius*, id affirmaret. Et, ut vanum ac ridiculum ingenium magis prodant, ex omni linguarum genere testimonia conglomerant agentes etiam de iis, quæ omnibus promiscue nota sunt. Sic æthiopica, arabica, rabbinica, græca, hispanica etc. testimonia adducunt, ut probent res, quas vel rustici callent. Sic quidam ex hoc grege Albo amici cujusdam arabicis literis illud germanorum proverbium: *Es sind nicht alle Röcke/ die lange Messer tragen* / inscripsit. Imo sæpe testimonia, quæ ad rem tamen nihil faciunt amplissimis commentariis illustrare conantur, adeo ut lector tandem quid ejusmodi homo sibi probandum sumserit, ignoret prorsus. Quæsitum aliquando est ex homine Parisiis redeunte, ecquid de splendidissima urbe sentiat: respondit ille, se præ ædium multitudine urbem videre

videre non potuisse. Idem fane de multorum libris dici potest: adeo multis sunt referti citationibus, ut quodnam potissimum argumentum explicandum sibi sumserint auctores difficulter pateat: dubitari autem non potest quin hæc consuetudo ex mera cupidine ostentandi nescio quam diffusam lectionem oriatur, cum quem alium in finem ea adducta sint, nemo videre possit. Quo ipso tamen omnes citationes testimoniorum veterum et recentiorum Eruditorum improbare nolo: placent illi, qui veterum & recentiorum egregia et acute dicta data opportuna occasione scriptis suis inserunt, atque hac ratione cogitatis propriis decus aliquod et ornamentum adferunt. Huc referendi etiam sunt illi, qui ob certas quasdam rationes, in re clara, aliorum tamen testimoniis uti coguntur. Ita contingere sæpe solet Theologis, ut Novitatis crimen a se amolitur, in re non obscura, ad alios fidei socios provocent, apud multos enim Lectores plus valent testimonia, quam vero argumenta. Sed nescio qua ratione factum est, ut morbus hic viros etiam doctos invaserit. Hic certe locum habet illud *Taciti* in vita *Agricolæ*: *Sublimia sæpe, inquit, et erecta ingenia pulchritudinem ac speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementius quam caute appetunt, nec retinere possunt in sapientia modum.* Hoc certum, nimiam illam curam, excitandi virorum omnis ævi, et idiomatum testimonia, et dicta, infallibile veræ Eruditionis signum non esse, cum quibus artibus hoc obtineri possit, obscurum non sit.

VI. Accedit *tertium* vitium, quod ex immoderata hac inclarescendi libidine oritur, nimirum *pudenda quædam insolentia*, posita omni modestia, confidenter Dictatoris instar de divinis et humanis rebus loquendi, et scribendi. Ejusmodi homines plerumque altos gerunt spiritus; credi sibi volunt sine ulteriore mora, *demonstrationes* crepant, neque tamen forte quanta vis huic vocabulo insit, unquam perpenderunt. Cum autem inclarescendi studium eos vehementer agitet, frequentissime in duo contraria et sibi invicem opposita, æque tamen absurda, prolabuntur vitia; nimirum aut periculosas de Religione sovent sententias, aut inepto quodam zelo commoti, vel leviter errantes, et a receptis opinionibus recedentes, impudenter lacessunt. Vir vere eruditus res, quæ ab omnibus sapientibus sanctissimæ et momentosissimæ habentur, summa cum prudentia et religione perpendit. Nihil quidem sine examine credit, sed ad Rationem, tanquam lydium lapidem, cuncta exigit; leves errores, quos parum cavet natura humana, facile condonat aliis, aut aliud agendo, ubi necessitas aliqua illi est imposita, mollissimis verbis emendat, æquo animo dissensum aliorum fert, nullo sectæ studio in præceps abreptus; gloriolam vero in tuendis sententiis novis et singularibus, sed nullo fundamento superstructis, non quærit. Sed homines illi, de quibus jam quidem sermo est, tritam semitam calcare non volunt, existimantes se acuti ingenii virorum famam non consecuturos, si cum ceteris sentirent Eruditis; hinc raras tantum, paradoxas, et a communi aliorum hominum sensu abhorrentes

tes defendunt opinionones , nullo , vel debili fundamento nixas : Eum in finem ut plurimum capita Religionis generalia , quæ communi Christianorum consensu admittuntur , aggrediuntur , existimantes hanc esse compendiosissimam , æternam nominis famam consequendi , viam. Omnem igitur ingenii , quod habent , vim adhibent , ut novas sententias vel inveniant , vel jam repertas acriter defendant. Athei , Deistæ , vel Sceptici vocari desiderant , quasi hujus furfuris homines soli saperent , cæteris omnibus plumbum pro cerebro esset. Alibi , ut nosti , Vir Clarissime multorum exemplorum inductione hoc probavi. Unum tantum et alterum hic in medium proferam. Primum mihi suppeditat P. Baylius in Lexico Lit. Guevarra. *Les Nouvelles* (inquit) *de la Republique des Lettres* nous ont parlé d'un certain Triumvirat , auquel meritoit être associé Guevarra. Ce Triumvirat est composé (1) du Pere Morin , qui trois ans après la prise de la Rochelle soutenoit encore , qu'elle n'avoit pas été prise , & que tous les bruits , qui en avoient été publiés , n'étoient qu'un Roman. (2) D'un fameux & redoutable Dialecticien , qui dit à un Gentilhomme , qui lui venoit à dire , qu'il avoit vu le Duc d'Espèrnon à Plassac : cela ne sauroit être par quatre raisons indisputables , & je m'en vais vous prouver (a) qu'il faut de nécessité , que Mr. d'Espèrnon soit encore à Londres. (b) Il est plus à croire que les yeux se trompent que la raison. (c) La Nouvelle , dont il s'agit ici , implique contradiction morale , & (d) peut être une contradiction physique. (3) D'un homme , qui déclara à Isaac Vossius , qu'après des fortes & longues meditations , il avoit composé un livre , où il montreroit

par des preuves invincibles, que tout ce, qui est contenu dans les Commentaires de César touchant la guerre des Gaules, est faux, & où il faisoit voir d'ailleurs amplement, que jamais César n'a été au delà des Alpes. Alterum præbet ingeniosissimus Evreumontius, descriptus ingenii indolem celebris Is. Vossii. Il entendoit (inquit) presque toutes les langues de l'Europe, & n'en parloit bien aucune. Il avoit une Litterature immense. Il connoissoit à fond le genie & les coutumes des anciens peuples, mais il ignoroit entierement les manieres de son Siecle. Son impolitesse se repandoit jusques sur ses expressions. Il s'exprimoit dans la conversation, comme il auroit fait, dans un Commentaire sur Juvenal ou sur Petrone. Dans le même tems qu'il faisoit des livres, pour prouver que la version des Septantes étoit divinement inspirée, il temoignoit par ses Entretiens particuliers, qu'il ne croyoit point de Revelation. La maniere peu édifiante, dont il est mort, ne nous permet pas de douter, qu'il ne fut dans ce sentiment impie. Quelques soins, quelques précautions, que l'on prit, on ne le pût jamais engager, à reconnoitre en general les verites de la Religion Chrétienne. Et cependant, ce qui paroît difficile à comprendre, cet homme avoit une credulité imbecille, pour tout ce qui étoit extraordinaire, fabuleux, éloigné de toute créance. Ce sont les propres termes (verba sunt politicissimæ eruditionis Viri Mr. de Maizeaux) de Mr. St. Evreumont, qui avoit assés pratiqué Vossius, pour le bien connoître. Qu'on nous vienne dire après cela, que les Esprits forts sont des Genies epurés, des gens sans préjugés, qui n'admettent rien qui ne soit exactement vrai, & d'une évidence palpable. His adjiciam bina exempla, quæ profert Tolandus, qui et ipsemet novas et Religio-

ni

ni inimicas opiniones defendit. Extant in ejus *Adeisdamone* p. 32. ita enim loquitur ad amicum suum: *Virum quendam honesto loco natum et in rebus civilibus exercitatissimum tibi olim non ignotum affirmabas, qui dum Providentiam divinam pro anu fatidica cum Epicureis irridere solitus est, rerum Universitatem a stellarum influxu regi credebat, aliaque eum Astrologorum portentosa et ridicula figmenta admisisse: Alium tibi, mihiq̃ue familiarem, qui spiritibus omnibus incorporeis rejectis intelligentias, nescio quas materiales, quæ vaticinia funderent et oracula, creparet. Inter sententias veterum et recentiorum Philosophorum de Origine rerum omnium, nullum magis ineptum esse, quam Systema Epicuri, conveniunt docti omnes. Itaque ad famam ingenii obtinendam in eam descendisse opinionem Philosophum hunc, insanientis sapientiæ consultum, quam maxime probabile est. Saltem hoc affirmavit doctissimus Vir, Plutarchus, in libello ne suaviter quidem vivi posse secundum Epicurum pag. m. 251. Καὶ μὴν (inquit) ἀποδοξῆς γινεσθαι τινὰς Ἐπικυροῦς ὁμολογεῖ. Τί δὲ ἐκ ἐμελλεν, αὐτοῦς ἕτος σπαργῶν περιμανῶς καὶ σφραδίζων πρὸς δοξάν, ὥστε μὴ μόνον ἀπολεγεσθαι τὰς Καθηγήτας, μὴ δὲ Δημοκρατεῖ τὰ τα δογματὰ ῥημασιν αὐτοῖς ὑφαυγμένα ζυγوماχεῖν περὶ συλλαβῶν καὶ κεραίων, σοφὸν δὲ μὴδὲν φαναι πλὴν αὐτὰ γεγονέναι, μὴ δὲ εἶναι; ἡ δὲ μητις ἀτομικὸς ἔσχεν ἐν αὐτῇ τοσαύτας, οἷαι συνελθεῖσαι σοφὸν ἂν ἐγεννησαν. i. e. Porro a gloria etiam quasdam proficisci voluptates Epicurus fatetur. Qui vero hoc non faceret? ita insane flagrans atque æstuans gloriæ studio, ut non modo negaret illis se usum esse Præceptoribus et cum Democrate decreta ejus totidem verbis suffurato al-*

tercaretur de syllabis et apicibus, nullumque diceret ex-
titisse sapientem extra se et suos discipulos; sed scriberet
etiam, sibi cum explicaret naturam rerum ad genua acci-
disse suppliciterque ea tetigisse Coloten. Neoclem autem
fratrem statim a puero pronuntiavisse neminem Epicuro
sapienterem unquam fuisse: matrem quoque suam in se
tot tantasque habuisse atomos, quarum congressu sapiens
diceretur. En. Vir. Clarissime quo studium inclare-
scendi Viros quosdam non indoctos sæpe præcipi-
tet! Nollem autem te existimare, me ex eorum nu-
mero esse, qui omnibus propterea minutis sen-
tentiis Theologorum inhærendum esse putet,
aut me omnes promiscue novas de his vel illis
eruditionis theologicæ partibus in medium pro-
latas sententias detestari adque ignes et rogos eos
amandare, qui talia defendunt. Si quisquam
enim libertatem sentiendi amat, is ego sum, nec
quoad vixero mentem mutabo. Sed non pos-
sum tamen laudare, et magnificere eos, qui de
rebus gravissimis et sanctissimis abjecte quavis
data occasione garriunt, acerrimique ingenii ho-
mines sibi esse videntur, si ea defendunt, quæ
eadem facilitate, qua proferuntur, negari possunt.
Dantur, ut nosti, homines hebetis ingenii et
exiguo vel nullo Eruditionis apparatu instructi,
qui non verentur, sanctissima quæque, Italico
perfundere aceto, omnesque, qui Religionis Chri-
stianæ dignitatem et præcellentiam tuentur, pro
stupidis et superstitiosis habere ingeniis, antece-
dentium turbam sine causa sequentibus. Eos
interim facile suo genio frui permitto, modo
nimio inclarescendi studio ceterosque sine fine
lacerandi cupiditati modum ponant. Sint per me,
si

si ita, velint, soli acuti, ingeniosi; soli vere docti, et supra cœteros mortales, quos ex alto despiciunt, evecti. Plaudo. Ego modestiam amo, quæ veræ Eruditionis vernix est. Thra-sonismum nec laudare, nec adprobare unquam possum.

VII. Alii vanæ gloriæ cupidi, incidunt in vitium, uti dixi, huic contrarium. Nimirum receptas semel sententias, dogmata etiam minutissima, singulari ardore defendunt, levissimos errores in majus extollunt, quosvis ereclioris et liberioris ingenii homines allatrant, et hæreses se videre clamant, ubi alii, vel armatis oculis, se nil tale deprehendere confidenter affirmant. Hoc vero inclarescendi studium, hunc vanissimum cordis æstum *Zelum* pro gloria Dei appellari volunt, qui tamen cum omnibus illis vitiis conjunctus est, quæ gloriæ Dei et voluntati ejus repugnant. In hos rectissime quadrat illud Cl. *Werenfelsii* Epigramma, quod ita sonat:

*Magno cum studio propugnas dogmata Patrum,
Numinis hoc a me gloria poscit ais:
Forſitan hoc a te, poscit quoque gloria Patrum,
Forſan et hic aliquid, poscit amice tua.*

Hoc vero optimos sæpe et præstantissimos viros lacerandi studio, putant, se immortalem nominis famam consecuturos, licet a vere erudit-
tis pipulo differantur. Quoties legi et audi-
vi, misellos homines, et vulgi crepitacula, in Illu-
strem *Grotium*, aliosque Viros eruditissimos qui
se infallibiles esse nunquam existimarunt, deba-
chantes! Licet autem solida eruditione, judicio
omni.

omnium, qui sapiunt, destituti sint, sibi tamen domi plaudunt, et ut sapere videantur, omnis religionis systematicæ particulas miro fervore defendere solent. Legi pleraque Scripta, quæ ab aliquot annis de *ineunda* inter Protestantes Pace a Theologis quibusdam in lucem fuerunt edita. Pauci quidam modeste dissensum suum testati sunt, adductis rationibus. Plurimi vero controversiarum, quæ mutuo intercedunt, momentum ita exaggerarunt, ut putares, non minus distare Lutheranos a Reformatis, quam Judæos a Christianis: Homines erant adeo impudentes, ut asseverare publice non dubitaverint, Pacem illam *Orationi Dominicæ, Symbolo Apostolico, et omnibus Religionis christianæ capitibus, in Catechismis contentis*, contrariam esse. O tempora, exclamabam hæc legens, o mores! ubinam gentium sumus? Initio, cum hæc perpenderem, credidi ejusmodi homines nulla religionis conscientia duci, et eam albis dentibus ridere: neque enim mihi persuadere potui, hominem sanæ mentis, et religionis christianæ amantem, tam inepte, tantisque cum conatibus Paci huic sacræ, Deo gratæ, Cœtui puriori utilissimæ, christianæ Religionis, quæ non nisi pacem spirat, genio accomodata, præstitum etiam facili, obniti posse. Sed mutavi sententiam, et jam quidem crediderim, ejusmodi homines inepto quodam inclarescendi studio, ad tantam insaniam abreptos fuisse. Erravi ergo cum existimavi eos pro veritatibus, sua opinione, vel magis vel minus momentosis, pugnare voluisse. Pugnant pro gloria sua: volunt mallei Hæreticorum et Lumina Ecclesiæ orthodoxæ habere.

haberi. Hinc ille fervor, hinc clamores illi stentorei; hinc singularis ille, si Diis placet, pro veritate Zelus. Quod si rigidi illi et morosi Censores riderentur, et risui, ut digni sunt, publice exponerentur; si nonnisi eruditi et pacifici Theologi pro optimis haberentur; si ille vulgo præstantissimus vocaretur Theologus, non qui in disputando de quovis argumento est servidus, et pro omnibus minutis opinionibus tanquam pro aris et focus pugnat, sed qui solida eruditione, pietate cumprimis, et zelo pro gloria Dei, Dei inquam, ornatus, et instructus esset; qui crescenti indies uti errorum gravissimorum, ita et vitiorum torrenti, sese opposeret; si hæc inquam vulgo essent recepta, ausim quovis pignore contendere, numerum ejusmodi zelotarum vehementer imminutum iri, tantumque abfore, ut rixando et clamando aliquam nominis celebritatem essent consecuturi, ut potius omnium sapientum iram et contemptum in se essent provocaturi. Hæc autem cum aliter se multis in locis habeant, famam aliquam iniqui illi censores ex fervore tanto captant, iisque, qui veram indolem rerum theologicarum ignorant, in deliciis sunt. Quam *vanum* autem est, in dilacerandis fratribus famam nominis quærere? Quam *vanum* est tum se beatum credere et celebrem, si quantum potuimus, omnem spem pacis præscidimus; si operam damus, ut Christiani, qui modesti, pacificique esse deberent, in mutua viscera sæviant; si ex una controversia, quarum multitudine obruitur orbis, et ingemiscit Ecclesia, decem procudamus; si nos Romanensibus deridendos et devorandos exhibemus;

mus; si denique a principiis, quibus innititur magnificum opus Reformationis, quam longissime recedamus. Hoc unum tamen in ejusmodi hominibus mihi placet, quod omni data occasione in *Rationem* invehantur: hoc enim summo faciunt jure. Nam hæc semper est illis contraria, imo a longo jam tempore prorsus eos deseruit. *Vanissimum* vero hoc inclarescendi studium, eos eo deducit aliquando ut quotquot a sententiis suis, quas de religione foveant, discedunt, pro hominibus, etiam aliarum disciplinarum ignaris habeant: scilicet ille errat, dicunt, in articulis quibusdam Religionis; ergo eruditus S. Literarum Interpretes, acutus Philosophus, et Criticus esse non potest. Hinc v. gr. de Commentariis eruditissimorum Virorum, qui S. Literas inlustrare conati sunt, abjecte sentiunt, eo quod non ubique reperiunt, quæ cum opinionibus suis conveniunt. Et quod cæcitatem horum hominum manifestam facit, ubi de sacris plane non agitur, maligne tamen judicare solent, eam duntaxat ab causam, quod homines illi, alii, quam vellent ipsi, sectæ addicti sunt. Dabo tibi, *Vir. Clarissime*, hujus rei specimen. Edidit J. Clericus Pedonem *Albinovanum*, et Corn. Severum cum notis Scaligeri, Lindenbrochii et Heinsii, adjectis propriis adnotamentis sub nomine *Theodori Goralli*. Hunc librum in cujusdam Bibliotheca vidi. Quæro utrum eum legerit? affirmat, et sibi quam maxime placere notas *Goralli* ait: post aliquod temporis intervallum, cum inaudivisset, *Clericum* sub nomine *Goralli* latere, sententiam statim mutavit, et prorsus nullius frugi collectanea, eas notas esse,

per-

perhibuit : de re ipsa judicent æqui Censores, non enim de iudicii hujus veritate sed ejus causa hic agitur. Sed mittamus ea, quæ ad Religionem pertinent, et ad alia properemus Literarum studia, circa quæ homines, inclarescendi studio vanissimo correpti, versari solent. Elegantiorum literarum culturam, artis criticæ et historiarum peritiam, ad solidam eruditionem consequendam necessaria esse, nemo tam rudis est literarum, qui ignoret. Sed aliter in hisce versatur Vir vere doctus et sapiens; aliter ille, qui *inclarescendi* tantum studio fertur. Vir eruditus, ad ea semper, in his desudans literis, attendit, quæ cum aliis scientiis lucem, tum generi humano insignem adferre possunt utilitatem. Non tamen in his solis, quibus ille delectatur studiis, omnem sapientiam repositam esse credit, adeo ut alios minus in his literis versatos despiciendi causas se habere existimet. Neque etiam magnam impendit operam, in examinandis et defendendis iis, quæ neque ad alias disciplinas exornandas, neque ad mentem perficiendam, quicquam conferunt. Ubi vero sibi ab aliorum opinione recedendum esse putat, modestissimis hoc facit verbis. At longe alia est horum, de quibus verba facimus, agendi ratio. Plerumque ubi animos ad humaniores literas excolendas adjecere, morum elegantiam deponunt, et acerbe in eos, qui circa phrasin vel variantem lectionem dissentiant, debachantur. *Bochartum, Ez. Spanhemium, Scaligerum, Salmasium, Grotium*, aliosque Viros in his literis principes, ob leves errores, Orbilii illi tanquam pueros virgula censoria plectunt, adeo ut gram-

mati-

maticus ille factus, quo illa eorum tument, in proverbium abierit. Sane si quis irritabile hoc genus Vatum vel verbulo officii sui monuerit, nihil est tam acerbe dictum quod non in eum evomant. Sed Tu hæc omnia ex *Werenfelsio*, *Munkenio*, *Lilienthalio*, *Mathanasio* aliisque, satis cognita perspectaque habes. Cum hoc insatiabili inclarescendi studio frequenter conjunctum esse solet pessimum vitium, quod *πολυπραγμοσύνη* appellatur; vitium, quo nullo habito virium nostrarum respectu, omnia tentare, cuncta scire, in omnibus excellere volumus. Negare nolumus, extitisse, et adhuc dari Viros, qui accurata multarum disciplinarum cognitione instructi fuerunt. At vix uno vel altero Seculo ejusmodi eruditionis portenta in lucem prodeunt. Ea enim est scientiarum difficultas, et rerum cognoscendarum multitudo, ut adhibebis omnibus diligentiae et ingenii dotibus, et adminiculis, difficulter unius partis eruditionis vel disciplinae singulos angulos perreptare, et minutas omnes partes accurate cognoscere possimus. At nostri, de quibus agimus, auræ vanæ captatores in eo gloriam quaerunt, si in singulis disciplinis verlati esse videantur. Eum in finem omnium disciplinarum compendia addiscere solent, et pro more seculi nostri collectanea ex omni disciplinarum genere studiose congerunt, quibus omni data occasione superbire solent, adeo, ut qui nesciret, qua ratione omnia fuissent corrasa, firmissime crederet, ejusmodi homines in omni literarum genere consensuisse, inque pectoribus eorum totam vetustatem reconditam esse. Meram
autem

autem multivariæ eruditionis ostentationem esse, prætereaque nihil norunt illi, qui uni duntaxat disciplinæ per vitam vacarunt. Pessimum hoc est, quod nimirum invita, ut plurimum, Minerva, & repugnantibus animorum viribus, ad tot varia addiscenda commoveantur. Eleganter hanc ingeniorum pestem depingit P. Gualdus in Vita Pinelli, Viri dum viveret, excellentissimi. Carnificina (inquit pag. m. 325.) ingeniorum nulla major, quam promiscue & sine ullo delectu impellere hominem in ea studia, quæ ipsa fastidiat ac aversetur. Hinc torpent animi juvenum pestilenti hoc sydere afflati; hinc bonarum artium & bonæ mentis contemptus & odium. Hinc rerum rumor & sententiarum variissimus strepitus, ut ille ait. Neque aliunde sædi plerumque exitus, quos tum demum vitare liceret, si Patris sapientis, Naturæ monita non aspernarentur. Prodit in hanc sententiam gravissimus Auctor Plutarchus, Apollinem Delphicum, Romanæ Eloquentiæ Parenti, qua ratione ad immortalitatis fastigium pervenire possit, consulenti respondisse: Hoc illum affecuturum, si ad propensionem præscriptumque Naturæ, non ad sententiam aliorum, vitam institueret. At is famæ & gloriæ præpostere sitiens, vulgi rumusculis percitus, & domesticorum commodis consultum volens, ultro se perditum ivit, non secus atque ille

Quem Pater ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone & forcipibus gladiosque parante
Incude & luteo Vulcano ad Rhetora misit.

Ita Gualdus. En, Vir Clarissime, specimen erro-
rum,

rum, in quos se præcipitare solent illi, qui nimio inclarescendi literis studio ardent.

VIII. Juvat autem paulo uberius vitii hujus ostendisse *Vanitatem*. Hoc ut fiat, primo observandum, quam maxime *incertum* esse, utrum id, quod omni virium contentione quærent, consecuturi sint, nec ne. Quærent hi homines nominis celebritatem, laudem & famam virorum ingenio præstantium. Non jam dicam eos, quos lubido, & incredibile studium inclarescendi corripuit, difficulter apud cordatos & vere eruditos laudem consecuturos, quoniam, ut plurimum festinanter omnia componunt, nec satis circumspecte singula perpendunt. Concedam autem tantisper nihil hac in parte, in eis desiderari posse; incertum tamen est, quæ fata habitura sint ingenii sui monumenta. Ea enim est sæpe seculi, seu potius hominum, malignitas, ut in eo potissimum gloriam quærant, si aliorum egregiis conatibus detrahere, laboresque eorum extenuare possunt; Sæpe optime dicta silentio involvunt, levissimum vero errorem, quem parum cavet natura humana, exaggerant, in majus extollunt, atque eloquentiam suam in aliis exagitandis solent ostentare. Aut enim ea profers, quæ ab aliis centies dicta sunt, aut supra vulgus Eruditorum sapis, viamque calcas nullius, aut paucorum, ante tritam solo. Si prius est, certatim omnes, saltem plerique clamabunt, te crambem bis terque coctam lectori gustandam propinare, & vano labore prelum exercuisse. Quam difficile autem est, inter tot Scriptores, in tanta librorum copia, in medium aliquid proferre, quod ab aliis antedictum

dictum non sit? Quis omnes veteres & recentiores evolvere poterit Auctores? Per conscientiam testare, te alios non compilasse, sed e proprio sinu cuncta repetiisse, vix tamen tibi fidem habebunt maligni Judices. Si vero altius te tollas humo, eaque scribas, quæ præstantia & novitate argumenti sese commendare possunt, plerumque eos, qui in his, de quibus agis, literis, principes sibi esse videntur, irritas: credunt enim actum esse de sua exillimatione, si alius, æque ac ipsi acutum cernat; hinc linguæ prælia oriuntur. Hoc certe eveniet, si in rebus ad Religionem spectantibus novam & insolitam ingrediaris viam. Novatorem te esse dicent, & monstrum in pectore alere, malignas passim de te spargent inter alios suspiciones, adeo ut laudis honorisque loco *Heterodoxi* (quod vocabulum, quantum valeat, norunt omnes) famam tibi concilies. Sed demus hæc omnia secus se habere; concedamus te famam eruditi a quibusdam consequi, num in eo iudicio, si sapias, semper adquiescere secure potes? non putarim. Illi enim ipsi, qui nostra tantopere extollunt, aliquando nobis ipsis sapientiores non sunt: sæpe in cælum nos tollunt laudibus, ut lapsu graviore ruamus; sæpe concedunt aliquid imperitiæ nostræ; sæpe quos laudant in sinu rident. Non raro etiam fit, ut illi, qui se nostra magni facere simulant, amici sint, fautores, benevolentia & meritis nobis devincti; sæpe priores eos laudavimus; sæpe timent iram aut nostram, aut fautorum nostrorum, & quæ alia sunt, quæ propensam erga nos voluntatem excitare possunt. Quam *Vanum* vero est, tot laboribus distringi, in tanta laudis & famæ, quam uni-

ce adpetimus, incertitudine? quam ineptum est, judicio hominum tam fallaci superstruere omnem nostram felicitatem? quam absonum id quærere, quod quotidianæ mutationi obnoxium est? Varia enim, ut supra monuimus, sunt hominum judicia. Quod hic laudat, alius ridet. Pauci quos æquus amavit Jupiter, tam felices sunt, ut omnium laudes & applausus reportent. Cui ergo fidamus? cujus judicio secure subscribemus? Loquor autem semper de iis, qui *non nisi gloriam captant*, securi eorum, quæ verum decus Literato conciliare possunt. Sed fac denuo Te Eruditi Viri famam non apud quosdam tantum, sed plerosque consequi, in Ephemeridibus nomen tuum cum laude extare, atque adeo te laudem illam tantopere quæsitam adipisci, velim probe observes, hanc Eruditionis, quam obtinuisti famam, communem tibi esse, cum ingenti numero eorum, qui minime ea digni sunt. Sunt inter illos qui scribendis libris famam adepti sunt, homines, qui ex XCVIII libris centesimum consecerunt; qui præter artem excerpenti sciunt nihil; homines superbi, inani fastu tumentes, miseri verborum aucupes; sunt qui clari sunt ob obscuram linguam; sunt quos Majorum duntaxat imagines commendant; sæpe Doctori umbratico non minus titulus *Celeberrimi, Doctissimi, Excellentissimi* &c. quam viro vere sapienti, tribuitur, & quod pessimum est, nullus, dum in his terris versamur, infallibilis judex, nulla auctoritas Senatus Populique Eruditorum, quorum ope Viri Eruditi a semidoctis distinguantur, prostat. Num plaudere sibi potest ingeniosissimus & excellentissimus Pictor, videns eandem laudem tribui homini, qui Delphinum

fil.

filvis appingit, fluctibus aprum? Si *Chærilus* aliquis incultis versibus & male natis retulit egregii Poëtæ laudem, num hoc *Virgilium* beat? Scribendi enim insania multos veluti pestis adflavit.

*Navein agere ignarus navis timet, abrotonum ægro
Non audet nisi qui didicit dare, quod Medicorum est
Promittunt Medici, tractant fabrilis fabri,
Scribimus indocti, doctique Poëmata passim.*

Quod de Poëtis ait *Horatius*, de singulis aliis scientiis dici hodie potest. In tanta igitur Doctorum et semidoctorum turba, si forte etiam Tu aliquod Nomen adeptus es, num hoc adeo te beat? num hoc dignum est præmium pro tot laboribus et sudoribus? num propterea cristas tollere & altum sapere debes? Sane tantum abest, ut hæc promiscua turba te ad scribendum incitare debeat, ut potius non leve sit ad te a scribendis libris absterrendum, argumentum. Ita sane sentiunt plures Viri, solida eruditione instructi. Audi doctissimum *Laufferum*, Virum longiore vita dignissimum, ita de se pronuntiantem: *Dicunt mihi (inquit) sæpius amici mei, desidiosus es; nimium otio indulges; quin laboras, quin componis; est ætas, est tempus; sunt libri; est mos seculi, etsi pauci apud nos scribant, exterorum tamen scripturiunt docti juxta ac indocti.*

*Stulta est clementia cum tot ubique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.*
Hoc ipsum est quod scribere nolim: Nolo ineptorum numerum augere scriptorum. Sed, dulce est, dicunt, nosci ab omnibus; fama celebrari dulce; dulce digito monstrari; Hic est doctus ille, qui tot jam libros composuit. Ego ut sumum non emo, ita nec vendere volo. Nec curo a turba celebrari; nec turbæ verba dare possum. Si vano placerem populo,

lo, male me haberet; dicerem cum Phocione: *ὁ δὴ πρὸς
τι κακὸν λέγων ἐμυζέτον λελυθε.* Nulli unquam cele-
britatem nominis invideo. Scio quanto labore, quanta
temporis, sanitatis, visis jactura hæc ipsi constet. Idem
cum Seneca sentio, dicente: Cum videris igitur prætex-
tam sæpe jam sumtam, cum celebre in foro nomen non
invideris: *Ista vitæ damno parantur.* Hactenus eru-
ditus ille Helvetius. Sed, inquires, semper tamen
dantur Viri acuti ingenii, qui solidum ab inani
discernere possunt. Ita est. Sed memineris, eos
de quibus loquor, nonnisi laudem famamque cap-
tare, atque in id tantum intentos esse, ut in ore
hominum versentur. Quod si hoc unum eos
beat, jam principibus nequitiae magistris, & fratri-
bus ignorantiae immixti sunt. Non minus enim
noti sunt impurissimi elegantiarum arbitri, *Tibul-
lus, Catallus, Propertius & Petronius*, quam ipse
Socrates; imo amplius dico, venefici, latrones,
prostibula, & bucephalus aliquis, multorum ore
circumferuntur, non minus quam Excellentissimi
Viri. Quod si igitur nihil aliud quæerunt vanæ
auræ captatores, qui insolentem sibi fiduciam
arripiunt, quam ut in ore hominum versentur,
ut nomen suum certis præfixum sit libris, aut
ut alii qualescunque tandem illi sint, data occasio-
ne eos laudent, fruantur hac sua felicitate, sibi
gratulentur de egregio consortio; Aliis vero per-
mittant præstantius laudis decus & ornamentum
quærere.

VIII. Summum autem Vanitatis indicium
ejusmodi hominum ex eo manifestum est, quod
nonnisi *immortalem, immortalem* inquam, nominis
famam quærant. Dicunt illi, vitam silentio tran-
figere

figere pecorum esse, quæ natura prona atque ventri obedientia finxerit; oportere igitur illos, qui se se studeant ceteris animantibus præstare, ingenii opibus gloriam quærere, et memoriam sui quam maxime longam efficere. Hac ratione nos pro mortalibus gloria æternos fore. Strenue igitur vacandum Literis, nec extimescenda etiam Virorum præstantissimorum judicia; grassandum ad æternam nominis famam. Detrahat licet (inquit noster homo) eruditioni meæ, & meritis præsens seculum iniquum;

At mihi quod vivo detraxerit invida turba,

Post obitum duplici foenore reddet honos.

Omnia post obitum fingit majora vetustas,

Majus ab exequiis nomen in ora venit.

Sed quid non possem in contrarium dicere *Vir Clarissime*? Liberaliter tamen agamus cum his hominibus; concedamus non solum mentes, quod et verissimum, morte carere, sed & rerum in terris, literatoque orbe gestarum & gerendarum, post fata memores esse; ponamus, haud postremum felicitatis gradum mentium, corporum vinculis solutarum, in eo consistere, quod accurate sciant, quid inter eruditos geratur, quæ fata scientiarum, quæ judicia hominum de his vel illis libris. Hæc incertissima licet, imo falsa sint, dabimus tamen illis, ne vitam ipsis reddamus acerbam; pellucebit tamen *Vanitas* horum hominum, satis superque. Dico igitur *Primo* incertum quam maxime esse, utrum scriptorum nostrorum rationem habitura sit posteritas, et laudibus eadem elatura dignis. Sæpe vivo & spirante Auctore libri ab eo editi non leguntur, sed lacerantur, & deferuntur

*in vicum vendentem thus & odores
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.*

Tot præclara Veterum monimenta edax vetustas, imperitorum malitia et ignorantia, superstitio, et bella, memoriæ nostræ subtraxerunt, ut nomina, prætereaque nihil, aut levia quædam duntaxat fragmenta nobis relicta sint. Ambulavi nuper extra urbem, vidi in terra jacentem chartam, sustuli; miratus Theologi nuper demum demortui laborem esse, quo casei particulam tegebat rusticus. Nec accidit hoc scriptis, quæ omnium doctorum judicio digna non sunt ut legantur; sed optimi sæpe & bonæ frugis plenissimi cum tineis & blattis luctantur, aut bene compacti in Bibliothecis extant, sed leguntur a nemine. Unde autem sperare possunt hi homines, propria ingenii sui monimenta non eadem fata habitura? mors etiam saxi marmoribusque venit. Quod si tamen tam beati & felices sint, ut scripta in vulgus edita legantur, dubium tamen quam maxime est, utrum Eruditorum applausum consecutura sint. Omnium, ut nosti *Vir Clar.* scientiarum fatales quædam periodi sunt, & ut vestimentorum, sic scientiarum perpetua quædam est mutatio. Olim per multa secula nemo pro Philosopho habebatur, qui *Aristotelis* decretis addictus non esset. Hic solus regnabat, et cum Deo in scholis divisum quasi habuit imperium. Nosti ridicula elogia, quæ in eum congesta erant; nihil unquam de homine tam præclare dici potest, quod in *Aristotelem* collatum non fuerit. Successu temporis, et renatis literis, sordere cœpit Stagirita, et Scholasticorum quisquiliæ rejectæ. Exortus est, ut alios taceam, Nobi-

Nobilissimus *Cartesius*, qui, post multa linguarum prælia, principatum in Philosophia obtinuit. Me puero, illi demum acutum cernere dicebantur, qui hujus Viri methodum sequerentur, & principia ipsius cum Theologia arcte copularent. Exorti mox Viri acuti ingenii, qui pleraque hujus Philosophiæ capita impugnabant, libere contententes, ea nullis certis principiis esse superstructa. In Anglia novam philosophandi methodum induxit *Lokius*, quem multi in Germania sequebantur, ita ut tandem Eclectica Philosophia caput extulerit. Hæc vero denuo vilescere incipit, & ex primis immotisque principiis, non hinc inde arreptis diversorum Systematum & sententiarum partibus, ædificium Philosophicum construendum esse clamant multi, et Illustres duntaxat Viros, *Newtonum*, *Leibnitzium*, et *Wolffium* in disciplinis Philosophicis audiendos esse contendunt. Aliis placet *πρεχσειν*, existimantibus, ita cum natura comparatum esse, ut ad certitudinem in iis, quæ de Deo, mundo & homine sciri possent, nunquam perventuri sint mortales. In tanto autem Eruditorum dissensu, pulchre constat, quam incerta sit illa spes perennis gloriæ consequendæ, & quam lubrica felicitatis illius, laudibus obtinendæ, ratio. Nec putes in Philosophicis duntaxat disciplinis magnam hanc rerum & judiciorum diversitatem obtinere. Grassatur hoc malum per omnes disciplinas. Theologia primum a Christo et Apostolis tradita, cum nativa sua simplicitate, tum probitate eorum, qui eam sectabantur, se se commendabat. Statim vero post excessum Apostolorum exorti sunt Viri diversis animi dotibus, et opinionibus imbuti, sed artis recte cogitandi,

linguarumque haud satis gnari, qui proprii ingenii inventa, cum Religionis Christianæ decretis copulare voluerunt. Patres sæpe in Conciliis sanciverunt talia, quæ ipsimet non satis intellexerunt, saltem ea credenda imposuerunt, quæ a Christo et Apostolis perspicue definita nunquam fuerunt. Tandem incidit divina hæc disciplina in manus Scholasticorum, hominum nugivendulorum, qui ut verbis magni Erasmi, utar, *de rebus arcanis, & adorandis magis, quam explicandis, illoto ore loquebantur, profanis Ethnicorum argutiis disputabant, arroganter definiebant, & divinæ Theologiæ Majestatem, frigidis, imo sordidis verbis simul et sententiis, conspurcabant; atque hæc interim dum nugabantur in Scholis, existimabant se se universam Ecclesiam, alioquin ruituram, non aliter Theologorum fulcire tibicinibus, quam Atlas coelum humeris sustinet apud Poëtas.* Nec potuit, antequam ars critica studiumque linguarum emerisset, aliam induere faciem Theologia: quamprimum vero per Viros eruditos hæc disciplinæ in lucem protractæ, omnem operam navarunt Viri sapientes ut nobilissima disciplina pristinæ restitueretur simplicitati. Quod quibusdam in locis feliciter tentatum; alibi vero diverso schemate denuo repræsentata, novorumque decretorum philosophicorum veste induta est, ita ut quasi dedita opera eam quidam obscurare denuo voluisse videantur, & ita semper, diversis sub titulis, eadem fabula agitur.

Nihil jam dicam de aliis Literarum studiis. Vides *Vir Clar.* quem in finem hæc a me adducta sint. Nimirum in tot diversorum ingeniorum & disciplinarum varietate et mutatione paucis contigit, ut post fata debitis laudibus celebrarentur

po-

posteritati relicta ingenii monumenta, sed passim vel negliguntur, vel nihili æstimantur, et pulvere fordida sunt. Accedit, quod, quæ nostra ætate sæpe recta et laudanda habebantur, post fata demum nostra pro falsis vel periculosis venditentur. *H. Valesius Observat. ad Euseb. Lib. I. cap. 2. pag. 6. exemplum adducit. Vetus (inquit) omnis Christianorum Theologia Deo quidem Patri Monarchiam tribuit, Filio vero ac Spiritui S. ὁμονομίαν id est administrationem et dispensationem, ut docet Tertullianus adversus Praxeam; verum hujusmodi locutiones cum antea sine ulla erroris suspitione usurpatæ fuissent, tandem post Concilium Nicænum repudiatæ sunt a Catholicis & Arrianis relictae.*

Ita notum est, quam longe diverse judicant Patres ante *Augustinum* de gratia, & illi qui postea ad nostram usque ætatem secuti sunt.

Et profecto, quod *tertio loco* notari velim, mentes hominum eruditorum a corpore sejunctæ miserrimæ essent, et continuis iræ et æstus fluctibus agitantur, si quæ inter eruditos agerentur, post fata sua scirent.

Notissimum est, ne quidem post mortem Virorum doctissimorum livorem mordacis ingenii virorum quiescere. Sæpe lepores leonibus mortuis insultare solent. Unum vel alterum exemplum inter innumera juvat attulisse; *Socrates Hist. Eccl. Lib. VI. cap. XIII.* mentionem injiciens acerrimorum hostium, qui in obtrectando *Origene* e vivis jam erepto turpem famam quæsi-
verunt, ita loquitur: *Οἱ εὐτελεῖς, καὶ ἀφ' ἐαυτῶν
μη δυναμένοι φαίνεσθαι ἐκ τῆ φερεῖν τὴς ἐαυτῶν κρείτ-
τονας, δεικνύσθαι βέλονται. Τῶτων πεπονηθεὶς πρῶτος
Μεθόδιος, τῆς ἐν Λυκίᾳ πόλεως λεγομένης Ολυμπί-
Ἐπι-*

Ἐπίσκοπος. Ἔστα Εὐσταθίου ὁ τις ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς ὅλην ἐκκλησίαν πρὸς ας. Καὶ μετὰ ταῦτα Ἀπολλινάριος καὶ τὸ τελευταῖον Θεοφίλος. Ἀυτῇ τῶν κακολογῶν τετρακτὸς ἔκατα ταυτὸν ἐλθόντες τὸν ἄνδρα διεβαλλον. Ἄλλος γὰρ δι' ἄλλο ἐπὶ τὴν κατ' αὐτὴν κατηγορίαν ἰχωρίσαν, δεικνύντες ἕκαστοι, ὥς ὁ μὴ διεβαλλὼν τέτο πάντες ἐδίδξαντο. Ἐπειδὴ γὰρ ἄλλος ἄλλε δογματὸς ὁ καθ' ἓς ἐπελαμβάνοντο, δὴλον ὥς ἕκαστος ὁ μὴ ἐσκωπτεν τέτο ὡς ἀληθὲς πάντως ἐδεχέτο τῷ ἀποσιώπῃ ἀπαινῶν τέτο ὁ μὴ διεβαλλε. i. e. *Viles homines & obscuri, qui per se ipsi inclarescere non possunt, ex potiorum vituperatione famam aucupari conantur. Laboravit hoc morbo primum Methodius, Olympi Lyciae civitatis Episcopus. Deinde Eustathius, qui exiguo temporis spatio Antiochensem Ecclesiam rexit. Post hunc Apollinaris, ac postremo Theophilus. Hæc est quadriga maledicorum, qui non eadem incedentes via Origenem calumniati sunt. Alius enim alia de causa ad accusationem ejus prorupit, quo facto singuli satis declararunt se omnino probasse ea, quæ minime reprehendissent. Nam quoniam alius aliud dogma singillatim refutare aggressus est, perspicuum est, singulos pro vero admisisse, id quod minime insectati sunt: tacite scilicet ea comprobantes, quæ non exagitabant. Eadem facta post mortem expertus est celebris Chrysostomus. Adducamus hic verba clarissimi, dum viveret Theologi J. Basnage: Hic Histoire de l'Eglise, Tom. I. pag. 102. de hoc negotio ita loquitur: On a quelque fois raison de crier contre les Theologiens, dont la haine & les animosités passent jusqu'au tombeau, & vont au dela de la mort. Il semble, que tous les differens personnels devoient être enterrés dans le sepulcre: On devroit prevenir la mort, ou du moins se reprocher de l'avoir laissée*
venir

venir avant que de se reconcilier. Les Chefs de l'Eglise doivent au Peuple cet exemple, je ne dis pas de charité chrétienne, mais d'humanité. Cependant ce sont ces chefs de l'Eglise, & entre ces chefs ce sont quelque fois ceux qu'on traite de Saints, qui pour des legers demêlés, ou de petites violations de discipline, poussent la vengeance & la haine jusqu'à près la mort. C'est ainsi que St. Cyrille se chargea de continuer la haine de son Oncle contre la mémoire de St. Chrysostome, qu'on avoit dégradé & qui étoit mort cruellement en exil. Transeo mille alia exempla, et unius tantum, ejusdemque recentissimi exempli, mentionem faciam. Nemini Eruditorum ignotum est nomen Guilberti Burneti, Episcopi quondam Sarisberiensis, Viri eruditione, pietate, sapientia, & meritis in universam Ecclesiam Protestantium, celeberrimi. Egregium hunc Præsulem infames illi, optimorum Virorum censores & calumniatores, Jesuita nimirum Trivoltiensis non solum acerbissime post fata perstrinxerunt, variorumque vitiorum & errorum postularunt; sed & inter Doctores umbraticos, in tales, quos Galli des Pedants vocarunt, a quo tamen vitio nemo tamen magis alienus erat, quam Illustris ille Præsul, retulerunt. Vide *Memoires de Trevoux* Fevrier 1745. p. 289. seqq. Sed dignitatem magni Viri, & innocentiam erudite tuitus est impudentemque horum Orbiliorum audaciam cordate retudit, Vir quidam doctus in *Mercurio Helvetico*, qui *Neocomi* editur, Mense Sept. & Octobr. proxime præterlapse anni. Ex his, aliisque innumeris exemplis patet, quam incerta sit illa spes laudis post mortem consequendæ. Certe non pos-

possent non mentes illæ, si talia scirent, vehementer agi. Ponamus enim *Aristotelem* scivisse, & adhuc scire, quid de se senserint, & adhuc sentiant Eruditi, bone Deus! quam miser esset status hujus hominis! Is enim non solum per multa secula contemptus jacet, & *Platoni* multis intervallis postpositus fuit, sed & Reverendi Patres Ecclesiæ primitivæ de eo magnifice non senserunt. Postea incidit in manus Barbarorum, qui quidem zelo pro ejus gloria ardebant, sed cum imperitia linguæ græcæ intelligere eum non valerent, misere magni Viri scripta interpretati sunt; tandem ita fuit neglectus, ut nihil unquam tam acerbe & abjecte dictum fuerit de quoquam, quod pleno horreo in hunc Philosophum effusum non fuerit. Multi summam gloriam & laudes singularis eruditionis in perstringendo *Aristotele* quæsierunt, & adhuc quærunt. Recentioris ævi Scriptores multi eum Atheismi postularunt. Hodie paucissimi scripta hujus Viri legunt. *Plato* a multis pro homine fanatico habetur, qui in Metaphysicis talia effutiverit, quæ ipsemet non intellexerit.

Utrum *Stoici* *Spinozæ* præcursores fuerint, nec ne, hodie sub iudice lis est, postquam superioribus seculis in cælum fuerant lati laudibus a plurimis, uti ex historia Philosophica satis constat. Plerique modernorum adserunt, Ethicam horum hominum, splendidissimis verbis prolatam, arenam esse sine calce, de reliquis nil dicam, neque utrum jure vel injuria, talia ipsis impacta fuerint, disquiram. Hoc tantum expendas velim *Vir Cl.*, quo animo nempe & qua fronte, si aliquæ his sapientiæ Antistitibus post obitum rerum in terris acta-

actarum cognitio esset, hæc judicia hominum laturi essent. An non putas, eos irarum fluctibus æstuaturos, imprimis quod defensioni jam quidem nullus esset relictus locus? neque enim credibile, perinde bonis illis animabus fore, quid posteri de se sentiant, cum nostri homines, de quibus agimus, præcipuam felicitatis partem positam esse dicant, si quibus laudibus efferantur ipsimet perspectum habeant. Et quid putas Illustrem *Grotium* sensurum, animadvertentem non solum eruditos quosdam, sed et vilissimos quosque, & in umbra educatos Magistros, et pietati suæ & famæ detrudere conantes? Quid Patres, quorum artis criticæ imperitiæ, zelum minime semper purum, erroresque in apricum produxere nostræ ætatis eruditi? num putas *Bezam*, et qui ejus sententiam probarunt, nimirum Hæreticos gladio esse puniendos, serena mente audituros, hanc opinionem hodie pro pestilentissima haberi, variisque, iisque gravissimis argumentis, impugnari? Quo animo excepturi essent Beati Reformatores nostri tot calumnias, quæ post fata sua in se effusæ fuere? Crediderim ego, quasdam fastu & superbia turgidas Criticorum mentes omni nisu elaboraturas, ut potestas ipsis concederetur superas evadendi ad auras. Et cum nemini tam beato esse licuerit, ut nunquam falsum judicium de his vel illis argumentis tulerit, singulæque scientiæ indies augeantur, fieri aliter non potest, quam ut mentes illæ, gloriæ cupiditate ardentes, singulari studio ferantur, vel ad confessionem errorum, vel ad opinionum semel arreptarum defensionem, quod tamen in hoc rerum statu, in quo eos jam quidem positos esse per tempus concedimus, præstare

stare non possunt. Ex quo sequitur, eas omnes infeliciissimas fore, si rerum inter eruditos gestarum post sua fata haberent notitiam. Hactenus, uti vides, liberaliter concessi, mentes non statim post mortem in loca aut tetra, aut beata & amœna migrare, sed in loco quodam tercio, aut circa corpora versari, probeque perspectas habere, quid inter eruditos geratur: Cum autem hæc omnia incerta, imo falsa sint, clarissime patet, spem illam immodicam laudis post mortem consequendæ instabilem, imo vanam esse. Nollem autem quenquam, hæc, quæ jam jam a nobis dicta sunt, ita interpretari; ac si existimarem, Viros Eruditos præsentium duntaxat, posteritatis vero nullam habere debere rationem. Non ita sentio. Cum enim felicitatis aliorum promovendæ rationem habendam putem, eo ipso etiam sequitur, Eruditum eo tendere debere, ut ingenii sui monumenta post fata maneant, aliisque utilitatem adferant. Bone Deus! quibus in tenebris versarentur Eruditi, si mortuorum laboribus & egregiis scriptis carerent. Loquimur ergo de iis duntaxat, quorum animis *nonnisi laudis* post fata consequendæ *cupido*, prætereaque nihil, infidet.

FASCICULUS
EPISTOLARUM

Viri Celeberrimi et Amplissimi
GISBERTI CUPERI,

AD

Virum Spectatissimum & Clarissimum
MARQUARDUM WILDIIUM,

Reipublicæ Bernensis Ducentum Virum:

Quibus variis antiquis Marmoribus in Helvetia
erutis, lux affunditur.

Nunc primum ex Mscto. eduntur.

EPISTOLARUM ARGUMENTA.

Argumentum Epistolæ I.

Inscriptio Aventicensis explicatur, quæ agit de Julia Alpimula, quam Cuperus esse putat filiam Julii Alpini, quem sustulit Cæcinna. Quid milites Niliaci. Alia Inscriptio Aventicensis explicatur, in qua Aventicum Helvetiorum fœderata vocatur Romanis. Communis sæpius est nomen proprium, quod exemplis probatur.

Argum. Epist. II.

De arte Profaria veterum prolixius disputatur. Mercator profarius idem, qui togas plexas nulla futura constantes vendebat. De Utriclariis disseritur. Qui apud Romanos honorati fuerint vocati, exponitur. Quid sibi voluerit, formula Ominis causa, docetur.

Argum. Epist. III.

De Avanticis, Galliæ Narbonensis incolis disseritur atque probatur, eos non confundendos esse cum Helvetiis Aventicensibus.

Argum. Epist. IV.

Argumenta pro asserenda antiquitate & genuinitate Aventici Helvet. adducuntur, & argumenta contraria diluuntur.

Argum. Epist. V.

De Metello Macedonico disseritur. Amplius de militibus Niliacis agitur; antiquus lapis de Numinib. Aug. agens illustratur. Quæ hæc Numina fuerint declaratur. Conjectura de Tomona affertur. Quid sit Clausura ferrei Ostii, docetur. De Colonia Pia Flavia brevibus agitur.

* EPISTOLA I.

Doctissimo Clarissimoque Viro

MARQUARDO WILDIO

S. D.

GISBERTUS CUPERUS.

JO. JACOBUS SCHEUCHZERUS, Vir Celeberrimus, & Musarum castus doctusque Sacerdos, ad me misit donum tuum vir eximie vel Apologiam, quâ Aventicum vindicas Helvetiis tuis, singularem cepi ex illius lectione fructum et voluptatem, et si quid in me judicii est, affirmare

* Quod de Philosophis quondam Cicero dixit: Nulam tam ineptam esse sententiam, quæ non aliquem defensorem invenerit; illud etiam sapissime de Historicis affirmari posse, nemo dubitabit, qui vel parum attendit, gesta veterum talia in dubium vocari, quæ certissimis monumentis centies fuere comprobata: Atque hunc in censum vocandus est Monachus quidam, nomine DONOD, quem alii DUNOD vocare maluerunt, Hic vir inepta nova producendi libidine ductus libro satis prolixo & docto probare annis fuit Aventicum urbem, Helvetiorum quondam caput, ut testis est Tacitus, non in Helvetia esse sitam, licet Scriptores veteres & recentiores omnes, Inscriptiones bene multæ, urbs hujus nominis ad fines lacus Moratensis sita, &c. tam manifeste novum errorem hujus monachi confellerent, ut sapiens nemo dubitare potuerit, priscorum Aventicum in eo loco fuisse sitam, in quo hodiernum Urbs hujus nominis extat. Ut autem

mare non dubito, te diluisse et confutasse pulchre omnia argumenta, quibus Vir eruditus conatus fuit, urbem tam celebrem Burgundis suis vindicare, et certe ego non video quid opponi possit uni huic argumento, Inscriptiones plures reperiri in agro vicino, et earum varias *Aventici* vel *Deæ Aventiæ* conservare memoriam, uti quoad Deam patet ex illis, quas in Apologia tua p. 226. et 233. nobis exhibes, nam nescio quid subdoli mihi oriatur de alia, quæ legitur p. 222. quæ hæc est,

JULIA ALPINULA HIC JACEO
INFELICIS PATRIS INFELIX PROLES
DEÆ AVENT. SACERD.
EXORARE PATRIS NECEM NON POTUI
MALE MORI IPSI IN FATIS ERAT.

Quæ inconditum hoc paradoxum probaret, scripsit libellum cui nomen præposuit: la Decouverte de la Ville d'Antre en Franche-Comté, Anno 1709. Licet vero assertum Viri docti, quo Helvetiis gloriam præsci Aventici eripere studebat, tale fuerit ut doctis risum ubique moverit, noluit tamen Vir Spectatiff. MARQUARDUS WILDIUS, Bibliothecæ Bernensis tunc temporis Præfectus, errorem in vulgus nemine contradicente sparsum latius serpere, hincque novum inventum erudito libro confutavit, cui nomen dedit: Apologie pour la Ville d'Avenche &c. qui prodiit Bernæ 1710. atque hac occasione conscriptæ fuerunt epistolæ Viri in orbe literato Celeberrimi GISBERTI CUPERI, quas Vir Amplissimus benigne nobiscum communicavit, & quæ egregiam lucem plurimis antiquis lapidibus afferunt, quasque ideo publici juris in hac collectione faciendas esse existimavimus, cum ubique constet, quantum fuerit apud literatos Cuperi nominis pondus et existimatio. J. G. A.

Quæ si genuina ἀναμνηστικὸς foret, certe illustre foret documentum, nec improbabile JULIAM ALPINULAM esse filiam Julii Alpini, quem sustulit Cæcinnæ. Quin et illud recte observas, nullas vel paucissimas Inscriptiones reperiri, in loco, ubi adversarius tuus contendit Aventicum positam fuisse, id quod certe abit plane a Romanorum moribus, qui in erigendis et consecrandis ejusmodi monumentis erant prodigi, conabanturque ita memoriam rerum gestarum & mortuorum conservare, atque æternitati vindicare. Tibi quapropter, Vir Celeberrime, de erudito munere non modo gratias ago, verum etiam, quod mei tam honorificam visum tibi fuerit facere mentionem, p. 242. atque utroque nomine me plurimum tibi debere fateor. Socrates cum carperetur, quod angustam sibi domum poneret, respondet apud disertis Phædrum, utinam veris hanc amicis impleam. Atque ita et ego dico, utinam laudes illas vere implere possem! neque in me agnosco tam singularem, & tam profundam antiquitatis cognitionem, licet illi illustrandæ vacuas horas meas, quæ non multæ sunt, impendam.

Patere autem ut breviter agam de locis nonnullis, quæ me morantur, eruditæ & dedolatæ lucubrationis tuæ: Pag. 22. in qua lapidem exhibes *Militum Niliacorum* mentionem facientem, & quam recte explicas; sed *milites Niliaci* mihi alibi lecti non sunt, & nescio an Scriptura recte se se habeat, neque memini me legisse milites à fluviis nomen accepisse: quam in rem, si id fieri potest, te inquirere velle apud eum, qui marmor hoc possidet, etiam atque etiam rogo: nescio tamen

si vera Scriptura, an *Miles Niliacus* non explicari possit et debeat de *Classiariis*, qui in Nilo ante excubias egerant, & inde etiam erant arcessiti. Pag. 42. Apologiae tuæ citas antiquam Inscriptionem Lugdunensem, quæ hæc est.

JQVI O. M.

ADGINNIUS MARTIUS SEQ. SACERDOS
ET AUG.

AD ARAM. AD CONFLUENTES ARARIS
ET RHODANI

II VIR IN CIVITATE SEQUANORUM.

Hæc vero Inscriptio correctior legitur apud *Gruter. XIII. 15.* & apud *Menetrierum p. 74.* Historiæ Consularis Lugdunensis, qui per *Civitatem Sequanorum* intelligit eam, quæ nunc vocatur *Besançon*, quomodo etiam *Dio Cassius Lib. 38.* Οὐερσεντίωνα scribit esse των Σηκουανων πολιν, & vix dubito, quin de eadem interpretari debeat *Civitas Sequanorum*, quia nusquam Lugdunum ita appellatur, & quia *Duumvir* *Vesuntionis* potuit votum facere Lugduni, maxime cum esset *Sacerdos Romæ & Augusti.* Pag. 73. citas Inscriptionem celebrem, cujus ultima verba hæc sunt. COLONIA, PIA, FLAVIA, CONSTANS, EMERITA, AVENTICUM HELVETIORUM FOEDERATA PATRONO. Hæc certe Inscriptio sola conficit *Adversarium tuum*, isque male sibi fingit *Aventicum foederatam Helvetiorum*, cum nihil aliud significetur, quam *Aventicum Helvetiorum* urbem esse et foederatam Romanorum, & omnia quæ disputantur in contrarium frivola sunt. Neque tamen in ea invenio *une Ambassade, mais un Officier, un Magistrat, qui gouvernoit premiere-ment la Gaule Lionnoise, & qui apres étoit commis & en-voyé*

voyé par Trajan ad census accipiendos , à lever le tribut sur les Suisses , qui avoit été à Rome Préteur , & après Consul , mais non pas Consul de la Province Lionnoise , lequel titre étoit entièrement inconnu au temps de Trajan.

In illa Inscriptione , quam adfers p. 229. & quæ hæc est :

DONATO CÆS. AU
SALVIANO EXACTOR
TRIBUTORUM IN HEL.
COMUNIS VICARIUS.

Vide an non *Communis* sit nomen proprium , et an non is hoc monumentum posuerit Donato , exactori tributorum , cujus erat vicarius. Certe Inscript. 10. p. XII. apud Gruterum occurrit *Communis Giarni filius* , nec quidquam ob stare debet simplex M. nam ita scribebant *Cominius* & *Communius* , *Comodus* & *Commodus* , atque apud eundem Gruterum nomen idem proprium *Communis* occurrit DXCVII. 8. nec non in alia secundum indicem , quam tamen invenire non potui. Hæc sunt , Vir doctissime , de quibus animum induxi tecum agere , & spero te esse accepturum in bonam partem meam hanc libertatem , quam profecto non sumsissem , nisi persuasus essem , illam tibi non plane ingratam fore , quia aliqua ansa tibi præbetur penitus inquirendi in sensum Inscriptionum de quibus ago. Vale quapropter plurimum. Daventr. XII. Julii 1710.

EPISTOLA II.

Celeberrimo, Doctissimoque Viro

MARQUARDO WILDIO

S. D.

GISBERTUS CUPERUS.

Literæ, quas ad me dedisti secunda Augusti proximi die, perfuderunt singulari animum meum voluptate, & lætatus fui summo opere, te probare conjecturas meas, & quæ ad illustrandas veteris ævi reliquias nonnullas tecum communicavi.

Misi ad JOANNEM CLERICUM amicum meum, cujus *Bibliotheca Gallica selecta* eruditis valde placet, alterum Apologiæ tuæ exemplar, nec dubito quin nobiscum facturum, et attributurum sit Aventicum Helvetiis tuis, quibus eam urbem vindicant etiam binæ Inscriptiones in eo loco vel vicina inventæ, quas ad me misit SCHEUCHZERUS, vir juvandis studiis natus, et ipse eruditus, imo Philosophus & Physicus insignis. Visum autem tibi fuit inquirere apud me in *artem proffariam*, quamquam eam nequaquam ignores, et ego te etiam atque etiam propterea rogo, ut errantem corrigere velis. Ejus igitur mentio occurrit in Inscript. 7. p. DCXCIX. apud Gruter. & apud Sponium p. 102. in libro quem inscripsit, *Recherches des antiquités & curiosités de la Ville de Lyon*, & apud Claud. Francif. Menetrierum p. 34. de *Phistoire civile & consulaire de Lyon*, aliosque, qui ante eos de eadem urbe

com-

commentati sunt. Sed apud hunc legitur, NEGOTIATORI ARTIS PROSSARIÆ ADPERTINENS HONORATO COKPOR. . UTRICLARIOR. . . Apud illum vero ADPERTINTIS ET HONOR. . . & apud *Paradinum* ADPERTINENT.S ET HONORATO. . . Si *Gruterum* sequimur dices jungi τὸ ADPERTINENTIS debere cum *arte Prossaria*. Si *Menetrierium* & *Sponium* ex ADPERTINENS faciendum esse nomen proprium, id quod tamen vix admitti posse videtur, quia sequitur HONORATO, qui titulus omnino pertinet ad *Popilium*, nam cœteroquin legeretur HONORATUS si ADPERTINENS esset nomen proprium. Omissa igitur hac difficultate veniendum est ad *Negotiatorem artis Prossariæ*. Doctissimus *Menetrierus* intelligit un *Marchand d'etoffes*, parceque, comme nous donnons le nom de prose aux Discours etendus & longs, on donnoit le meme nom aux etoffes: & per *Utriclarior*, le corps de ceux, qui trafiquoient des liqueurs, qui se portoient dans des outres, id quod postea examinabo.

Nec certe abis ab illa *Jesuitæ* eruditi expositione, cum statuis artem *prossariam* eandem esse cum *lintearia*, hominem hunc fuisse negotiatorem indufiorum, vel stolarum; nam *tunica prosa*, vel *prorsa* veteribus erat eadem quæ *recta*, & de hac *Claud. Salmasius* ita loquitur *Exercitat. Plin. p. 391.* & veteres *Glossæ*, *prosa pexa tunica*, πῆξον ἰπικτιον *prosa id est recta*, ut *prosa oratio*, ἡ εὐδεξ, opponitur *versæ* vel *versificatæ*; sic *prosa tunica* *inversæ*, et hodie quoque in pannis dicitur *recta* & *versa*, veteres *prorsum* dicebant pro *recto*, ut *prorsi limites* & *prorsum ire*: & mox, qua parte *prosa tunica* est, eadem et *pexa*, politis nempe floccis. Non so-

lum pectuntur hodie panni, sed etiam tondentur, quod an etiam apud veteres factum sit, nescio.

Ex hac illustris Salmasii nota sequitur eum existimasse, tunicam dici *profsam*, cujus latus exterius politum et concinnatum est, et fullonis arte pexum, ita ut flocci sint uniti & descendant omnes. *Reinesius* grande illud Germaniæ decus in Epist. L. ad Rupertum explicat *negotiationem profsaram*, tunicarum pexarum novarum & candidatarum, & *Profarium* comparat cum mercatore sagario, linteario & sericario. Sed notandum imprimis Salmasium *profsam tunicam rectam* appellari annotare, id quod et tradunt in Lexicis suis Martinius et Vossius, qui ultimus observat, etiam *profsæ tunicae* opponi *inversam*, adeo ut putem eum cum Salmasio existimare, si modo bene eorum mentem capio, tunicam *rectam* vel *profsam* dici, quia villi vel flocci recte descendebant, ope pexitatis, qua exterior illarum area ut sic loquar erat unita et polita, non autem respectu interioris in qua flocci relinquebantur, & propterea recta & unita non erat, quomodo et hodie lanarum illa pars horridior est, nec ullo modo pectine lævigata. Necessarium omnino est, antequam pergami agere paucis de *tunicis rectis*. Græcis ὀψάδιος χιτὼν explicatur ὁ συννύμενος, tunica non cincta, teste *Polluce*, qualem Neroni Citharoedo tribuit Dio Cassius Lib. 63. qualique profecto Nero induitur in nummis ab eruditis antiquariis vulgatis, adeo ut nonnulli non satis diligentes videantur fuisse in exscribendis nummis, in quibus ille Imperator tunicam cinctus est, nisi illud perpetuum non fuerit, et nisi quis velit, quia Apulejus Citharoedo tribuit *Græcanicum cingulum*,

rem aliter subinde se habuisse, sed tamen mihi major est Dionis auctoritas, nec non nummorum qui recte picti sunt. Hic igitur nobis describitur *recta tunica*, ita dicta, quia tota descendebat, nec cingulo impediabatur circa medium corpus, vel quia non habebat locum præcincturæ, id est arctior et intercisa, uti ad Pollucem notant eruditi, erat; Aliam *rectæ tunicæ* rationem reddit *Festus*, nimirum eam à stantibus & in altitudinem textam fuisse: de hoc texendi modo loquitur etiam idem in verbo *Regillis tunicis*, quas scribit *rectas textas sursum versam fuisse a stantibus*, idque Ominis causa, ut etiam in togis verilibus dandis observari solet, & quam artem Romæ invenisse Cajam Cæciliam vel Tanaguillam testatur *Plinius* Lib. VIII. 48. ubi ita loquitur. *Ea prima texuit RECTAM TUNICAM, quales cum toga pura tyroni induuntur, novæque nuptæ.* Plura de his etiam habent *Scaliger* in notis ad Festum; *Salmasius* ad *Histor. Aug.* p. 401. &c. et *Ferrarius* alique notant, *rectam tunicam* esse ὀρθοστάδιον, & textam esse à stantibus, sursum versum, vel in altitudinem, de quo more multis agit *Salmasius*. Sed omnium clarissime *Job. Braunius* S. Theologiæ dum viveret apud Groningenses Professor, in erudito opere de *Vestitu Sacerdotum*. †

Hæc

† Licet non admodum frequens mentio fiat Artis PROSARIE apud priscos auctores, ejus tamen frequentior faciant allegationem antiqui Lapidēs, ex quibus Illustris Cuperus quosdam citavit et illustravit in hac Epistola. Nostrium jam non est, post tanti Viri de hac re messem plura addere, vel nova suppeditare. Veniam autem dabit æquus lector, si data hac occasione dicemus, explican-

Hæc mihi omnia expendenti , anceps cura
 nata est, quomodo *ars proffaria* explicari debeat ,
 quia *prosa* , vel *prorsa* exponitur *recta* , & primo
 quidem mihi mirum videbatur aliquem dici nego-
 tia-

dum esse ex Arte profaria locum Evangelistæ Johannis
 Cap. XIX. 23. De tunica Christi insutiles, quæ tota con-
 texta sive potius plexa erat à summitate deorsum , quæ
 loquendi ratio plurimis interpretibus crucem figere visa
 fuit, quam autem tollere allaboravit JOH. BRAUNIUS
 in erudito opere de Vestitu Sacerdotum Lib. I. §. 239. p. m.
 267. Quid autem sit *prosa* tunica facile videmus, tum
 ex testimoniis quibusdam auctorum, tum etiam ex vocis
 PROSUS significatione. PRORSUM priscis idem est plane
 quod rectum, hinc *prosa* Oratio versibus opponitur, quia
 in *prosa* sive soluta oratione omnia recto & naturali or-
 dine fluunt, Versus vero dicuntur, quia voces continent
 conversas et transpositas, hinc nota Romanis Dea *Prosa*,
 sive *Prorsa*, quæ existimabatur illis esse propitia mu-
 lieribus, quæ rectum & legitimum partum ederent, ut
 Postverta illis adjungebatur, quæ præpostere partum
 edebant, ut hæc prolixius exponit Gellius Lib. 16: 16.
 Per *profariam* vestem ideo talem intelligimus ve-
 stem, quæ non ex panno, in certas partes dissecto erat
 confarcinata, sed quæ ab artifice *Profario* talis, qualis
 gestari statim potuit, plexa erat: Aliter enim textores
 pannos contexere solent, qui transmissio per telam filo
 pannum parant, & longo pectine condensant; aliter ar-
 tis *Profariæ* magistri, qui sola manu togas plectere sole-
 bant et *Spatha* condensabant. *Prorsa* ideo dicitur sive
recta, quia omnia filamenta deorsum tendebant, cum e-
 contra textores ordinarii transmissio per telam filo pan-
 num facerent. Ex his jam quilibet facile concipiet, quid
 sit *Prosa* tunica, talis scil. in quo fila ita inter se erant
 contexta, ut omnia aut sursum aut deorsum abirent,
 in hac vero re, licet ars esset eadem, mos tamen diver-
 sus erat, apud quasdam gentes sursum plectebant, quod

tiatorem *Artis proffariæ*, cum ars illa exerceri potuerit absque negotiatione, cum nempe pro aliis texerent, ut hodie fieri amat. Sed cum similiter occurrant negotiatores artis retiaræ, macellaræ, purpurariæ, illique procul dubio res illas parabant, vel emebant et vendeabant, facile admitto Popilium vendidisse res, quæ comprehendebantur arte proffaria, quam ut hoc addam, credo poni pro proffaria, ob Euphoniā: cum autem videatur, designari ars singularis, & si hic homo vendidit vestes, potuisset appellari a genere vestimentorum, quæ venum exponebat, *Sagarius*,
vel

vocabant *ἀνω ὑφαντεῖν*, sursum plectere: apud Ægyptios consuetudo diversa, quia deorsum plectebant, teste Herodoto Lib. II. qui hanc artis proffariæ Ægyptiorum modum describens dicit, quod soleant *κατω την προκην ὠθεῖν*, telam pedes versus plectere. Nemo jam erit, quantum quidem confido, qui non ex his concipere possit, qua in re artis proffariæ magistri a textoribus differant; Facile etiam ex his notionem Mercatoris Proffarii elicimus, Negotiator ergo Proffarius erat, qui tunicas proffas vendebat, hinc recte illi, qui mercatores sagarios et proffarios eosdem faciunt. Tunicam proffam vel rectam, arte proffaria factam gestasse Servatorem nostrum, mihi dubium nullum, erat enim teste Johanne *χιτων ἄρραφος*, hoc est plexa, non ex panno facta, sed filis ita inter se plexis contexta, ut nulla sartoris manus accesserit: impossibile autem foret togam ex panno parare, nisi plurimæ partes dissectæ ad unum vestimentum coadunandum conjungerentur. Addit etiam Evangelista, quod fuerit *ἐκ τῶν ἀνωθεν ὑφαντος δι ὄλης*, h. e. deorsum contexta, qui mos Magistris artis proffariæ familiarior magis erat, quam sursum plectere, ut modo diximus. *Ἰφαντος δι ὄλης*, ergo indicat, quod integra hoc modo fuerit parata, nulla in tota toga sutura apparente. J. G. A.

vel in genere *Vestiarium*, audeo tibi dare ad considerandum, an non Popilius noster potuerit texere *rectas tunicas*; easque vendere, neque enim modus ille texendi ad togas extendi potest, ut facit *Aldus Manutius* in Lib. de quæsitis per Epistolam p. 277. Tom. IV. *Lampadis Gruteri*, nec certe Plinius, quo se tuetur, illius facit ullam mentionem, uti vel patet ex ejus verbis paulo ante à me in medium productis.

Nunc *Utriclarium* restant. Videmus Jesuitam eruditum credere, eos esse, qui conditos liquores, quia illi utribus indebantur, vendebant. Sed profecto hoc mihi longe nimis petatum esse videtur. *Utriclarium* is dicebatur, qui inflat fistulam utri insitam, ἀσχυλῆς, Germanis dicitur *Sackpfeiffer*, tales apud Romanos fuisse patet ex *Suetonio*. *Nerone* cap. 54. de quæ arte & ejus artificibus videri potest *Scaliger* ad *Ætnam* & *Copam*. Sed nec hos admittendos puto, licet Tibicines Romæ habuerint Collegium. Sed non dubito, quin intelligendi sint Nautæ, cum doctissimo *Reinesio* ad *Inscript.* 36. *Classis XI.* In qua quidam *C. Victorinus* dicitur incorporatus esse inter *Utriclarium Lugduni consistentes*. Sunt enim, ait, *Utriclarium*, qui rem utriclariam exercent, & plerumque nautis juncti leguntur, & ita profecto legitur apud *Gabr. Simeonem* in *Epitaph. illustratis* p. 5. *DECIMAM. . . NAUT. ARARICO. HONORATO. UTRICLARIO. LUGDUNI CONSISTENTI.* Unde autem hoc nomen datum sit hisce nautis, non constat satis. *Jacobus Sponius* p. 100. Antiquit. Lugdun. putat, qu'uter & utriculus, ont été une sorte des petits bateaux à ventre large, qui pouvoit ressembler à une Cornemuse, in qua qui sedebat,
utri-

utriclarius vocabatur. Sed an non commodius statui posset, Utriclarios nautas usos esse ratibus factis ex utribus, quales in usu olim fuisse docet *Schefferus de re nautica* p. 317.

Restant jam examinandi *Honoratus Utriclariorum & Consul Lugdunensis*. De Honoratis multa annotarunt Viri docti, ut nosti, et inter eos *Jac. Gothofredus* ad Cod. Theodos. *Salmas.* ad *Lamprid.* breviter etiam de iis loquitur. HONORATI autem vocabantur proprie, qui dignitatibus erant praediti, & qua militaribus, qua etiam civilibus functi, hi distinguebantur a plebe, hinc in *Notis Val. Probi* habemus PLEBS URB. ET HON. U. id est *plebs urbana*, & *honoribus usi*, sunt honorati. Et credo Virum illustris & admirandae doctrinae nobis tradere Honoratos appellari tum eos, qui dignitates gerunt, quam qui iis jam functi sunt. In *Inscript.* 2. pag. CCCXXX. L. *Acilius Cuticla* dicitur *Honoratus Decurialis*, quia videtur titulum tantum Decurionis apud *Bovillas* habuisse. Sed te diu nimis detinerem, si materiam hanc totam exponere aggrederer. Honorati Corporum, quantum video illi sunt, qui honoris causa in hoc vel illud, licet artem non didicissent, nec negotia illa exercebant, erant recepti, vel qui illis erant praepositi, valebantque aliqua auctoritate, ita certe suadere videtur quo ad ultimam explicationem *Inscript.* 3. p. CCCCXI. MAG. QUINQ. COLL. FABRUM TIGNARIORUM LUSTRO XVII. HONORATI ET LUSTRO XIX. ET XX. Neque aliter nos docet *Inscript.* 13. *Clas-*sis X. apud *Reinesium*. EPAGATHO TYRANNO HONORATO COLLEGII FABRUM TIGNARIORUM. Et varia Honoratorum nomina Col.

Collegii Romæ Fabrum Tignariorum conspicienda sunt in Inscriptione mutila 1. p. CCLXVIII. apud Gruter. Nulla mihi prioris explicationis meæ occurrunt exempla, et uti eam non præfracte defendo, ita puto tamen eandem accuratius exponendam esse, id quod forte alio faciam tempore.

Non credo erratum esse in Inscriptione, quam exhibes pag. 73. politæ tuæ lucubrationis, sculptoremque *Consuli* pro *Prætori*, neque verisimile in monumento publice à Colonia posito tam insigne mendum admissum fuisse; & τὸ Consuli reliquis dignitatibus immiscetur, ut indicaretur eum fuisse Consulem Romæ, postquam Legatus fuisset Trajani Provinciæ Lugdunensis, & postea fuisse missum ab eodem Imperatore AD CENSUS ACCIPIENDOS. De qua re etiam disputari posset, sed nimis diu te detineo. Vale etiam atque etiam. Dabam Daventriæ IV. Octobr. 1710.

P. S. Oblitus fui verbulo monere, quid sibi velit phrasis, *Ominis causa* apud Plin. Ego hoc credo designare vigilantiam & alacritatem, uti filiæ erant, quando texebant tunicas pectas: cum non modo stare, sed etiam circumire machinam textoriam deberent. Ita vulgus nostrum omen Ciconiæ volantis & sedentis ad augurium trahit, illamque vigilantiam, hanc desidiæ omen esse sibi fere persuadet.

EPISTOLA III.

Præstantissimo Viro

MARQUARDO WILDIO

S. D.

GISBERTUS CUPERUS.

CUrata ad me recte est Epistola, quam ad me Die XII Octobr. anni elapsi scripsisti, tibi-
que multum me debere fateor, quod tam
prolixè significes, tibi ea probari maximam par-
tem, quæ eadem sui complexus. Tarde fateor
et negligenter respondeo, sed cave credas illam
procrastinationem adscribendam esse tui oblivio-
ni: occupationes meæ, eximie Wildi, accusandæ
sunt, quæ cottidie majores fiunt, quibusque
detineor, quamquam nunquam intermittam stu-
dia doctrinæ.

Placuit mihi valde Aventicum tuum. Vidi
postea Anonymum edidisse *la Decouverte entiere de
la Ville d'Antre en Franche-Comté* anno 1709, quam
puto te nondum vidisse, cum lucubrationem tuam
luce donares: quin et ipsius illius auctoris non
videntur tua ista venisse in manus, cum refellat
tantum Lotharingum quendam, cujus liber de-
scriptus est typis Divionensibus, et Helvetium,
quem vocat Danjelem Aubertum cujus non vidit
nisi manu exaratum mense octobri anni 1700.
Non dubito tamen, quin examinaturus sis viri

E

eru-

eruditi rationes, quia tua et Helvetiorum causa agitur, qui ægre ferrent procul dubio sibi eripi Aventicum, et urbem celeberrimæ famæ transportari in Burgundiam: neque dubito etiam, quin urbs magna fuerit eo loco ubi hodie est la Ville d'Antre, loquuntur illam cadaver et tam splendida rudera, quin et veteris ævi reliquiæ, quas ibi reperiri magno numero fides facit auctor ille eruditus, qui si est Jesuita *Dunaud* antagonista tuus, fateri debeo, eum cum Musis rationem non admodum infelicitè deduxisse. Neque tamen omnia, quæ ab eo profecta sunt, probo, multo minus Aventicum illius amplector, quamquam pugnet telis haud mediocribus, imo pilis adinstar Triarii, si omnia ita se habent loca, quæ nobis annumerat auctorum tam veterum quam mediæ ævi. Possem, credas velim, examinare varias viri docti explicationes, et inquirere paulo diligentius in verba Taciti, Plinii, aliorumque, non secus ac in quasdam Inscriptiones, atque adeo inprimis an non Inalpinæ gentes illæ dicantur solæ, quæ in mediis Alpibus habitabant, vel iis cinctæ et munitæ sunt, an vero quæ ad radices montium illorum sedes suas fixerunt.

Sed hæc omnia tibi relinquo, et religio mihi est in tuam splendidam et fertilem messem falcem meam immittere. Facere tamen non possum, quin moneam, uti examinare velis aliorum eruditorum sententias, qui statuunt Aventicum non esse hodiernum Avanche, nam Valesius ad Amm. Marcellinum XV: II. attribuit Aventicum Sequanis ex notitia provinciarum Galliæ, et non esse

esse in Alpibus Grajis et Penninis contendit, id quod dicere videtur Ammianus, neque tamen id plane verum esse affirmare ausim, quia locus ille mutilus est, et certe Aventicum longe abest ab iis Alpibus, si sequimur tabulas Geographicas: *Harduinus* autem in notis et emendationibus ad *Plinii* Lib. III. Num. 31. putat errare valde *Hermolaum* et *Guillimannum*, qui putant *Avanticos* *Plinii* esse *Helvetiæ* populos, *ceux d'Avenche*, et in notis brevibus *Avantiacum* pagum, hodie *Avançon* dici inter *Vapincum* et *Ebrodunum* * et *Bodionticos* habuisse *Diniam* oppidum non ignobile, hodie *Digne*, quæ fuerunt in *Vocontis*, et certe hæc digna sunt quæ examinentur,

E 2

cum

* Longo certe intervallo distant AVANTICI, de quibus *Plin. Hist. Lib. III. cap. 4. p. m. 148.* & AVENTICENSES, & male faciunt, qui confundunt; Male etiam se haberet lectio *Plinii*, si agri *Aventicensis* incolæ *Avanticos* vocasset, quia vetus Inscriptio, quæ hodie adhuc in loco *Aventico* contermino videtur, & quam describit *Cl. WILDIUS Apolog. p. 233*; incolæ illorum locorum diserte vocat AVENTICENSES. Ex testimonio vero *Plinii l. c.* videmus, quod *Avantici* fuerint gentes *Galliæ Narbonensis*, quia *Avantici* atque *Bodiontici* junguntur, & quorum oppidum fuerit *Dinia*, quæ urbs pertinebat ad provinciam *Alpium maritimarum*: hætenus ergo recte *HARDUINUS*; sed in eo insigniter fallitur, dum putat, in not. & emend. ad *Plin. Lib. III. num. 31. p. m. 184.* quod *Aventicum* fuerit oppidum *Avanticorum*. Ita vir doctus ex nominum affinitate sibi imponi passus fuit, aliter haud dubie iudicaret, si *Aventici* situm ex *Tacito* & *Anton. Itinerario* colligere voluisset, quorum uterque *Aventicum* *Helvetiis* tribuit. I. G. A.

cum non sit verisimile Galbam Aventicum Helvetiorum adjecisse Vocontiis, vel Nemausensibus, et recte Avantici illi et Bodiontici appellantur, Inalpini enim populi, de quibus Plinius, ita dicti, quia in Alpibus Cottiis habitabant, quæ explicatio docti Jesuitæ si vera est, certe hic locus Plinii extra litem esse debet, nec quicquam facit ad Aventicum Taciti. Consulendus tibi insuper est *Chorierus Lib. I. Histor. Delphinatus* p. 12. et Lib. IV. p. 197. quem in notis suis ad Plinii loc. cit. laudat Harduinus, sed quem non habeo in forulis meæ Bibliothecæ. Atque nunc quidem hoc Catone contentus esto; possem ceteroquin tecum confabulari de variis Græcis Inscriptionibus, quæ ad me missæ sunt ineditæ, de variis libris novissime editis et de curis meis, sed monebo tantum, Cornelium de *Brayn* celebrem illum peregrinatorem edidisse alterum tomum itinerum suorum, et *Perizonium* nobis dedisse origines Babylonicas et Ægyptiacas, in quibus vetus illud tempus multum illustratur. Vale Vir Clarissime et me ama. Scripsi Daventriæ VII. Iduum Aug. 1711.

EPISTOLA IV.

Amplissimo et Spectatissimo Viro

GISBERTO CUPERO

S. P. D.

MARQUARDUS WILDIUS.

Falleris, omni liberali doctrina politissime Vir, si putas me nondum vidisse scriptum Anonymi antagonistæ mei eo tempore, quo in lucem prodiit opusculum meum pro Aventico Helvetiorum; mentionem etiam feci in præfatione Apologiæ meæ, ut facile videbis ab initio præfaminis, declaravi etiam quis sit Adversarius noster, homo nimirum ordini Jesuitarum adscriptus, nomine *Du Naud*. Prodierat historia illa Antrica, quam vocat *la Decouverte de la Ville d'Antre*, anno 1709: hinc statim anno insequente opposui his commentis Apologiam meam. Quænam nunc sit opinio mea de loco *Plinii Lib. III. cap. 4.* videbis in exercitatione mea pag. 88. et sequentibus, ubi Harduinum et Chorierium amplector, Guillimanum vero et Tschudium, utrumque Helvetium, rejicio. Stat ergo firmus *Plinius*, sed auctoritate sua non privandus est *Tacitus*, cujus testimonium est apertum, nam alii fuere *Avantici*, alii *Aventicenses*, et sufficiet nobis *Plinium* de illis in Gallia sitis, *Tacitum* de Helvetiis scripsisse: Illud hodiernum adhuc ex prisco nomine corrupte

vocatur *Avançon*; urbs in Helvetia sita *Avenche* dicitur: Remanent autem in nostro Aventico, non cadavera tantum antiqui splendoris, sed etiam plurimæ insignes Inscriptiones, quæ certam fidem faciunt Aventicum quondam in eo loco sitam fuisse, remanet nomen Aventici inde a tempore Romanorum ad nostram ætatem transmissum, sedes quondam Episcopi Aventicensis, qui autem postea habitationem suam Lausannam transportavit. In illa autem urbe, quam Jesuita Du Naud Aventicum fingit, nihil pristini nitoris, monumenta nulla, quæ fidem facere possent Aventicum ibi fuisse sitam, rudera pauca, qualia passim et in Helvetia et alibi inveniuntur, ubi olim modicæ magnitudinis urbs fuerat extructa. Dicendum ergo, quod Plinius de populo, non de urbe loquatur, Tacitus de loco peculiari vel urbe, quæ sine omni controversia est Aventicum nostrum. Inter Ebroduntios, de quibus Plinius, adhuc hodie eminet civitas *Embrun*, caput provinciæ Delphinatus, et hodie ni fallor sedes Archiepiscopalis, et hæc sunt in Alpibus Cotiis, hinc merito Plinius Bodiuntios, Vocontios, Ebroduntios et Avanticos Inalpinos vocat; ast quod nunc Jesuita Du Naud hos posteriores Sequanis annumerat, hoc appello somniare, vel delirare. Plurimum ergo apud me valet tua auctoritas aut docta explicatio, quam mihi de loco Plinii supeditas, adeoque valde lætor tibi probari hanc meam sententiam, quæ eadem est cum tua. Valde desideravi hætenus Chorierum, sed frustra eum in tabernis librariis requisivi. De Antagonista meo mihi non multa cognita sunt, sed fama fert eum

eum antiquitatum esse studiosissimum. Elucet in
ejus opere ingenium promptum, versatile, acu-
tum, diligentia et studium, quæ etiam in inimi-
co sunt laudanda, hac autem in re se dignum
ordinis sui filium declaravit, dum tanta arte rem
falsissimam, nullo testimonio, nulla veritatis spe-
cie nixam, tam prolixo argumentorum appara-
tu ad aliquam saltem verisimilitudinis formam
producere potuerit. Novi tamen quod ipse sit
convictus, se rem ineptam, falsam et ab omni
veritate remotam defendisse, volebat autem ten-
tare, quæ esset sui ingenii vis, aut hominum
credulitas, qua se paterentur etiam ad absurdissima
deducere, atque ille in liberiores haud dubie ca-
chinnos solveretur, si videret tales esse, qui fa-
bulis his novis aurem præbere vellent. Facile
simplicibus Jesuitæ in rebus religionem spectan-
tibus aniles fabulas obtrudunt, manes et spectra
fingunt pro lubitu, simplicesque terrent et circum-
ducunt, sed seculum nostrum nondum ad eam
dementiam et obscuritatem delapsum est, ut co-
nica fide credere velit integram Urbem per montes
et valles ex Helvetia translata et in Burgundiæ
finibus tuto ex aëre in terram demissam esse, ut
ædicula illa Loretana, quam Angeli humeris diu
bajulatam tandem in illis oris maritimis deposue-
runt. Novi quod Dunaudius ipse Aventicum no-
strum visitaverit, hinc certus est se mendacium
defendere. Quid nunc facturus sit, ignoro: ad-
versarium, me equidem doctiorem non timeo,
quia mihi veritas et luculenta antiquitatis testimo-
nia rem meam certam reddunt, ille autem pro
præsidio nihil habet quam chimæras et figmenta

mera; Prolixe iam ante me fortissimis argumentis
 * *Cellarius* probavit *Geograph. antiq.* Tom. II. Lib. 2.
 cap. 3. p. m. 277. idem illud Aventicum quod
 defendo convenire prisco Aventico, cujus men-
 tionem faciunt prisca Scriptores et præsertim Ta-
 citus. Et ad quid nobis tandem conducent in-
 numera illa monumenta, Inscriptiones, Aventici
 et Deæ Aventiæ mentionem facientes, quæ ma-
 gno numero hodiernum adhuc conspiciuntur, ad
 quid Amphitheatrum quod adhuc videtur, Pavi-
 menta tessellata plurima, nominis perpetua me-
 moria, si Burgundi Aventicum habuere. Sed
 nolo te diutius morari. Vale Vir Amplissime,
 et vive diu Patriæ et Reipublicæ Literariæ. Da-
 bam Bernæ prid. Kal. Septembr. MDCCXI.

* Idem quoque statuit Clariss. CLUVERIUS in
 German. Antiq. p. 347. & anonymus Auctor in Libello,
 qui inscribitur: Dissertations historiques sur divers Su-
 jets d'Antiquité, & autres matières, qui la concernent.
 A Paris 1706, in quo frivola Jesuitæ DUNAUD com-
 menta dedita opera confutantur.

EPISTOLA V.

Præstantissimo atque Consultissimo Viro

MARQUARDO WILDIO

S. D.

GISBERTUS CUPERUS.

Agnosco lubens errorem meum, et te etiam refutasse librum, cui est titulus *la Decouverte entiere de la Ville d'Antre en Franche Comté*: nescio qui factum sit, ut non animadverterim, peto quapropter veniam festinationi et inconsiderantiæ, quæ inde orta fuit, quod titulus ille indicabat antea eundem virum doctum alium libellum conscripsisse, et hoc refutare binos, de quibus proxima epistola egi Adversarios.

Ea quæ insuper mecum communicas, mihi valde placent, et stant recto talo, lætorque tibi non improbari ea, quæ in medium attuleram ad argumentum illud illustrandum, quod impossibilem tibi totum relinquo, ea tamen lege ut mihi permittas dicere sententiam meam de uno aut altero loco et de Inscriptionibus, de quibus egit tuus adversarius.

Ultima regula Inscriptionis quæ legitur p. 32. recte a te exponitur, et quæ Jesuita commentatur flocci plane sunt facienda: sed et iis putat designari nepotem, *le Petit - Fils de Q. Metellus*

Macedonicus, cujus laudes celebrat Vellejus: *vix ullius gentis, ætatis, ordinis, hominem inveneris, cujus felicitatem fortunæ Metelli compares*, dein putat eum nepotem cum militibus ex Ægypto venientibus templum Marti, et (ita enim credit in marmore scriptum fuisse) Augusto erexisse, et tandem eundem eam rexisse provinciam.

Et primo quidem puto, non satis commode hæc divisa esse tempora, nam Q. Cæcilius Metellus Macedonicus triumphavit de Macedonibus anno DCVII et C. Julius Cæsar, Octavianus Augustus appellatus est an. DCCXXVII, nec puto illo tempore nepotem ullum Metelli in vivis fuisse, et ante illum annum nemo Deorum Augustus cognominari potuit, vel, si Mars et Augustus distinguendi sunt, huic haberi nequit ullus honor divinus. Quin et non justo tempore Nepotis Metelli Niliacos milites fuisse cognitos, cum regnum illud pareret adhuc regibus, nec in provinciæ formam erat redactum, quod factum, primum victis M. Antonio et Cleopatra. Neque etiam, quod palmarium mihi esse videtur, ullum locum habere potest aliquis ex gente Cæcilia: Metellus cognomen est, et tam aliis quam Cæciliis convenit, et hoc loco Petronius quidam illud gerit, quæ gens celebris etiam valde fuit. Puto Q. Petronium Metellum, et ejusdem familiæ alium M. Petronium Magnum cum militibus Niliacis Marti Augusto statuam dedicasse, et non tam splendidum templum extruxisse, prout ex rudibus colligere vult Jesuita, nec unum ex iis viris facerem Rhetorem illius provinciæ, mihi sunt Tribuni et Præfecti militum Niliacorum, quos non credo

credo ab ullo alio memorari. Et certe milites, qui in aliis regionibus excubabant, *Exercitus* nomine veniunt, et in nummis nec non in aliis Inscriptionibus, Tacito aliisque auctoribus obvii sunt *Exercitus Mæsiacus, Illyricus, Dacicus, Syriacus, Noricus, Hispanicus*, qui ideo non sunt appellati, ut commentatur alicubi Harduinus, quia ex illis populis constabant, sed quia Romani et Socii illorum in iis regionibus militabant, uti legitur in Inscript. 6. p. CCCCLVII. apud Gruter. An igitur Niliaci milites erunt, qui in navibus speculatoriis divisi, per Nilum navigabant, et excubias agebant, quales Rheno et Rhodano impositos fuisse constat. Sed et dubito aliquo modo, an hæc Inscriptio ita se habeat, cum legatur longe aliter apud *Reinesium* Class. I. 83. quæ quamvis Jesuita refutet, et malæ notæ putet, ego tamen vehementer desidero eam inspicere et legi ab homine fido et antiquitatum perito, quod si id effectum dare posses, plurimum certe tibi deberem. *Templa autem condita* adversario tuo Dunaud mirifice placent, parte 2. p. 8. ex hac Inscriptione MERCURIO SACRUM LUCIUS TUTELLUS ET SUI V. L. L. M. id est *voverunt libentes, lubentes, merito*. Concludit templum Deo illi a Lucio fuisse ædificatum, cum illud SUI satis testetur, hoc nil nisi votum fuisse, et hinc putat pag. 182. Tullium quendam extruxisse item Castori templum, quia in saxo scriptum est, CASTORI SACRUM TULLIUS EX VOTO; cum potius et multo verisimilius fuerit statuat, vel aliud aliquod monumentum Castori dedicatum et positum.

Pag. 113. de la Decouverte , alium adhuc video errorem a Dunaudio admissum; ibi asserit Constantinum esse Anglum vel Brittannum, ex matre Helena: sed hic error vetustus omni caret fundamento, et hoc assertum plane est fictitium, uti multis docui in notis meis ad *Lactantium de mortibus Persecutorum*, persuasusque sum omnino, me materiam illam exhaustisse.

Pag. 157. Agitur de veteri Inscriptione, quam etiam adfers in Apologia tua, et quæ hæc est, p. 214.

NUMINIB. AUG.

ET GENIO COL. HEL.

APOLLINI SACR.

Q. POSTUM HYGINUS

ET POSTUM HERMES LIB.

MEDICIS ET PROFESSORIB.

D. S. D.

Putat vir doctus nobis exhiberi *Numina Augusti*, quem tu vir eximie credis esse *Vespasianum*; Putabam aliquando melius fore, si interpretemur *Numinibus Augustis*, uti titulus ille variis Diis adscribitur, *Veneri Aug. Apollini Augusto*; sed cum in aliis legatur *Numinibus Augustorum*, facile eam interpretationem admitto, sed tamen vix video, heic de dedicatione templi agi, Liberti enim hic memorantur, qui nescio an suffecerint iis sumptibus, quamquam illud *Medicis et Professoribus* me turbet, quorum in commodum Liberti illi videntur aliquid Diis dedicasse, forte locum, in quo Medici et Professores ejusdem vel etiam aliarum

rum scientiarum publice docere possent: Mihi enim videtur loquendi ratio non permittere, ut Rectores Collegii Medicorum et Professores, qui docebant scientias et artes Liberales Aventici, possint dici, hanc Inscriptionem posuisse una cum templo, id quod inde sequitur, vel locum dedicasse Apollini &c.

Pag. 227. Antagonista tuus Ammianum Marcellinum vertit, verba ejus hæc sunt. *Cela revient à Amm. Marcellin, qui dit, qu'Avanticum tout desert qu'il étoit de son tems, étoit encore une des plus belles Villes des Gaules.* Verbis hisce utitur Ammianus: *Alpes Graia et Pennina exceptis obscurioribus, habent et Avanticum, desertum quidem civitatem, sed non ignobilem quondam, ut ædificia semirutæ nunc quoque demonstrant, hæc provinciæ urbesque sunt splendide Galliarum.* Ubi ego non video eum dicere, suo tempore Avanticum fuisse unam ex maxime pulchris Galliarum urbibus, nam eam facit desertam, eidemque tribuit ædificia semirutæ, quæ nequaquam conveniunt urbis alicujus pulchritudini. Sed si Avanticum refert inter urbes splendidas, respexit procul dubio veterem illam conditionem et celebritatem, id quod ipse etiam statuis Vir Celeberrime.

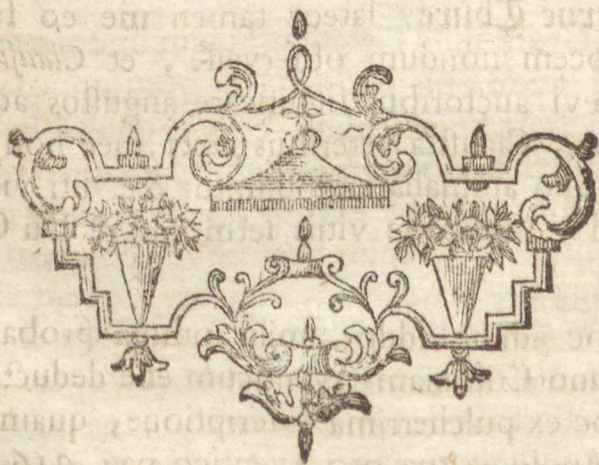
Pag. 203. partis secundæ occurrit itidem vetus Inscriptio, in qua Dea *Tomona* memoratur, quam putat cognominari a loco vel oppido, in quo colebatur *Boruoniensi*: Sed an non potius dicendum foret *Boruonem* esse Deum, et *Tomonam*, forte *Pomonam* Deam, quia mihi videtur titulus a loco sumptus sequi post Deæ nomen proprium debe-

debere, et an non ING. æque posset exponi *Ingenius* ac in Galliis?

Sed profecto diu nimis te detineo, et quamquam de aliis rebus agere tecum possem, malo tamen verbosæ huic epistolæ finem imponere, quam te diutius a gravioribus studiis detinere, hoc unum adhuc addo, quod observo in Scripti adversarii tui Parte II. p. 18. laudari ex vita sancti Oijan, locum quem puto male versum esse; *ob celebritatem, clausuramque ferrei ostii indidit nomen*. Primus ille adversarius Jesuita sibi fingit propugnaculum, et hic istud damnat, judicat tamen, *que l'Auteur de cette Vie dit seulement, qu'il avoit une belle enceinte de muraille, qu'on appella pour cela Porte de Fer*. Ego e diverso murum non agnosco, sed credo portam, vel januam templi ex ferro factam fuisse, et inde etiam hoc nomen inditum esse. *Clausura ferrei ostii*, est ostium ex ferro, quod idem est ac vos dicitis *Ferme Thüre*/ fateor tamen me eo sensu hanc vocem nondum observasse, et *Clausuram* mediæ ævi auctoribus significare angustos aditus montium, Claustra veteribus dicta, nec non septum in quo animalia custodiuntur &c. uti videre est apud Vossium de vitis sermonis et Du Can-
gium.

Hoc adhuc addo, mihi omnia probare a Vespasiano Coloniam Aventicum esse deductam, patet hoc ex pulcherrima Inscriptione, quam habes in Apologia tua pro Aventico pag. 216. extrema ejus verba ita se habent. COLONIA. PIA. FLAVIA. CONSTANS. EMERITA. AVENTICUM HELVETIORUM FOEDERATA.

TA. Non Romanorum, ut recte evincis, sed qui fit, ut eadem JULIA appelletur, in nummo Domitiani, apud *Hadr. Valesium* p. 55. *Not. Gallie*. COLONIA JULIA AVANTICORUM, at contra, in alio Vespasiani CIVITAS AVANTICA. Cum ego nummos ipsos non viderim, judicare etiam non possum de iis, an nempe, ut sic loquar atri, an albi sint. Adversarius tuus parte II. pag. 55. illum Vespasiani defendit, et altero ut genuino utitur Valesius, tu quoque hanc difficultatem examina et tolle, an Julia, Titi filia, Domitiani uxor, hic locum habere possit? An forsitan alteram Coloniam illuc deduxit Vespasianus, primam vero Julius vel Augustus. Plura jam non addo. Vale etiam atque etiam Vir Clarissime. Dabam Daventriæ X Kalend. Decembr. MDCCXI.

V I T A
JOANNIS GRYNAEI,

S. Theol. Doct. et Prof. in illustr. Basil. Acad.

Designata

a

JO. LUDOVICO FREY,

itidem S. Th. D. et Pr. P. in inclyt. hac Acad.

DUrum mihi Pietatis officium impositum est, quod a me postulat, ut beati nunc GRYNAEI curriculum Vitæ usque ad beatam ejus ἀνάλυσιν brevi adumbratione persequar: Quam difficile hoc mihi sit exequi, verbis nullis exprimere queam: ita enim acerrimum dolorem mœroremque vix aliquatenus sopitum, quem ex carissimi Capitis jactura percepi, renovare & nondum obductam cicatricem refricare cogor. Ita tamen affectui & calamo imperabo, ne quid præter exactam veritatem de dotibus & virtutibus τοῦ μακαρίτη, si ulli mortalium, mihi certe ex longissimo & intimo usu percognitis in majus extollam.

In

In lucem editus fuit ad d. VIII. Jun. An. MDCCV in extremo agri Basileensis pago *Leuffel-
finga* : Patre Viro admodum Rev. & Clariss. SAM. GRYNAEO, tunc temporis Leuffelfingensis, antea Langebruckensis Ecclesiæ Pastore vigilantissimo, Decano Venerandi Capituli Homburgensis & Waldenburgensis dignissimo, Viro, in quo nivea animi Simplicitas, Pietasque cum solida conjuncta eruditione, superesse adhuc pristinum Grynæorum Spiritum docuit: Matre vero ANNA CATHARINA FESCHIA, omnibus virtutum & pietatis ornamentis condecorata matrona. De GRYNAEORUM erudita familia cunctisque ejus decoribus, quæ inde a b. Reformationis temporibus, serie non interrupta, aut eruditos Professores Academiæ, aut fideles Verbi divini Præcones Ecclesiæ dedit, & præter nostrum, etiamnum Conjunct. Fratrem ejus, SAM GRYNAEUM, Ecclesiæ Wintersing. Pastorem, omnibus veri Ministri J. C. dotibus conspicuum Virum, indulgit, prolixè referre si vellem, dies me deficeret. Tres tamen hic attingere insignes Viros liceat. Primo nostri Proavum SAMUELEM, Ecclesiæ hujus Urbis ad D. Leonhardum Pastorem meritissimum, qui tot nobis exterisque, privata sua institutione, in re Theologica claros Viros formavit, ut dies nulla meritorum ejus gloriam sit deletura: per hunc ipsum noster *Buxtorfiorum* familiæ et *Curionum* nobilissimæ genti est insertus, ut adeo inter suos progenitores numeret duos eruditionis gloria in toto orbe literario fulgentissimos & vel ipsis Regibus honoratissimos Viros JOANNEM BUXTORFIUM & C.

F

SEC.

SEC. CURIONEM. Nominamus dein atavum nostri **SAMUELEM**, Jurium apud nos Professore celeberrimum, Syndicum civitatisque in dubiis Oraculum, qui tot creasse Doctores Juris legitur, quot dies colligit annus. Tandem et qui primus literarum decus huic familiæ intulit, **SIMONEM**, nostri Tritavum, Philosophum, Philologum & Theologum plane suo ævo eruditissimum, **OECOLAMPADIUM** nostri, a quo huc ad Professionem Gr. Ling. vocatus fuerat, **ERASMI**, **MELANCHTONIS** aliorumque Principum inter Reformatores Virorum familiarem, ipsumque inter b. Reformationis Auctores haud postremum. Et quemadmodum genus ejus paternum eruditionis & pietatis laudibus, ita maternum meritum in Remp. gloria eminuit. Avus maternus ipsi contigit Vir magni Consilii, prudentiæ, dexteritatisque **JO. JAC. FESCHIUS** J. U. D. Archigrammateus, & Scholarcha gravissimus, qui & ipse Avo **JO. RODOLPHO**, Proavo **REMIGIO FESCHIS**, utrisque Reip. nostræ **COSS.** amplissimis, Viris præclarissimis animi dotibus virtutibusque, sed & summis in Civitatem nostram meritis spectatissimis, natus fuit; ne quid de hujus Socero, Ampliss. Tribuno plebis, **ANDREA BURCARDO**, nostri Proavo, stirpeque hac florentissima dicam.

Ut vero ad nostrum redeam, qui genus & Proavos et quæ non fecimus ipsi, vix ea sua putavit, quum paulo plus quam anniculo Parens Optimus præmaturo fato ereptus esset, cum Matre vidua, ipsi perpetuo carissima, & ejus longe studiosissima, in urbem delatus, primis literarum
ele-

elementis in inferioris Gymnafii claffibus imbutus, eam jam tum vim mentis, in tenello quamvis corpusculo, & magnis cum infirmitatibus conflitante, ostendit, ut non modo An. MDCCXVII Examine verno magna cum laude ad Lectiones publicas fuerit admissus, sed et periti ingeniorum æstimatores nihil non præclari de illo jam tum augurarentur. Privata interim institutione usus, primo quidem Viri pl. Rever. JO. HENRICI BRUCKERI, tunc S. M. C. nunc vero Archidiaconi in Summo Templo meritissimi, deinde Viri Excell. NICOLAI HARSCHERI, Oratoriæ Præfacundissimi, Ord. Sapient. h. a. Decani dignissimi, adjuncta propria industria, An. MDCCXVIII Examine autumnali primæ Laureæ gradum, Anno vero MDCCXX Examine verno Liberalium Artium Magisterii honorem adeptus est. Paulo post quum de eligendo, cui Noster se præcipue daret, certo studiorum superiorum genere deliberaretur, ejusque animus pietatis studiosus in Sacra propenderet, passus est, eorum auctoritate, quibus refragari nefas fuisset, accedente pectoris debilitate robustiores S. Ministerii labores minus ferentis, eo se induci, ut studium utriusque Juris amplecteretur; ubi præter Lectiones publicas, privatas quoque Ampl. Viri FRANC. CHRISTII J. U. D. et postea Professoris dignissimi, *H. Grotii* Libros de J. B. & P. tum etiam Institutiones, & magnam Digestorum partem solidissime enarrantis, audivit: Translato vero gravissimo illo Viro ad ampl. Archigrammatei munus in Rep. obeundum, partim privata industria, partim Celeb. Jurisconsulti nostri JO. WETSTENII b. m.

opera adjutus, studiorum Juridicorum cursum absolvit, Licentiam summorum in utroque Jure honorum petendorum ab Ampliff. Ordine post præmissa Examina An. MDCCXXIII legitime consequutus: quantoque jure id honoris Ipsi fuerit collatum, Theses ejus juridicæ An. MDCCXXV magno cum plausu publice defensæ monstrarunt.

Paulo ante hæc tempora, quum in Legum Justinianæarum studio versaretur, ingenti Legum quoque divinarum perscrutandarum desiderio flagrare cœpit, eapropter, ut solitus erat ea, quæ ipsi cordi fuerant, non obiter & per transennam inspicere, sed penitus et e fundamentis eruere, Linguæ Hebrææ, quo idiomate maxima Scripturæ et Legum divinarum pars exarata est, perdiscendæ navare operam voluit. Hic meam quum flagitasset operam (qua primum occasione in ejus notitiam perveni) miratus ego studiosam generosamque indolem, sed et mox acre ingenium, subactum judicium, ingenii singularem perspicaciam, veræque pietatis exquisitissimum sensum, constitui mecum & firmiter apud animum meum decrevi, propitio Numine, cujus singularem Providentiæ ductum in toto hoc negotio non potui non agnoscere & venerari, in excolenda tam felici planta nihil reliqui facere. Non ergo in elementis Biblicis, quamvis eo præcipue tendebat institutum nostrum, hæsimus, sed late vagati magnam Orientis partem percurrimus, & præter Rabbinnica Talmudicaque studia, Chaldaicam Syriacamque, tandemque ipsam, amplitudine & ubertate reliquas omnes simul sumtas longe superantem Arabicam Linguam singulari studio pertractavimus,

vinus, inque ista non tantum *Alcoranum*, sed, quem **GOLIUS** metam Arabismi statuerat, *Arab-schiadem* non perfunctorie perlustravimus. Progressus cum illo fuisset ulterius ad *Persica* & *Aethiopica*, nisi ita movisset mentem illius Deus, ut maluerit tandem a studio Linguarum ad studia rerum transire. Ita nimirum in Lectione & diligentiore enucleatione S. Literarum, eo illarum amore captus est, ut reliqua ei studia paulatim inciperent frigescere, penitusque se daret rerum Theologiarum cognitioni, cui studia illa orientalia jam mirifice inserviebant. Amplam consequutus Theologiae notitiam, re mature & invocato Numine diligenter expensa, constituit tandem ad exemplum summorum Theologorum **CALVINI**, **BEZÆ**, **JUNII**, **OLEVIANI**, aliorum, relicta Jurisprudentia, studio sacrorum unice aut præcipue incumbere: nec ulterius morandum ratus Anno **MDCCXXXI** nomen inter Cultores nostræ Theosophiæ apud τὸν πάνυ b. **ISELIUM**, illius anni Decanum spectatissimum Matriculæ inscripsit. Cum ille Vir summus paululum hæsitaret, Eique longe majora animo destinaret, offerens Matriculam Candidatorum Theologiæ, passus est tandem ab ejus Modestia se expugnari, ut Ipsi morem gereret, ita tamen, ut insigne Virtutis et Præstantiæ ejus elogium sua manu nomini illius in Matricula adlineret. Ab eo tempore usus Venerandorum Collegarum consiliis, nec meam qualemcunque tantum non quotidianam opellam studiumque aspernatus, in studiis sacris, hisque famulantibus bonis Literis, & piis precibus pernox perdiusque eam adsecutus est, juvante divina Gratia,

tia, Eruditionis Theologicæ copiam, ut in Speciminibus longis, arduis & numerosis, nuper Venerando Conventui, dein etiam Publico exhibitis cunctos in sui amorem et admirationem rapuerit; Patres vero Acad. ita ceperit, ut Sapientissimo Numinis arbitrio rem moderante, miro favore Spartam Theologicam vacantem ὁμοθυμαδὸν Ipsi decernerent. Ita demum quid parturirent fata, quidque acris ille pietatis sensus, quo a pueritia Ipsum sanctificavit Dominus, quid rarissima illa Spiritus charismata portenderent, liquido patuit; nempe ad exemplum Jeremiæ Prophetæ, *antequam formasset eum in utero, agnovit eum Deus, & antequam prodisset ex vulva, sanctificavit eum; nunc vero Prophetam & Doctorem constituit eum.* Jerem. I: 5.

Nec vero dum Studio Theologico insudavit, Philosophicarum aut Philologicarum Artium subsidia abjecit: Cujus rei trina Specimina Publico exhibuit; editis & publice defensis Thesibus doctissimis An. MDCCXXVII pro vacante Cathedra Philos. Moralis; An. MDCCXXXI pro Cathedra Logica, & Ann. MDCCXXXIII pro Cathedra Linguæ Hebrææ; quibus omnibus ita Ampliss. Proceribus placuit, ut cum de Vicario Cathedræ Hebrææ in consilium iretur, haud diu deliberandum rati, in illum unum oculos conjicerent, Eique id muneris perhonorifice ultro deferrent, cui etiam magna fide & diligentia, quin & multo cum studiosorum fructu lætus lubensque vacavit.

(Ne peregrinas inviseret oras duo obstiterunt, tum quod sæpius infirma uteretur valetudine,

ne, tum quod carissimam Parentem cum continua fere invaletudine colluctantem deferere in pro-
vecta ætate Pietas vetaret: Anno tamen MDCC-
XXVIII aliquot mensium excursionem Helvetiæ
nostræ partem peragravit, atque tum Bibliothe-
cas publicas, *Tigurinam* & quæ in *S. Galli Ceno-*
bio asservatur, curiose perlustravit, tum etiam
Viros eruditos illarum Urbium HOTTINGE-
RUM, CRAMERUM, WEGELINUM saluta-
vit: Longius iter literarium in Belgium aliasque
peregrinas oras hoc ipso anno ineunte vere sus-
cipiendum, animo meditatus, huic nisi consilio
manum iniecissent Fata.)

Diademate Doctorali ad d. XXX. Jan. An.
MDCCXXXVIII. exornatus, confestim sibi de-
mandatum munus Profess. Controv. & Locorum
Commun. inaugurali Lectione *de modo rationeque*
disceptandarum Questionum Theologicarum ad d. IV.
Febr. magno cum applausu habita publice aggres-
sus est: Cui sacrum hoc munus auspicanti sequen-
tibus versiculis acclamavit Frater conjunctissimus
SAM. GRYNÆUS P. W. & Cam.

Omne genus studii postquam tractaveris, en Te
Numen propitium Sacra docere jubet.

Sic, Dilecte, tuas impendis maxime dotes,

Ut laus ejusdem Numinis inde cluat:

Sic labor assiduus, quem audacter suscipis, idem

Utilis est aliis, utilis atque Tibi:

Sic Tritaveus per Te reviviscit, sæcula qui jam

Ante duo nostra clarus in Urbe fuit.

Esto & Tu Patriæ splendor longævus, & esto

Deliciæ nostri Nominis atque Decus.

Ab eo tempore noster Lectionibus publicis Examen Controversiarum cum Pontificiis præcipue sibi tractandum sumsit, quas ad certa quædam generalia capita revocatas, intra biennii fere spatium perspicue solideque discussit absolvitque. Defuncto An. MDCCXL pl. Vener. Seniore nostro SAMUELE WERENFELSIO, non tantum Academiæ hujus Ecclesiæque, sed & Orbis Doctore Lumineque splendidissimo, cum ad me ab Ampl. Senatu Academico per ipsius mortem vacans deferretur Professio N. T. maluerimque ego ad exemplum quorundam nostrorum Antecessorum in mea Vet. Test. Professione permanere, ad Ven. GRYNÆUM itum est, oblata eidem illa Professione, quam & acceptavit, una cum annexo officio Canonici Petrini, ad quod tamen ægre adduci potuit. Auspicia novæ Professionis pro more apud nos recepto, ad d. XV Nov. ejus anni, Lectione inaugurali publice habita de *Præsidii, quibus instructum esse oportet Novi Fœderis Librorum Interpretem*, fecit: Lectionibus dein ordinariis, Epistolam *Pauli primam ad Timotheum* non quidem amplo Commentario, sed solida & perspicua verborum rerumque expositione, id præcipue curans ne à proposito boni Interpretis deflecteret, ad captum Studiosorum enodavit, huncque laborem bono cum Deo paucis ante obitum ad umbilicum perduxit: in animo habens postea, ni intercessissent Fata, Librum *Act. Apostol. D. Lucæ* eodem modo enarrare atque illustrare.

In privatis Institutionibus, præterquam quod nonnunquam manuactionem & consilia Hebraicarum

carum Orientaliumque Literarum Cultoribus fidelissime præbuit, Theologiam integram variis vicibus tradidit, usus ad hoc Compendio Theolog. pl. Ven. & Cel. JO. FRID. OSTERWALDII, aut ipse sibi methodum ordinemque quam commodissime hanc Sacram Scientiam docendi præformans. In omnibus id præcipue operam dedit, ut studiosos non tam rara & inutili Eru- ditione imbueret, quam ut solide doctos, & ac- curata rerum capitalium cognitione, sed et genui- næ Pietatis sensu instructos efficeret, rixosam et bonæ frugis vacuam Theologiam cane pejus et angue exosus. Nec duntaxat in ordinariis suis In- stitutionibus perspicua, facili & solida Theolo- giam docendi ratione utebatur, sed et quibuscun- que posset modis Studiosorum conatus lubentif- simo animo juvabat, methodum studiorum sug- gerendo, Libros utiles indicando, dubia scrupu- losque eximendo, incitando, monendo, laudan- do, exhortando, ubicunque sese ad hæc præbuit occasio: qua re factum est, ut non modo felices laborum successus non sine lætitia videret, sed et studiosi tenerrime ipsum amarent, in ejus fide, peritia, prudentiaque singularem plane fiduciam reponentes.

Solent & alia Officia Dignitatesque Professio- nes nostras ex antiquo more comitari: quam be- ne hic non lubet disquirere: *ὁ μὲν ἡμετέριος* noster, tametsi tum propter crebras infirmitates, tum propter mirificam interruptionem studiorum, quæ ex alienis his officiis non potest non consequi, lubens iis caruisset, nihil tamen horum, volente id ita Ampl. Senatu Academico, cum et ad ejus-

F 5

modi

modi negotia longe esset aptissimus, defugit. Ut nihil de Judicis in Consistorio Officio, de Fiscorum administratione similibusque dicam: in Senatum Academicum Anno MDCCXXXVIII allectus, mox etiam Dignitatibus hujus Ordinis admotus est. Decanatum Facultatis nostræ tribus obiit annis, illoque ipso, quo nobis ereptus est: Munus vero Rectoris Magnifici (quæ summa Dignitas est, ad quam nostri Ordinis homines in Academia adspirare possunt) An. MDCCXLII tantum non invito ab Ampl. Proceribus Academicis impositum est. Quanta perspicacia, prudentia, fide & rerum gerendarum dexteritate polleret GRYNÆUS, si antea non constitisset, certe in cunctorum horum munerum sapientissima & fidelissima administratione, utut cum frequentibus imbecillæ valetudinis interruptionibus conjuncta, luculenter patuisset.

Eodem modo in Conventibus Ecclesiasticis, & quæ vocant, Capitulis, in quibus omnes Urbis Pastores & Ministri coeunt, ad negotia sive cum Ecclesiis exteris sive horum locorum procuranda, sese gessit: cordatum ubivis, prudentem, veritatis, pacis, pietatisque perstudiosum & gravem exhibens Theologum, qui non ad placitum hominum, aut honoris aucupium, sed ad Gloriam Numinis, Ecclesiæque profectum cuncta sua dirigeret consilia.

Cum exteris, præcipue Helvetiæ & vicinarum regionum Theologis, Viris Gravissimis, de Ecclesia meritissimis, & nostrum utrique amicissimis frequens Ei de rebus arduis, ad rem Theologicam aut Ecclesiasticam spectantibus, intercessit

fit Literarum commercium : inter quos eminent,
Tiguri pl. Vener. Theologi LAVATERUS &
 ZIMMERMANNUS, adhuc per Dei gratiam su-
 perstites: ac, quem fatum jam occupavit ὁ νό-
 ῦς ἐν ἀγίοις, Theologiæ Biblicæ Professor integerri-
 mus HENRICUS NEUSCHELERUS : *Bernæ*,
 multis nominibus Clariss. Theol. SCHEURERUS:
Schaffhusii, Celeb. et Erud. HURTERUS : *Heidel-*
bergæ denique, ne plures jam allegem, de Pieta-
 tis & sinceræ Theologiæ studiis præclare meritis
 HOTTINGERUS : qui ut plurimi fecerunt pro
 merito GRYNÆUM nostrum, ita inopinatum
 ejus obitum se gravissime tulisse, missis literis te-
 stati sunt.

Accedo ad extremum hunc Actum, quem
 non minus præclare, quam reliqua Vitæ officia
 peregit. Sex fere septimanis ante b. ἀνάλυσιν
 ejus, cum in horto nostro deambularem, mi-
 hique videretur valetudine uti satis bona pro sta-
 tu hominis valetudinarii, vultu ad severitatem
 composito, Sibi, ait, constare, finem Vitæ pro-
 xime imminere: Dominum adesse, qui se pro-
 pediem ex hoc mundo evocaturus esset : res se
 propterea suas in ordinem redegissem, & supremam
 suam voluntatem scripto consignasse, quo omni-
 bus hujus vitæ curis exemptus tanto alacrius
 Domino occurrere queat. Quam ego ad tam in-
 expectatum sermonem carissimi Collegæ, quem
 mihi oculos compositurum, ut par erat, spera-
 bam, fuerim perturbatus, quidque regesserim,
 non opus est dicere: perstabat tamen in senten-
 tia, & postridie in meum veniens Cubiculum,
 iterabat eundem sermonem, dicens, se certo sci-
 re,

re, propediem se rebus mortalibus exemptum iri: nec ab eo tempore quidquam de hujus vitæ negotiis, immo ne quidem alias sibi carissimis studiis, amplius audire voluit. Sive jam eam fiduciam et certam persuasionem, ex indiciis interioribus instantis morbi; sive ex cœlesti monitu, eidem suggerente, *Dispone Domum tuam, quia omnino moriturus es*, hauserit: certe firmus & nullis rationibus ab hac sententia dimovendus perstitit, quamvis id ego tum non admodum probabile arbitratus fueram; biduo post invadit ipsum, sed longe majori violentia, quam alias, pectoris pulmonumque oppressio cum sævissima *ἀσπυα* conjuncta, quæ tantum non ei filum vitæ abscidit. Accersitus Medicus, Vir Experient. JO. ROD. ZWINGERUS omnem artem suam in sanando tam caro Capite insumsit, & vim morbi ad tempus feliciter propulsavit, quamvis ægrotus ob virium imbecillitatem lecto se committere cogeretur. Videbatur interdum meliuscule habere, nec omnis spes recuperandæ valetudinis nos deslitterat: verum identidem ipsum repetens malum, ut viribus plane prostratis, nihil amplius efficaciz haberent remedia, tandem nobis omnem fere spem valetudinis ademit. Interea in Urbem venit Vir pl. Rever. & Clar. SAM. GRYNÆUS, Pastor Ecclesiæ Wintersingensis, Frater nostri ut amantissimus ita et ei dilectissimus, qui præter omnem expectationem, cum hospitem crederet Fratrem, lethaliter decumbentem reperit. Hic, ut eo melius juvaret carissimum Fratrem, in ædes meas sese conferens, & ad lectum ægroti diu noctuque assidens, omnia eidem, quæ sive ad ani-

mi

mi solatium sive ad corporis curam spectant, & ab amantissimo Fratre expectari possunt, fidelissime usque ad beatum ejus obitum administravit.

Qualem se in universa Vita, talem se in extremo hoc actu præstitit, pium, placidum, Deo devotum, constantem: utut acres nonnunquam essent dolores, ne minimum quidem indicium impatientiæ de se dedit: Sermo rarus ob infirmitatem: at quæcunque proloquebatur, animum humilem, mundana exosum, superna quærentem, Deum Christumque anhelantem ostendebant. Ah quantum delectabatur, cum ad lectum prostrati, præeunte Verba Rev. Fratre, preces pro eo aut cum eo ad Deum effudimus! Quoties me rogavit, ut aliquid ex Psalmis Davidicis, aut Sermonibus Domini et quidem lingua originali recitarem, aut sermonem statui suo conformem ex Scriptura S. sed ob imbecillitatem, brevem, eidem haberem! Cum aliquando lecto ejus assiderem, illumque ego somno sopitum paululum quiescere putarem, subito incepit has lingua latina proferre voces, quasi ex somno experrectus: *Te, o Domine JESU, desidero, Te anhele: nosti cor meum: nosti me Te semper desiderasse.* Eundem servavit tenorem usque ad finem. Cum sub serum noctis diem fatalem antecedentis, paucillum quietis capturus, ab eo recessissem, summo mane iterum vocor ab ancilla, Herum in extremis versantem, sermonem & sensum jam amisisse clamante: accurro protinus: Ille ad meum accessum iterum oculos aperire, & mirantibus cunctis clara voce: *Nonne, ajebat ad me, existimasti V. V. hunc extre-*

tremum esse meum agonem : ah quando venit Dominus ! Noli , respondebam , mi amicissime , animum abjicere : non Te deferet Dominus : (a) כִּי בּוֹא יֵבֹא לֹא יֵאָחֵז attipiens Ille sermonem , Prophetæ dictum absolvit : *Si tardaverit , expecta eum : quia certo venturus est , nec morabitur.* Hæc erant ultima verba , quæ ex ore ejus excepi , plane gemina iis , quæ paulo ante morbum mihi tam fidenter dixerat. Hic iterum quievit , quasi somno sopitus. Exactis aliquot horis , incidit ultimus Agon , & preces fundente Rev. ejus Fratre , pia hæc anima in Domino placide expiravit ad d. XI Apr. MDCCXLIII Anno ætatis XXXIX in his terris nondum completo : Corpus triduo post terræ mandatum , & prout ipse desideraverat Tumulo meo illatum , Orationem funebrem habente Viro pl. Vener. Pastore Ecclesiæ Leonhardinæ , EMANUELE RYHINERO , cura Rev. Fratris typis postea excusam : qui et ibidem memoriæ desideratissimi atque unici Fratris Epitaphium cippo incidi curavit.

Vir erat GRYNÆUS noster præclaris & prorsus eximiis rarissimisque & naturæ & Gratiae donis virtutibusque ab omnis boni Autore Deo O. M. condecoratus , quæ summo studio ac ardore nunquam non quam diligentissime excoluerat , ut , si visum fuisset Numini filium eidem vitæ protrahere , Summum Ecclesiæ Academicæque Doctorem Columnenque medias inter corpusculi infirmitates daturus fuisset. Verum proh dolor , *Ostendere terris hunc tantum fata , neque ultra esse sivere :*

(b)

(a) Habac. II. 3. (b) Virg. Aeneid. VI.

Nimia hæc nostra felicitas fuisset visa , propria hæc si dona fuissent.

Memoria felix fidaque , non modo velociter cuncta arripiens , sed et facile retinens & dextre reddens. Ingenium promptum , subtile et mirificæ sagacitatis , ut vel ex minimis datis in intima rei vilcera celerrime penetraret , & longam consequentiarum seriem nullo negotio pervideret. Hinc nullum disciplinæ seriæ atque utilis genus erat , a cujus aditu aut etiam recessibus interioribus tanta perspicacia excludi arcerique posset : & si in artibus , in quibus vis imaginationis præcipue valet , ut Musica aut Poësi , non ita multum progressus est , aut progredi noluit , tanto felicius sibi ab illusionibus Phantasæ cavet , & seriâ studia tractavit. Judicandi autem facultas in eo longe erat acerrima & exquisitissima , ut vel minimas rerum dissimilitudines accurate a se invicem discerneret , quæ quam maxime confusa facile in ordinem redigeret , quid ex quoque consequeretur , quid cum hoc aut illo commune , quid dissentaneum esset , illico pervideret : unde et in oratione ejus omnia optime digesta & ordinata : omnia etiam paucis verbis expressa , perspicua & plana : quamvis , si vellet , uberiore etiam sermone facile uteretur , ubi circumstantiæ aut auditoris conditio id flagitabant.

Tam sagax & industrium ingenium in quamplurima studiorum genera sese effudit , ut quidquid utile , quidquid solidi continerent , addisceret. Nec labris tantum extremis degustavit , sed in

in penitiores illorum studiorum, quæ ad scopum suum, ad veræ Religionis cognitionem imprimis facerent, recessus sese immergit : &, quæ semel aggressus est, porro excolere & amplificare non destitit. Unicum excipio Juris Civilis studium, olim feliciter ab eo tractatum & cum plausu, postea vero, cum se Theosophiæ nostræ in solidum devovisset, plane abjectum, venditis etiam Libris eo servientibus. Juris, inquam, Civilis et Romani : quæ enim ad Juris Naturæ Scientiam, in qua singulariter excelluit, pertinent, illa tanquam ad cognitionem Theologiæ Practicæ, & ad Atheorum Systemata convellenda apprimis utilia, persequi perrexit.

Philosophiæ totius, ad quam per naturæ indolem meditationis amantis, quasi erat factus, magnam sibi comparavit notitiam. Historiæ tum veteris tum novæ, una cum antiquitatibus & consuetudinibus variarum gentium eam habuit peritiam, ut nihil facile proponi posset, quod ipsum penitus fugisset. Præter Vernaculam & Gallicam Anglicamque Linguas, quas exacte calluit, præprimis operam posuit in addiscendis illis Linguis, quas præter utilitates alias, Sacra nostra Studia mirifice juvare non nescierat, Græcam puta Latinamque & Orientales, Hebraicam nim. Chaldaicam, Syriacam & Arabicam. Nec vero in primis Elementis hic hæsit : Sed penitus illas, ut nihil alicujus momenti persunctorie tractare consueverat, cognoscere curæ habuit : cujus forte specimen Publico apparuisset, si quem incepit Tractatum Mischnicum *Basa Mezia* Latino idiomate donatum, notisque ex Gemara & aliunde illu-

illustratum, cujus pars in manibus nostris versatur, absolvere licuisset: in Arabicis autem ita erat exercitatus & subactus, ut plerosque Libros hoc idiomate exaratos, qui hucusque lucem viderunt, etiam difficiliore, ut Alcoranum & Historiam Timuri ab *Arabschiade* elegantissime conscriptam, diligenter pellegerit: Sed et cum Nobilissimus FAHD, Sidonis incola, qui præter Vernaculam, Arabicam, nulla alia Lingua utebatur, hic nobiscum familiariter per hebdomadæ spatium versaretur, noster hic et commode loquentem intellexerit, & ei eodem sermone responderit: quin et post discessum hospitis hujus, cum ille tum Tiguro, tum ex Italia, Literas ad nos Arabicas daret, voluit & GRYNÆUS noster eodem idiomate respondere.

Verum præ omnibus studiis, quæ varia tractavit, imprimis ei placuit Theologia, cum universo consortio ejus: hanc Divam efflictim amavit, coluitque: ad hujus culturam, quidquid capacissima mente complectebatur, quidquid literarum ex amplissimo apparatu in penum suum redigebat, totum retulit. Non contentus una hujus specie, omnes singulari animi contentione perquisivit, Historicam, Criticam, Elencticam, Dogmaticam, Practicam, Scripturariam &c. a Polemica, tametsi ad eam per mirificam illam, qua pollebat, sagacitatem ingenii, & judicii *angliseru*, adde & mentis serenitatem tranquillitatemque, imprimis aptus esset, ut tractatio Controversiarum Pontificiarum abunde ostendit, suo quasi genio atque indolis bonitate ad pacem & amicitiam facta, rixas vero et contentiones cane

G

pejus

pejus & angue exosa, plane abhorruit : controversias autem cum Fratribus ejusdem fidei confortibus ne quidem attigit, nisi si quid ad Pacem & Concordiam stabiliendam conferre se posse crederet. Nec tamen neglexit, immo vero quam diligentissime & accuratissime persequutus est illas quæstiones difficultatesque, quas in opprobrium sæculi Viperarum progenies, Incredulorum varianatio, ad pessumdandam universam Religionem aut saltem Revelationem, sive ex orco revocavit, sive ex proprio sed impudentissimo ingenio, prima protrusit. Egregiis ad hoc instructus subsidiis, fortiter in tam durum ibat hostem.

Tum vero præcipue animo lætitiâ capiebat, & quasi in suo campo versari sibi videbatur, quando aut Veritas Evangelii, divinaque Dignitas et Autoritas S. Scripturæ esset confirmanda comprobandaque : aut ipse hic cœlestis Liber secundum veram Autoris mentem, comportatis cunctis ad hoc conducentibus auxiliis subsidiisque, illustrandus enodandusque : aut denique piæ Christianæque Vitæ ratio, & concordia Ecclesiarum tradenda promovendaque. In hæc animum intendebat : ad hæc conatus, labores, curas, quanto poterat studio & ardore dirigebat.

Magna fuere & præclara, quæ de GRYNÆI dotibus et doctrina hucusque dixi : at exigua, si cum Pietate illa eminente, cum Virtutum Christianarum omnium choro, cum singularibus Gratiæ donis, quibus erat conspicuus, conferantur. Ut ipse eruditionem etiam summam & naturæ præclarissima dona sine sensu Numinis & Religionis, merum fumum & vanitatem, immo arma in manu

manu furiosi, quibus seipsum aliosque sauciat, esse statuebat, ita in id præcipue incumbibat, ut omnibus genuini Christiani & veri Doctoris Evangelici Virtutibus ornatus esset. Acerrimo præditus sensu Numinis, ad illud omnia dicta factaque retulit: in omnibus ad illud respexit: non quidem Pharisaico more sanctissimum ejus nomen & piarum phrasium longam fastidiosamque seriem perpetuo in ore gessit: sed intra se tacite cunctas cogitationes, consilia, curas ad Deum direxit. Ex hoc ipso ardenti Pietatis studio factum est, ut paullo junior ad illud genus hominum inclinaret, patulasque illis præberet aures, qui prætextu insolitæ Pietatis ab aliis etiam pientissimis sese segregare amant: verum cassibus istis irretitus non diu hæsit: pro exquisita sua judicandi facultate facile perspexit, quam hæc fucata Religio, nis facies ab illa genuina in S. Literis prodita *ἡ δὲ πατὴρ* differret: quamvis vero animum benignum erga illos, qui pio studio sed cum errore conjuncto ferri videntur, semper retineret, res tamen suas sibi habere jussis illis, tanto majore cura genuinam Pietatis indolem ex S. Scriptura sibi discendam statuit, & paulo post, relicto Juris studio, Theologicum studium arripuit.

Ex hoc eodem Pietatis vere Christianæ assiduo studio reliquæ Virtutes longo comitatu enatæ fuere, quas prolixè enumerare, ne videar velle aliquid affectui dare, & quum nemini non notæ sint, omitto: quis enim, qui vel leviter ipsum cognovit, non facile in eo observavit singularem prorsus & eximiam animi modestiam & humilitatem, de se demisse, præclare de aliis sentientis?

In continuis fere adversæ valetudinis incurſibus mirificam patientiam, ac animi in Dei voluntate acquiescentis subjectionem? In variantibus fortunæ casibus semper eundem tenorem animi placidi, tranquilli, sereni servantem? Erga alios quam facilis, officiosus, benignus: sive illi consilio, quo maxime valuit, sive opera & opibus, quibus nequaquam pepercit, essent juvandi? In operibus charitatis & συμπαθείας quam promptus & largus, ab omni tamen ostentatione remotissimus? Nulli pravo affectui, nulli perversæ cupiditati obnoxius, sui semper similis, nec unquam mente quatiendus solida, quam sapienter & prudenter (quod vel in juniore non potui non frequenter admirari) omnia dicta factaque instituit? Vidisses eundem hominem recti tenacissimum & nullis machinis a veri, justi et æqui norma dimovendum, at mirifice facilem tamen comem & blandum, ut quam minimum offensæ daret, animosque exasperaret: Vidisses in eo equidem columbinam simplicitatem, pectus candidissimum apertissimumque: at singulari dexteritate miscens huic simplicitati serpentinam prudentiam: Vidisses inusitatam mentis perspicaciam & sagacitatem ad interiores rerum recessus perscrutandos plane factam: at ita se ad caput & indolem vel stupidissimorum attemperantem, ut cum pueris repuerascere videretur. Vidisses denique hominem ad magna natum, gravem, & nonnisi seriis deditum, in gratiam tamen aliorum ad humilia sese demittentem, dulcem suavemque.

Ejusmodi, ne jam alia addam, fuit GRYNÆUS noster, Exemplum singularis perspicaciæ et

& Eruditionis, cum acerrimo Pietatis genuinæ sensu studioque conjunctæ: Sed proh dolor, fuit! Evanuit ingens illa expectatio, quam tam raræ dotes virtutesque in animis omnium, quotquot recte judicare queunt, concitaverant. Placuit supremo rerum Arbitro, eundem brevi peracto curriculo ex hac sæce mortalium ad se evocatum, choro immortalium & purissimorum Geniorum, quibus similior erat, et societati amantissimi Servatoris nostri, quem assidue anhelabat, adjungere, ut *ubi esset ipse, ibidem & Servus ejus esset*. Convenit, ut quotquot dulcissimi Viri tristem a nobis discessum lugemus, in hac Sanctissima Numinis Voluntate acquiescamus, supplicibus rogantes votis, dignetur excitare Viros alios idoneos, si non pares Spiritu, at saltem non plane dispares GRYNÆO, qui curam Ecclesiæ, Veritatisque cœlestis propagationem serio & magnis animis ad Ejus honorem suscipiant.

* * *

Suum quoque dolorem ob jacturam Amici ac Collegæ suavissimi his versibus explicuit Celebrerrimus FREY.

Ergone, mi GRYNÆE, jaces lux splendida Seclī,

Musarum & Charitum, Theiologumque Decus!

Tot raras animi dotes cui provida cura

Numinis & varias largiter attribuit:

Et Pietas Probitasque in cujus pectore fixit

Et Candor stabilem perpetuumque locum.

*Ergo mihi posthac non conspiciendus abisti
 Pars animæ melior dimidiumque meæ?
 Visceribus qui me, qui oculis plus semper amasti,
 Qui mihi visceribus charior atque oculis.
 Et quis me doctum poscit Tibi scribere Carmen,
 Carmen par meritis, dulcis Amice, Tuis?
 Hei mihi ! tam sævo percussus vulnere, pectus
 Mente carens, stupidus quid nisi flere queam?
 Te celebrent alii, queis Musa adspirat amica,
 Queis animi vires ingenique valent.
 Me miserum, tristi juvat indulgere dolori,
 Flebo, nec assiduis finis erit lacrymis.*

ΛΕΙΨΑΝΑ SCRIPTORUM,

Clarissimi τοῦ νῦν ἐν ἀγίοις Theologi

JOANNIS GRYNÆI.

Haftenus fere inedita.

Animadversiones nonnullæ

Ad * REIMANNUM

DE

ATHEISMO MOHAMMEDANORUM.

DE Abu Moslemo pag. 531. De hujus rebus gestis, et virtutibus vitiisque multa narrant Scriptores Arabes, at de sententiis Religionis perpauca. Ex sectatoribus Alii fuisse Elmacinus et alii tradunt; Spinositam fuisse ex confusa Historia della Valle male colligitur: *Sectam successionis descendens* professum scribit Elmacinus, si Erpenii Versionem obscuram et incertam sequamur; Bespier vertit *successionem*

G 4

Re-

* Cum ante plures annos Disquisitiones meas de Viris Eruditis, Atheismi suspectis, prelo tradere animus esset, rogaveram Cl. Virum ut sua de Atheismo Mohammedanorum cogitata mecum communicaret; desiderio meo satisfecit transmittendo has stricturas in Cl. REIMANNI Historiam de Atheismo Mohammedanorum. Cum vero incertum valde sit, utrum Disquisitiones meæ aliquando lucem visuræ sint, hoc loco τὰ μακροτέρῃ, λευκώ-
ρον extare volui. J. Z.,

Resolutionis, & ad resolutionem hominis in quatuor
 elementa refert, ut inde Spinosismum inferat;
 Verum אל תנאסחיה אלחוליה, quibus vocibus
 Elmacinus in exponenda sententia Abi Moslemi
 utitur, apud Auctores Arabas aliud est. אל תנאסח
 est μεταμύχως Pythagorica, quod ut ex infinitis
 aliis locis, ita ex Abul Pharagii Hist. Dynast.
 pag. 146. evidenter patet: Impostor Almokanneus,
 qui sub AlMohdio prodiit, adstruxit Metempsychosin,
 eumque multi secuti sunt; In Arabico id ita exprimitur,
 ודאל בתנאסח אלחוליה
 & affirmavit Successionem vel translationem Spirituum;
 Quod resolutionem corporum in sua elementa
 significare nequit; Inprimis cum mox addat Abul
 Pharagius, Impostorem illum assueclis suis promi-
 sisse transmigraturum Spiritum suum post obitum in
 formam Viri Cani, jumento fusco vecti, seque ad ip-
 sos reversurum &c. Idem summus fuerat amicus
 AbiMoslemi, eique à Secretis, dictus alias Ha-
 kem Ebn Haschem. Alii Auctores Mohammedani,
 ut Condemir, doctrinam hujus Mokannei paulo
 distinctius ita exponunt; Ex quo tempore
 iussit Deus Angelos adorare Adamum, Deus as-
 sumpsit figuram Adami, et hoc defuncto multo-
 rum Prophetarum & Principum, donec tandem
 ingressus est in AbuMoslemum, & hoc ab Al-
 Manfore interfecto in Mokanneum. Altera vox
 Alcoholul vel Alcoholulia אלחוליה à verbo חלל signi-
 ficante descendit, commoratus est &c. derivata Au-
 ctore AlScharestanio, notat Deum in omni esse loco,
 loqui omni lingua, & apparere in persona humana;
 Nempe credidit AbuMoslem, Ali & Successores
 ejus aut saltem alios Prophetas ita præstantis esse
 naturæ, ut Deus in ipsorum forma apparuerit,
 eorum

eorum lingua locutus fuerit &c. Prout multi Al-Schiorum in immensum &c. Ali perfectiones extulere, illasque tantum non Divinis æquarunt, imo eo progressi fuere, ut Dei nomen Ei imponerent. Huic Doctrinæ de *Cholulia*, per quam sibi persuasit, Deum hujus et illius hominis et tandem forte sui ipsius figuram assumpsisse, adjunxit doctrinam de *Tanasuchia* sive transmigratione animarum in hoc vel illud corpus. Ex doctrina vero ista *μετεμψυχώσεως* patet, quomodo statuere potuerit, hunc vel illum quamvis mortuum adhuc vivere, & intelligitur, quomodo affectu Abu-Moslemi jam interfecti pro certo tenuerint, eum adhuc vivere, quod ex Auctore Arabe docet Cl. Hottingerus *Histor. Orient.* pag. 584. Ex eodem Arabe *ibid.* etiam liquet, persuasum his fuisse, AbuMoslemum a Zoroastre vivo adhuc missum esse Prophetam ad Chorasānos: Ita Sectæ Zoroastricæ, a qua multa accepisse videtur Pythagoras, etiam addictus erat AbuMoslem; quod ex ElMacino etiam probari posset, si versione Erpenii (*dicitur etiam Magiæ notitiam habuisse*) stare possemus; Verum cum Vox Arabica *ألف*, quæ in ElMacino occurrit, sit hic vox nihili, & omnino ex meliore Msc. emendanda, nihil hinc certi colligi debet. Fortassis ita aut ElMacinus aut Librarius Arabice scribere & exprimere voluit, notissimam vocem Persicam *کبر* aut *کبری* Guebr aut Guebrī, quorum illud Persam pyrolatram, hoc Magismum Persicum significat, ut adeo *ألف* sit Scientia Magismi Persici, cujus aliquam habuerit notitiam AbuMoslemus; Cave autem per Magismum hunc intelligas scientiam illicitarum artium, & Cacodæmonum familiari-

liaritatem , a qua plane abhorruit Zoroaster ille. AbuMoslemum Sectæ Zoroastricæ hominibus perquam familiarem fuisse patet ex Schahrestanio apud Hyde de Relig. Persar. pag. 300. Sed et aliunde , si opus esset , probare possem , a Doctrina Zoroastris non abhorruisse AbuMoslemum.

II.

De Zindikæis. Appellati hi sunt vel a Celebrissimo illo apud Persas Guebræos libro *Zend* , in quo fundamenta Magismi Zoroastrici continentur , vel , quod probabilius , ab Hebræo צדוקי *Sadduceus*. Apud Mohammedanos notat hoc nomen vel in genere Impium , Prophanum , nec Christianæ , nec Judaicæ , nec Mohammedanæ Religioni addictum , unde apud ElMacinum pag. 84. conjungitur cum כפר *impietate*. Walid Filius Jasid interfectus est באלכפר ואלזנדקה *propter impietatem & Zindikæismum*. Ita ab AbulPharagio pag. 149. Zindikæi vocantur Religionis prophani contemtores , qui cum homines Meccana sacra obeuntes et *Attawaf* , circuitum circa templum Meccanum pro more peragentes viderent , illos ridentes dicerent : Quam similes sunt bobus in area triturantibus. Et quia præcipua basis Religionis est Resurrectio mortuorum , hanc abnegantem vocant Zindikæum ; Ita certe vox זנדק in Dictionario Arabico Turcico vertitur per קיאמת מנכר *Abnegatorem resurrectionis* ; Dein in specie significat μετεμψυχωσης , quam illi Tanasuchia תנאסוחיה appellant , propugnatorem ; quo sensu Ebn Schuhna apud Herbelot. AbuMoslemum ad sectam *Zenadeka* refert ; nempe credidisse isti , ad exemplum AbiMoslemi , Animam Ali in Chalifam ingressam esse , et propterea singula-

rem

rem ei deberi cultum. In eadem sententia fuere Ravandii eo tempore clari, ab Al Mansuro propterea interfecti.

III.

De Secta Loquentium pag. 532. Hebraice dicti המדגרים Arabice *Almotacallemun*, erant Philosophi Theologi, qui ex principiis Philosophicis ea selegere, quæ ad fidem Religionemque stabiliendam imprimis ipsis conducere videbantur; hinc ipsorum Scientia *Elmo Calami*, *Scientia verborum* appellata; de cujus appellationis ratione ut et origine Sectæ vide Pocock. in Specimine Arab. pag. 195. Insignis ipsis fit injuria, si a nonnullis in Atheorum classem referantur, cum universa ipsorum disciplina ex professo eo sit comparata, ut Religionem rationibus Philosophicis suffulciant, nonnisi illa a Philosophis mutuo sumentes principia, quæ quammaxime Fidei favere illis videbantur, respuentes econtra illa, quæ vel per centesimam consequentiam eidem adversabantur; Prolixè eorundem huc facientia Principia in suo *More* exponit Majemonides, tametsi illis nequaquam favens, quia Aristotelica ejus Principia deseruere, & Democriti aliorumque de Atomis Principia, sed cum Providentia Numinis conjuncta amplexi fuerant: Eorundem Dogmata tradit & R. Juda Levita in Cosri pag. 359. & seqq. Si qua in re peccarunt, non in eo id factum est, quod ad Atheismum propenderent, sed quod nimio studio Religionem quibuscunque modis confirmandi ducti, ea adoptarunt Principia, quæ non omnibus certa et explorata habebantur. Si Majemonidæ aliisque Philosophiæ

sophiæ Peripateticæ addictis periculosa nonnulla isti docuisse videntur, quasi talionis lege Philosophi Arabes AlFarabius, Avicenna &c. propter nimum erga Aristotelem studium a nonnullis *Loquentibus* Atheismi suspecti habentur, imo aperte Impietatis accusantur.

IV.

De Dararæo pag. 534. Quæ hic de Dararæo et Alhadio ex Herbelotio refert Cl. Reimannus ex ElMacini Historia p. 264. 265. petita sunt. Tacet autem de his AbulPharagius et alii Historici Arabes. Addendus tamen est locus persimilis pag. 260. ubi cum de eodem Hakemo et flagitio in Urbem Mitsra ab eo commisso, & quomodo cives tædio hujus crudelitatis vellent urbem relinquere, retulisset, adjicit ElMacinus; *Stulti tamen quidam ei Deitatem adscribebant, & quotiescunque videbant Eum, clamabant* *יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ מֹדֵי יְיָ מֹדֵי* *O Deus noster, O vivificator, o mori faciens.* Num Darari, qui erat *פֶּרְסָא* Persa (ita enim proprie vox illa, non in genere Barbarum, ut habet Erpenius, significat,) ex Persica superstitione, num ex mera adulatione erga hominem turpissimum Hakemum ad blasphemiam hanc eructandam permotus fuerit, in medio relinquo. Certum vero est, quam plurimos *Tanasuchie* propugnatores aut Ali Sectatores ad blasphemias ejusmodi evomendas sententiæ suæ amore adductos fuisse. Possent nonnulla in Versione Latina Hottingeri aut Erpenii emendari, sed quia ad præsens negotium parum conferret, omitto.

V.

De Deheritis pag. 535. Vox hic *Beheritarum* nihili est. *Deheritæ* aut potius *Dahritæ* דהרית dicuntur a דהר *Mundus*; Mundi æternitatem affirmabant, nullo Creatore, nullo Curatore. Quæ hic ex Herbelotio tradit Reimannus ita sunt confusa, ut intelligi nequeant; Mentem Herbelotii plane non cepit, qui nunquam dixit, e duabus Sectis Dahritarum et Thabajun tertiam natam esse Mundanistarum et Naturalistarum quæ etc. cum Dahritæ sint ipsi Mundanistæ et Thabajun ipsi Naturalistæ. Universa res ita sese habet. Faciunt Arabes tres Sectas Veterum Philosophorum, qui in principia rerum inquisiverunt (dico veterum Philosophorum, nec enim hæc est divisio Sectarum Mohammedicarum, ut per errorem nonnulli putant, sed est divisio Sectarum Veterum Philosophorum ab Arabibus facta;) אלהיין Elahiun, *Divinorum*; דהרית Dahriun, *Mundanistarum*; & טבעיין Thabajun, *Naturalistarum*; Mundanistæ Deum plane amovent, & mundum æternum statuunt; Naturalistæ in rerum natura contemplanda occupati, Deum non modo agnoscunt, sed et ejus sapientiam, bonitatem &c. in Natura apparentem deprædicant; negant autem animæ immortalitatem. Divini utrumque admittunt. Vide clare hæc exponentem Abul Phargium pag. 60. Edit. Latinæ. Hanc eandem Philosophorum divisionem tradit Arabs Gasalius in libro *AlMonked* & eodem modo explicat, vid. Raymundi Pugion. Fid. Part. I. cap. I. toto, ut non amplius discrimen inter Thabajun et Dahritas sit quærendum, neque dicendum, tertiam Sectam, quæ est Elahiun, *Divinorum*, esse *Mundanistarum*

et

et Naturalistarum. Ad classem vero Divinorum, quatenus opponuntur reliquis, referunt Arabes Socratem, Platonem &c. et Aristotelem; Inter Arabas vero postremum hunc fideliter secutos Al Farabium, Avicennam etc. Quamvis vero Peripateticæ Philosophiæ infensi Arabes, inprimis *Loquentes* Philosophi, et hos Impietatis accusent, non id ideo fit, quod Fidem Existentiæ et Providentiæ Numinis illis detrahant (quam diserte illis tribuunt); sed quod existimant, alia illos nimio Aristotelis studio abreptos docuisse impia, ut Mundum esse æternum, Providentiam circa Universalia duntaxat versari &c. qua in re tamen illis fieri injuriam et mentem perverti, queritur Averroes.

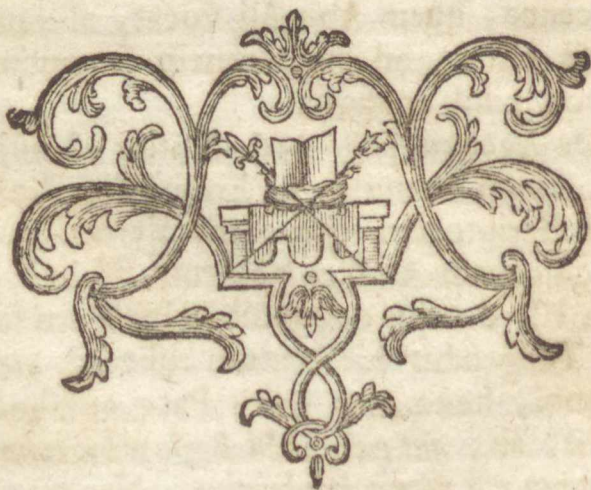
De Peripateticis istis Arabibus, Farabio, Avicenna, Averroë multa hic observari possent, sed quia hi Auctores sunt satis cogniti, ea omitto, et illud duntaxat observo, ipsum illum his tam infensum Algazalium ab Atheismi suspitione non fuisse exemptum. Celebris hic Mohammedicus Doctor tanta apud suos valuit gloria & auctoritate, ut זין אלדין Seinoddin, *Decus Religionis*, חנה אלעסלאם Chaggatol Eslam, *Demonstratio Mohammedisimi*, אמא אלעל Emam Alam, *Doctor Mundi*, aliisque magnificis cognominibus vocaretur, et tum ob alia præclara scripta, ut est Liber dictus AlMonked men addalalat, *Liberans ab Errore*, Raimundo sæpius citatus, tum præcipue ob Librum contra Philosophos editum nomine תהאפוט אלפלאספה Tahaphotol Philasepha, *Destructio Philosophiæ*, mirifice celebraretur; Hic Tusi natus Anno Hegiræ 450. Christi 1058. & dena-

denatus 505. Christi 4½ qui tam gravem dicam impietatis Alfarabio, Avicennæ &c. scripsit, ab Atheismi aut Pyrrhonismi suspicione sese non potuit liberare; Ita enim de eo Philosophus valde ingeniosus Ebn Tophail in Epistola de Hai Ebn Jodan pag. 29. Edition. Latin. Pocokii *ἐν τῷ* scribit: *Quod ad Libros Alscheich Abu Hamed Algasali, ipse in quantum vulgus allocutus est, alibi ligat, alibi solvit (i. e. idem modo affirmat, modo negat) aliqua- que infidelitatis (ردد vel hæreseos) arguit, deinde eadem profitetur; In eorum numero, ob quæ infidelitatis accusat Philosophos in libro Altahaphot, est illud, quod negent Resurrectionem Corporum, & quod affirmant, præmium & poenam ad animas tantum pertinere; In alio libro AlMisan, hanc dixit esse sententiam Doctorum Supbiorum (genus est Enthusiasticum,) rursus in alio Libro dicit, suam ipsius sententiam esse eandem cum opinione Supbiorum, seque eo perductum post longam disquisitionem &c. Vide ibi de eodem plura, sed & quæ antea de AlFarabio quem Abu Nasrum, & Avicenna, quem Abu Ali vocat, aliisque Philosophis refert, ad cognitionem sententiæ ipsorum non nihil conferunt.*

De Averroë pag. 536. Notior est hujus Historia, quam ut multis de Eo agatur; Sed & ex Latinis Scriptorum ejus editis Versionibus (nec enim quicquam Arabice quantum sciam typis excusum est) de ejus opinionibus judicium ferri potest. Tangendus hic tantum ridiculus error Cl. Reimanni, hunc cum Aven Pace confundentis: *Averroës, ait, aut potius Ebn Bagia; hoc enim verum Ejus nomen esse docuit Herbelotius. Nec hoc docuit Herbelotius, nec verum est: Quomodo ex Ebu*
Sina

Sina factum sit nomen Avicennæ; ex Ebn Roschd nomen Averrois, & ex Ebn Bagia nomen Aven Pace, recte docet Herbelotius. Discipulus erat Averrois τῆ Ebn Bagia aut Aven Pacis. Quem Ἰβν Ebn vocarunt Arabes, hunc Aben vel Aven pronunciarunt Judæi: Unde ex Ebn Sina factum Aben Sina vel Avicenna; ex Ebn Rosch, Aven Roschd & contractius Averroës, ex Ebn Bagia, Aben Baga & corruptius Aven Pace.

Fuit autem hic Aven Pace summus post Al-Farabium Philophus, Commentator insignis Aristotelis, denatus Anno Hegiræ 525. vel ut alii 533. sæpius Thomæ & Scholasticis citatus. Alias vocatur Ebno Sajeg ut & AbuBecr, quo nomine in Historia Ebn Jodan venit, qui de Eo & Scriptis ejus egit. Hactenus Cl. Grynæus. *Quædam hisce addita erant, quæ tamen jam quidem in Scriniis meis reperire non potui.*

II.

V. CL. JO. GRYNÆI

Ad ZIMMERMANNUM Suum

Disquisitio * epistolica,

An Mahomed Impostor fuerit, an Fanaticus?

QUod primo loco quæris Vir. Celeb. *An ex vita Mahomedis satis perspicue pateat, Eum potius versutum Impostorem & gloriæ cupidum fuisse, quam vero Fanaticum, ejusmodi est, ut prius sine ulla hæsitatione affirmari debeat. Infiriari equidem nolim, in vita Mohammedis nonnulla deprehendi indicia, unde quis haud immerito colligere possit, Impostorem hunc ne ex fanaticorum quidem numero penitus esse eximendum. Non dicam, Epilepsia eum laborasse, qua qui sæpius corripiuntur, eorum cerebrum quin tandem lædatur fieri vix aut ne vix quidem potest. Scio Celeb. Ockleyum Anglum huic de Mahomedis fontico morbo narrationi, quippe Christianorum & quidem Græcorum atque Latinorum tantum Historicorum, licet constanter id tradentium, testimonio nixæ fidem abrogare; Jure*

H

ne

* Adjecta quidem est hæc Epistola Cl. GRYNÆI Parti III. Dissertat. mearum de Causis Incredulitatis. Cum vero ejusmodi Dissertationes, præsertim tales, quales meæ esse solent, vix extra patriæ limites proferantur, Epistola vero hæc Cl. Viri lectu dignissima sit, eam huic opellæ inferendam esse putavimus. J. Z.

ne an injuria id faciat, non inquiram sollicite: dubito tamen; nam si Christianorum, tam Græcorum quam Latinorum, tanquam Mohammedi justo iniquorum testimonium repudiari oportet, non video, cur non & Arabum, tam Mohammedanorum, quippe Sectæ suæ auctori nimium faventium, quam Christianorum sub Imperio Mohammedanorum ne mussitare quidem, neque quicquam, quod ad Impostoris ignominiam pertinuisset, proferre sustinentium, silentium itidem nobis suspectum esse debeat?

Verum sin minus comitiali morbo, hypochondriaco saltem obnoxium fuisse Mahomedem tutius forsan affirmare licet. Ejus certe morbi indicia in Mohammede puero adhuc, nescio quid mirum atque plane incredibile sibi contigisse jam tum narrante, animadverterunt nutrix ejus Halima hujusque maritus, qui teste Abulfeda Scriptore Arabe, (a) vereri se dixerunt, *ne puer iste aut a Satana infestatus fuerit aut contraxerit אל חקית morbum hypochondriacum*, quo qui laborant, eos imaginofum aliquid nonnunquam pati minime mirum est.

Accedit II. amor ille secessus & solitudinis, quem Mohammedi inspirasse Deum excelsum idem Abulfeda (b) testatur, ita ut quotannis per integrum Ille mensem in spelunca montis Hara commoraretur; Quamvis enim hunc solitudinis amorem simulare, seque in hoc secessu suo ad frau-

(a) de vita Mohammed. cap. IV. edit. Gagnierii.

(b) cap. VII.

fraudem, quam jam tum meditabatur, parare quiverit homo callidus, tamen vel ipsa diuturna adeo in spelunca montis commoratio ad vitian-
dam ejus, qui atræ bilis copia laborabat, φαντα-
σία haud parum valere potuit.

Imprimis vero, quod III. loco observamus, neminem, qui quidem Alcoranum paullo peni-
tius inspexerit, arbitramur dubitaturum, quin ex fanatici hominis (c) cerebro prodierit partus ille, illa verborum magnificum quiddam sonantium, sed haud raro sonos mente cassos fundentium at-
que sententiarum ineptarum sæpe, ut plurimum male cohærentium ac consutarum indigesta mo-
les & vere quod ei objiciebant Meccani, (d)
❧ אצנאת אחלא *somniorum confusa congeries.*

At si vel maxime fanaticorum numero pe-
nitus eximi nequit Mohammed, multo tamen
potiori Jure inter versutos atque callidos Imposto-
res referri meretur. An gloriæ cupidus fuerit eo
sensu, quo Veteres Philosophos Ethnicos anima-
lia gloriæ nonnemo Patrum Ecclesiæ appellavit,
& famam sin minus bonam, certe magnam sibi
colligere atque comparare studuerit aut cogitave-
rit, aliquantum addubito & hoc gloriæ nominis-
que ad posteritatem propagandi studium politio-
rum
H 2

(c) vid. e. g. quomodo & quam inepte, ne dicam
impie, Deum jurantem introducat Mohammed Surat.
LXXVII. LXXIX. & C. ab initio iis verbis, in quorum
sensu exponendo, si modo non sine sensu prolata fuere,
nondum consentire potuerunt præstantissimi Interpretes.

(d) Sura XXI. v. 5.

rum potius gentium, Græcorum atque Romanorum, quam ferocium illo adhuc tempore Arabum & ipsius rudis atque illiterati Prophetæ נביא אמי genio convenire iudico.

Sed regnandi, dominandique in populares suos & imperii, quod appetebat & consecutus etiam fuerat, ulterius semper proferendi cupidum, mulierosum præterea ac libidini ultra modum deditum fuisse, & ad explendas pravas istas cupiditates, veluti ad scopum sibi præprimis propositum, cogitationes suas omnes direxisse, atque adeo tam ipsam Legis, quam se a Deo accepisse mentiebatur, indolem, quam vitæ suæ agendique cum iis, quos sibi conciliare studebat, rationem ad eundem finem obtinendum versute accommodasse non vereor affirmare.

Quantum libidini deditus fuerit, inde satis patet, quod duabus, tribus aut quatuor Uxoribus, tot nimirum, quot sectatoribus suis ducere concefferat, ipse minime contentus, multo plures sibi connubio junxerit. *Qui plurimas dicunt, septendecim illi assignant* inquit Abulpharaius (e): Qui paucissimas tredecim. Quindecim Eum duxisse & cum Undecim ex illis rem habuisse tradit Abulfeda. (f) Quod ut sibi licere ostenderet impurus homo, Deum hoc sibi tanquam Viro Sancto scilicet atque Prophetæ singulare præ reliquis fidelibus privilegium, & quot vellet Uxorum ducendarum, atque comprimendarum præterea ancillarum potestatem concedentem introducit *Su-*
rata

(e) in Specimine Historiæ Arabum. pag. 14.

(f) cap. LXVIII. vitæ Mohammed.

rata XXXIII. v. 47. (g) Imo qua est incredibili plane Impudentia, se a Deo & increpari fingit, quod a concubitu ancillæ suæ Mariæ Ægyptiæ abstineret, & jurisjurandi religione solvi, qua interposita Uxori Haphsæ pollicitus fuerat, se Mariam istam in posterum missam facere velle Surata LXVI. v. 1. sqq. Quorum eum esse, quem modo exposuimus, sensum aperte docent Commentatores Arabes Gelaloddin, Jachja, Zamachscharius apud Maraccium. Verum de hoc argumento satis vel plus etiam satis.

Sequitur, ut monstremus, Mulierosum istum hunc Prophetam ambitioni præterea egregie litasse, potiundique in populares suos & ulterius semper proferendi Imperii cupidum fuisse. Legimus apud Abulpharajum, (h) & Abulfedam Cap. LI. eo tempore, cum Mohammed decem militum millibus stipatus ad expugnandam Meccam accederet, unum ex civibus Meccanis Abu Sofjanum Koraischitam viso egregio isthoc atque bene instructo exercitu conversum ad Al Abbasum Mohammedis Patrum exclamasse לקד אצבוח מלך אבן אחיך מלכא עסימא. *Profecto Regnum Filii fratris tui in magnum regnum jam evasit: Respondisse vero Al Abbasum ויחר אנהא אלננות. Væ tibi, Imo vero Prophetia est sive Prophetici Muneris Dignitas.* At revera Prophetiæ sive muneris Prophetici specie imperitis imposuisse Mohammedem

H 3

(g) Ipsa Verba Alcorani heic & in sequentibus allegare superfluum duco, cum ab omnibus in Versione Lat. Maracci legi possint.

(h) in Specim Hist. Arab. pag. 12.

dem, & regnum atque terrenum illud quidem, quod etiam consecutus est, affectasse, dubitari nequit, modo perpendamus, quid & quantum Ille ab omnibus Sectatoribus suis postulaverit, & quid, cum se ab iis *Legatum Dei* רסול אללה agnosci voluit, istis verbis intellexerit. In prima equidem ביעת sive inauguratione sua, cum nondum satis se opibus atque potentia munitum existimaret, (i) iuramento obedientiae & fidelitatis, quod ei a paucis Ansariis praestabatur contentus, necessitatem belli pro se gerendi iis imponere veritus est. At cum paulo plures deinde assecclas nactus esset, in secunda inauguratione ab iis requisivit, (k) ut in hæc verba jurejurarent, *illos se ab omni insultu defensuros, prout Uxores suas & Liberos suos defendere soleant*, id est, vi etiam atque armis, atque eo quidem tempore primum Ei datam fuisse potestatem belli gerendi, & vim illatam vi repellendi, cœlitusque tunc demissum verbum 41. Suratae XXII. observat Ebn. Isaac. Aucto tandem Sectatorum numero confirmator paulatim redditus, & de felici imposturae suae successu majorem indies spem animo concipiens non defendere modo vim, sed & inferre aliis cœpit, atque ut hoc propositum suum honesta specie vel potius scelus scelere velaret, religionis suae armis propagandæ i. e. regni sui vi bellica amplificandi, omnesque qui imperium suum detrectarent, aut tamdiu bello persequendi, donec calamitatibus fracti semet sibi subjicerent, aut internecone delendi, sibi a Deo injunctum præceptum fingere sulti-

(i) Abulfeda. cap. XX.

(k) Abulfeda, cap. XXI.

sustinuit : Quod ne plura testimonia congeram vel ex sola Surata LXVI. v. 9. & VIII. v. 39. satis patet. Quæ omnia certe non tam Prophe-
tæ promovendæ gloriæ divinæ hominumque sa-
lutis cupido, quam callido Impostori sub religio-
nis prætextu constabiliendo regno suo, augendæ-
que potentiæ unice intento conveniunt.

Quem scopum ut facilius assequeretur &
quam plurimos omnis generis homines in partes
suas pertraheret, novam Legem suam ita ador-
navit, ut Judæorum atque Christianorum animos
ab ea amplectenda non omnino abalienaret, &
populares suos Arabas universos, cujuscunque
demum essent Religionis etiam Idololatrias magno-
pere alliceret.

Unde Judæorum & Christianorum Religiones
non tamquam falsas rejecit, sed tam Mosén quam
Christum Prophetas divinitus missos fuisse, & il-
lum quidem ut Legis, hunc ut Evangelii Librum
Dei nomine ad homines deferret, venisse (l) pro-
fessus, se tertium prioribus istis aut similem aut
forte præstantiorem & ab iisdem etiam prænun-
tium Prophetam, Prophetarumque signaculum
(m) agnosci, suumque Alcoranum Legi & Evan-
gelio tanquam eorum complementum adjungi &
superaddi postulavit; Quod se facilius a Judæis
& Christianis impetraturum speravit, quam si eos,
damnatis imposturæ quibus innutriti fuerant Reli-

H 4

gio-

(l) Surata. II. v. 137. ut alia plura loca taceam.

(m) Surata. XXXIII v. 39. **חַתָּם אֱלֹהִים** quam
appellationem a Judæis didicit, qui Malachiam Prophe-
tarum V. T. ultimum **חַתָּם הַנְּבִיאִים** vocare solent.

gionibus, a Mose & Christo simpliciter deficere juberet.

Inprimis vero ut populares suos Arabas omnes ad recipiendam amplectendamque novam Legem suam magis alliceret, Legis istius Indolem ad eorum ingenium, mores, præjudicia, cupiditates denique, quantum potuit accommodavit.

Inde I. orta atque enata est, mira illa atque perversa Religionem armis propagandi, atque adhibita vi bellica omnibus obtrudendi, in Alcorano pluribus in locis tradita Methodus, (n) quæ Arabibus feroci atque bellicosæ genti & ex raptò vivere assuetæ non poterat non magnopere arripere, siquidem potestatem sibi ita fieri cernebant, vicinos omnes, quotiescunque id luberet, invadendi, bello persequendi, repugnantes seque ac sua defendentes cædendi, facultates eorum diripiendi, bona occupandi, eos denique subigendi atque imperio suo subjiciendi; Qua licentia religiosa dicam an irreligiosa, quam alacriter & quanto rei Christianæ præsertim detrimento hætenus usi fuerint Moslemi, omnes norunt.

II. Cum alios ex se æstimaret Mohammed, & quam libidini dediti essent populares sui non ignoraret, divortiorum atque repudiorum licentiam ex Lege Mosis revocandam atque amplificandam (o) & mitigata Legis Christianæ severitate Poly-

(n) Surat. IV. 88. VIII. 39. IX. 30. XLVIII. 16. & alibi.

(o) vide Surat. II. v. 228. 231. 237. 238. & Suratum IV. מִלְּנָא Mulierum dictam.

Polygamiam iterum permittendam censuit, ita ut cuilibet fidei Moslemo quatuor Uxores legitimas sibi connubio jungere jus fasque sit per Suratae IV. v. 3. Qua felicitate ut solida perpetuaque fruerentur, futuræ quoque post hanc vitæ in omnibus carnis voluptatibus & formosissimarum præcipue virginum jugi complexu transigenda spem illis fecit. (p) Quæ non figurata oratione ita dicta, ut vellent Mohammedanorum nonnulli quos Paradisi hujus pudet, sed ad Literam ab ipso Mohammede intellecta fuisse, adeoque intelligenda esse, ostendunt præstantissimi Alcorani Interpretes (q) & liber Sonnæ. (r) Et cum Propheta futuræ vitæ felicitatem non in iis rebus collocaret, quibus se in hac vita Deo volente tantopere delectari ipse profitetur apud Abulfedam his verbis, אלה געל לדתי פי אלנסא ואלשיג (s) *Deus posuit delectationem meam in fœminis, & suavis odoribus.*

H 5

III. Ab

(p) vid. ex plurib. locis pauca hæc Sur. II. 25. Sur. XXXVII. 40. & seqq. Sur. XXXVIII. 52. &c.

(q) Gelaloddin, & Jachja apud Maraccium, qui ea verba tanquam proprie dicta interpretantur.

(r) Si fides adhibenda iis, quæ apud Maraccium ex Guadagnolo allegantur velut ex ipsius Mohammedis ore hausta & Sonnæ inserta,

(s) Hæc equidem Verba uti a Maraccio allegantur apud Abulfedam in cap. LXVI. de Indole Mohammedis reperire non potui, at in notis Cl. Gaguierii similia plane ex Libro Aluchafa citantur.

III. Ab omnibus equidem Sectatoribus suis postulavit Mohammed, ut unum esse Deum (t) profiterentur. An populares suos, quorum aliquos ad Judaismum, alios ad Christianismum antea jam inclinasse aut conversos fuisse, discimus ex Schareftanio apud Pocockium, (u) Idololatriæ suæ jam pertæsos aliquantum, haud ita difficulter ad unius Dei agnitionem perducı posse conjecerit aut præviderit, definire non ausim. Alias certe multos eum ritus & cœremonias superstitiosas, quibus Arabes Idololatræ in statu ignorantiae אלגאהלית assueverant, ut ipsis placeret retinuisse & in suam Religionem etiam transfuisse constat, & fatentur Mohammedani; Ita Abulfeda: *Solebant olim Arabes quædam facere, quæ postea præcepit Lex Islamica &c.* apud Pocokium. (x) Ita præceptum אלרחו sive *Peregrinationis ad Templum Mœcanum instituendæ*, quod unum ex quinque fidei Islamiticæ fundamentis est, ideo a Mohammede datum fuisse patet, ut Idololatrıs gratificaretur, qui ædem illam Sacram אלכעבת Alcaaba dictam summa veneratione prosequabantur, eamque religiose invisere & in ejus aditu & circuitu omnes illos ritus, quos Mohammed deinde adoptavit, jam dudum superstitiose observare soliti erant.

Idem

(t) nota est omnibus brevissima fidei Mohammedicæ formula אללה ומחמד رسولہ Non est Deus, nisi Deus, & Mohammed Legatus ejus est.

(u) in notis ad Specimen Histor. Arab. pag. 136. 137.

(x) ibid. pag. 321. ubi plurima ejus rei exempla recensentur.

Idem in præcipienda circumcissione (y) variis orantium gestibus & sollicita illa mundandi corporis ratione aliisque spectasse Mahomedem, ex ipsis Sectatorum ejus Libris & Confessione monstratum dedit Cl. Pocockius in Specimine Historiæ Arabum.

Commemorari paucis adhuc meretur mira ejusdem & Propheta indigna in assignanda אלקבלת (z) inconstantia, sive potius versipellis hominis & in varias se formas, prout id rebus suis conducere existimabat, vertentis astutia: Cum enim primo *Keblam* nullam certam constituisset, sed *quocunque* inter orandum *quis se converteret, ibi esse faciem Dei*, quippe immensi recte definivisset, deinde ליהודי האלפא *conformando se Judæis* (a), quos allicere cupiebat, præcepit ut orantes בית אלמקדס *Templum Hierosolymitanum* respicerent, quod institutum per 18 menses observatum fuit. Verum cum ea re magnopere offendi Arabas cerne-
ret, ne eos a se alienaret, mutata sententia ad ædem Meccanam Alcaabæ orantium faciem in posterum converti debere statuit, & ut hujus mutationis rationem redderet, ædem istam, quippe ab Abrahamo ædificatam, Hierosolymitana anti-
quo-

(y) apud Arabes antea jam æque ac Judæos usitata, quibus posterioribus n. etiam observando Jejunium ישראעל decimæ diei mensis Moharram placere studuit.

(z) i. e. cœli plaga aut tractu, quorsum inter orandum faciem suam converterent, qua in re valde superstitiosi sunt Orientales.

(a) ut inquit Gelaloddin Interpres Alcorani.

quiorem atque adeo excellentiorem esse credi voluit. (b)

Ab eodem inconstantiae Mohammedis aut astutiae ejus fonte, non a Dei O. M. mutabilitate derivandum est, quod in Alcorano tot praecepta sive versus caelitus scilicet demissi paulo post, mutato nimirum rerum statu aut Prophetæ sententia, per alios a Deo itidem demissos abrogati (c) leguntur. An vero etiam tunc, (d) cum tres, quæ ab Arabibus colebantur, Deas, Allatam, Alozam et Manatam *speciosas esse excelsasque puellas, quarum intercessio speranda sit*, dixerat, gratiam inire apud Idololatrias voluerit, an vero oscitanti in recitanda illa Surata & quid loqueretur, non cogitanti ea verba exciderint, nescio. At certe hunc errorem suum ea ratione correxit, quæ et in Deum verosque ejus Prophetas valde injuria, & omnem simul Mohammedis dictatis fidem abrogare apta nata est. A Satana quippe sibi illa Verba inspirata fuisse profitetur Impostor, neque id mirum esse, siquidem omnibus Prophetis id usu venerit, ut cum legerent, aut recitarent Verba Dei, Satanas in ea Lectione errorem aliquem iis injecerit. (e) Quæ si vera sunt, quis defi-

(b) videatur Abulfeda pag. 54. & in eum locum notæ Gagnierii.

(c) ducenti nimirum ac viginti quinque, si Abul Chasemo fidem adscribamus, qui eorum Catalogum contexit.

(d) vid. Surat. LIII. v. 19. 20.

(e) vid. Surata XXII. v. 53. & ad eum versum Commentatores Arabes apud Maraccium.

definiēt, an non alias etiam in recitandis Suratis nonnulla a Satana inspirata dictis suis intersperferit Mohammed? aut quis ostendet, quomodo ea a θεοπνεύσους distingui queant?

Sed et idem astutus homo, cum se certis atque minime ambiguis veri Prophetæ notis miraculorum n. perpetratorum facultate ac Prophetiæ sive futurorum prædicendorum dono destitui non ignoraret, ne defectus iste suæ auctoritati quicquam detraheret, non ad patranda miracula, *verum ad prædicandum* se missum a Deo fuisse, auditoribus suis (f) prudenter inculcavit. Non ignoro Mahommedanos Prophetæ suo, ne Mosi aut Christo inferior hac in re videatur, etiam tribuere miracula. Qui modestiores sunt, teste Abulfarajo (g) ejusmodi miracula *non veluti frequenter facta prodi, sed ut semel patrata recenseri*, neque *multorum testimonio confirmari* agnoscunt. Alii plura enumerant. Nonnulli aliquot Millium decadas: Rectissime omnium, qui 60 Millia recenset, nempe totidem quot sunt in Alcorano elegantissime scripto versus sive آيات ; (h) Hoc enim solum miraculum, modo in scribendo Alcorano non alios se peritiores adjuutores habuit, a Mohammede profectum fuisse puto, ad quod unum etiam ipse
toties

(f) Surata XXIX. v. 50. & Surata XI. v. 13.

(g) in Pocock Specim. Histor. Arab. pag. 17. & 190. & 191.

(h) quæ vox apud Arabas ambigua est, & tam miraculum, signum, quam versum denotat, in qua ambiguitate ipsumet lussisse Mohammedem constat.

toties fidenter provocat (i) & modo populares suos, modo dæmonas omnes Alcorano aut uni ejus Suratæ simile quid ac secundum (k) excogitare atque scripto consignare jubet.

Ad alia, qualia Mosen atque Christum perpetrasse legimus, indubitata ac luce palam inspectantibus multis edita a se miracula tantum abest, ut in Alcorano provocare sustinuerit Mohammed, ut potius, quoties aut Judæi aut Arabes ejusmodi signa velut divinæ, quam mentiebatur, Legationis certissima *αἰτίαι* requirerent, toties se patrandorum signorum facultate a Deo haud instructum esse non obscure confessus fuerit. (l) Nam, quod Mohammedani dicunt, in ipso Alcorano indicia quædam (m) editorum a Propheta suo miraculorum deprehendi, nullius plane momenti est: Cur enim obscure potius ad hæc opera sua mirabilia alludere, quam ad verorum Prophetarum instar aperte ad ea provocare voluisset Mohammed? Cur, qui in prædicando Alcorano suo modum non tenebat, ejusque Libri Excellentiam solum ad fidem sibi faciendam sufficere clamabat, non alia quoque, si quæ talia edidisset, mirabilia

(i) Surat. II. v. 23. & alib. plurib. locis.

(k) Quod tamen se facile præstare posse adversarii ejus profitebantur vid. Surat. VIII. v. 30.

(l) vid. præter alia multa loca Surat. XI. v. 13. IV. v. 152. VI. v. 7. 8. 34. 36. 109. VII. 202.

(m) Ad singula loca respondet prolixè Maraccius in Prodomo ad Refut. Alcoran. qui licet bonam causam non optime semper agat, tamen quæ ab eo dicuntur, evertendo mendacio sufficere possunt.

lia opera sua summis laudibus extulisset, eorum-
que frequenti commemoratione omnium aures
contudisset? Admirabilis Ille quidem fateor no-
cturni sui in cœlum itineris (n) disertis verbis men-
tionem facit Surata XVII. v. 1. אלאסר Verum
ejus Historiæ veritas unius narrantis Mohamme-
dis testimonio nititur, neque enim testes allegat,
qui in Cœlum ascendentem viderint.

Quod de miraculis, idem de Prophetiæ do-
no affirmare licet, Mohammedem id sibi in Alco-
rano nullibi arrogasse aut vindicasse, imo de re-
bus arcanis aut futuris interrogatum a Sociis, ea-
rum notitiam sibi minime concessam, seque et
quid de se & quid de illis futurum esset, ignorare pro-
fessum fuisse. (o) Quæ de prospero ac celeri rei
Moslemicæ incremento Prophetam suum in Alco-
rano vaticinatum fuisse contendunt quidam Mo-
hammedanorum, ejusmodi sunt, ut ea non tam
Spiritus quo se agi sentiret Prophetici, quam vero
ejus, quod jam tum animo conceperat, imo quod
prosperè hætenus successerat, Religionis suæ ar-
mis ac vi bellica propagandæ & per orbem cir-
cumferendæ Propositi fiducia prædixisse videat-
tur.

(n) Legat, qui volet, ejus historiam apud Gagnier
vñe de Mahomet Livre II. chap. I. & suiv. & id vere
contigisse credat, si potest. Idem dico de Miraculo
Lunæ scissæ, vid. de eo Gagnier Liv. I. cap. 19. ad quod
in Surata LIV. alludi volunt Mohammedani nonnulli,
aliis tn. id negantibus, ut videre est in Beidavio & Za-
machschario Interpretibus Alcorani.

(o) vid. Surat. XLVI. v. 9. & satis proluxa in eum
versum glossa Zamachscharii apud Maraccium in Prod-
romo.

tur. Una superest rei futuræ prædictio , (p) in qua serio triumphant Zamachscharius & Giannabius , atque ea sola veritatem Prophetiæ Mohammedis evidenter comprobari jactant : Sed eorum jactantiam satis retudit Maraccius in Prodromo , & notis ad hunc locum ; Quem cur parum solidis ac firmis argumentis egisse dicat Cl. Gagnierius , (q) non intelligo. Quid enim , si incertum est , quando recitata fuerit hæc Surata , si nondum consentire potuerunt Interpretes Alcorani , de qua Romanorum cum Persis pugna , quo loco , quo tempore commissâ , hic agatur , si , teste ipso Zamachschario , ob varietatem lectionis non satis constat , an Romanorum , an vero Persarum præsens clades , futura victoria hic indicetur aut prænuntietur , quomodo probabunt Mohammedani , intra decimum ab incerto termino annum , post nescio quam , & ubi commissam pugnam & Romanorum an Persarum cladem , per nescio quam , incertum an Romanorum an Persarum , victoriam Prophetiam istam impletam fuisse ? et si vel maxime constaret , de qua pugna Persarum cum Romanis & horum clade hic agatur , quo haud suspecto fide dignorum hominum testimonio comprobabitur , intra decimum ab ea clade annum Romanos vicissim insignem aliquam in Persas

(p) Surat. XXX. v. 1. & seqq. ubi hæc leguntur Verba : Victi sunt Romani (a Persis scil.) in vicina terra , & ipsi postquam victi sunt , vincent (vicissim Persas) intra aliquot annos. Vox بعض quæ hic adhibetur , breve sed incertum temporis spatium , trium nimirum ad novem aut decem usque annorum intervallum denotat.

(q) Vie de Mahomet Liv. I. cap. XII.

fas victoriam reportasse ? Denique non video, quomodo hæc Prophetia in prælio Bedrensi, quod Gelaloddino cum aliis nonnullis, aut in pugna Hadibæ, quod Zamachschario placuit, impleta fuerit, cum tn. in ambobus istis præliis non Romani cum Persis, sed Mohammed & Sectatores ejus cum hostibus suis Arabibus Idololatriis conflixerint. Sed plura non addo. Ex istis, quæ dixi, satis liquere arbitror, Mohammedem non veri nominis Prophetam, sed et fanaticum forsan hominem fuisse, multo tn. potiori jure versutum et ambitioni ac voluptati deditum Impostorem dici posse.

Pergo ad alteram, quam mihi proponis, Quæstionem : *An non ex ipso Alcorano manifestum sit, Mohammedem, more Incredulis recepto, dogmata creditu dignissima rejecisse; contra vero sententiis subscripsisse, quæ cum veritate & evidentia dogmatum Religionis Christianæ, quæ aspernatus est, nullaratione conferri possint?*

De ea quid censeam, paucis exponam &
I. quidem non diffitebor, Mohammedem præterquam quod Christum a Judæis crucifixum fuisse infitiatus est, vix alia Christianæ Religionis dogmata disertis verbis rejecisse, quam in quibus aliquid difficultatis inesse ne ipsi quidem Christiani negant, dogma nimirum de S. S. Trinitate, æterna Generatione, & Incarnatione Filii Dei.

II. Observo Mohammedem Christianorum de istis dogmatis mentem, aut qua erat imperitia
I &

& crassa Evangelii ignorantia, nunquam intellexisse atque animo comprehendere potuisse, aut, qua erat improbitate, scientem volentemque alienam ipsis ab eorum mente et plane absurdam sententiam tribuisse, ut haberet, quod impugneret. Quis enim unquam Christianorum statuit, *Deum esse tertium trium*, i. e. præter Deum duos adhuc alios esse, adeoque *tres* Deos, aut quis Deum cum Deipara Virgine Maria veluti Uxore sua, & utriusque filio Christo tres esse Deos istos & Christianorum Trinitatem constituere affirmavit? Atqui hanc sententiam Christianis affingit, et deinde rejicit in Alcorano Impostor Surat. IV. v. 169. V. v. 82. & 125.

III. Christianorum de S. S. Trinitate, Generatione & Incarnatione Filii Dei dogma, si quidem recte et ex eorum mente exponatur, merito creditu dignissimum appellari a Te censeo, cum in Scripturis *θεογενής* & mentiri nesciis disertis verbis revelatum legatur, & sanæ Rationi atque evidentibus ejus dictatis neutiquam repugnet, licet cujusmodi sit illa trium, quas vocamus, Personarum in una atque infinita Divina natura sive essentia distinctio, quomodo Filius ex Patre emanaverit, aut ab æterno genitus fuerit, & quæ ratione divina natura humanam in unitatem personæ assumerit, præcise definire nequeamus.

At si IV. in hoc Christianorum dogmate aliquid superest mysterii, quod non penitus capimus, neque unquam forsan, nisi cum infinitam
Dei

Dei naturam finita nostra et arctis limitibus inclusa mente integram comprehenderimus, plane percipimus : in Mohammedis contra Alcorano plurima deprehendi non myſteria, ſed aperte cum primis Religionis Naturalis principiis & ſana morum doctrina pugnantia ſcita, ne plura colligam, vel ex iis quæ ad priorem quæſtionem reſpondi, ſatis liquere arbitror ; Quid enim ? Chriſtianorum de S. S. Trinitate dogma concoquere non potuit Impoſtor, at Deum ſanctiſſimum impia multa atque impura præcipientem laudantemve introducere ſuſtinuit ? Vim conſcientiis inferendam, veram Religionem armis propagandam & invitiſ obtrudendam, in ea lege, quæ Evangelii veluti complementum atque perfectio eſſet ; Divortiorum Licentiam et Polygamiã iterum in uſum revocandam ; Paradifum deliciarum & voluptatum carnis fidelibus veluti pietatis præmiũ proponendum ; denique poſt rationalem & ſpiritualem cultum in Evangelio inſtitutum atque præſcriptum, externum et multis corporis exercitationibus parum proficuis operoſum denuo reſtituendum, atque ſollicitas illas carnis ablutiones, corporiſque mundaſiones, varios orantium geſtus, et incurvationes, ſuperſtitioſam tandem & ab Idololatriſ mutuo acceptam ædiſ Meccanæ viſitationem et ridiculam in circuiſione ejus ædiſ properationem, curſum, lapillorumque jactum & ſimiles nugæ ad eſſentiam Religionis pertinere ejusque (r) fundamen-

I 2

tum

(r) De quinque fundamentis fidei Islamicæ videatur Abulpharagius, & ad eum notæ Pocockii in

rum constituere, hæc, inquam, et alia multa non minus, si non magis absurda credere potuit.

Ita Celeberrimus GRYNÆUS.

specimine Historiæ Arabum, pag. 29. 30. 300. et sequentes.

V. CL. CONRADI GESSNERI

Epistola

De Constantia in Fide,

adversus Apostasiam.

D. JACOBO DALECHAMPIO,

Medico Summo

* CONRADUS GESSNERUS, S.

Salus et Pax a Domino. Vivere te nobis, et
superstitem esse, Vir Ornatissime, tantis
tumultibus, gaudeo. Faxit Deus, ut Spi-
ritu quoque vivas tum hanc mortalem, tum me-
I 3 liorem

* Debemus hoc ἀνέκδοτον, quod et propter Auto-
ris celebritatem & propter argumenti gravitatem quam
maxime dignum videbatur, ut ab interitu vindicaretur,
Humanitati Clariss. Viri et Collegæ conjunctissimi JO.
JAC. HULDRICI, Professoris Ling. S. in Collegio quod
vocatur Humanitatis dignissimi, qui e divite penu, a Pa-
tre Majoribusque, Clarissimis Viris, relicto, hanc gem-
mam, hoc κειμήλιον, nobis rogantibus indulgere ac Mu-
sæo nostro inferre voluit. Patet autem ex hac Epistola,
(quam verum sit luculentum illud de GESSNERO nostro
Testimonium, quod legitur apud Garidel Histoire des
Plantes qui naissent aux environs d'Aix &c. in Præf. p.
XVIII. „ Il ne fut point borné par la Medecine & se

liorem postea , et immortalem vitam. Restuas
ita afflictas & imminutas esse, doleo : Sed æquo
animo feres , donec Deus meliora dederit : qui
te forsitan hac occasione et his casibus , tum ca-
stiga-

„ parties. La THEOLOGIE , l'Histoire, la Poësie &
„ plusieurs autres sciences firent son partage. L'on n'e-
„ xagere point , quand on dit de lui , qu'il étoit le
„ VARRON & le PLINÉ d'Allemagne ; l'on pourroit
„ y ajouter sans hyperbole , de tout le Monde savant.
„ L'illustre Mr. le President de Thou a raison d'être sur-
„ pris, qu'un homme seul puisse a l'âge de XLIX ans
„ avoir composé tant des ouvrages & en si grande quan-
„ tité. GESNER lui-même ne rougit pas de dire dans
„ sa Bibliothèque, qu'il étoit obligé de faire des Livres
„ pour du pain ; cela n'est pas extraordinaire , mais
„ d'en faire près de cent , tous bons & utiles, c'est ce ,
„ qu'on n'avoit jamais vû, ni peut-être qu'on ne verra
„ jamais. „ Data est hæc Epistola, quæ pium GESNE-
RI animum et affectum in puriora Religionis sacra acer-
rimum abunde prodit MDLXII. ad d. VIII. Jan. Fuit autem
JAC. DALECHAMPIUS Cadomensis, qui juxta Tourne-
fortium Instit. Rei Herb. Tom. I. p. 34. maximam vitæ par-
tem egit Lugduni inter medendum, cum civium, tum docto-
rum Virorum magna existimatione. Obiit An. MDL-
XXXVII. Vir multifaria eruditione insignis, græcis etiam
Literis doctissimus ; Sed clarus imprimis Historia generali
Plantarum , quæ vulgo dicitur HISTORIA LUGDUNEN-
SIS, de qua videsis Tournefort. l. c. Quædam etiam de illo
memorat Thuanus Lib. II. Comment. Vitæ suæ. Quan-
tum ex duobus locis Epistolarum GESNERI ad Bauhi-
num conjicere datur, nihil profecit hac sua Disuasoria
GESSNERUS , sed potius DALECHAMPII animum,
nullis rationibus amplius ad saniora consilia flectendum,
exasperavit, atque ita alienum reddidit, ut omnem cum
Gesnero per Literas colloquendi consuetudinem abrum-
peret : Ita enim Gesnerus ad Bauhinum Joannem prid.

figare paterne, tum ad meliora movere vult. Dolui profecto toto pectore vehementer, cum te virum magnæ doctrinæ et autoritatis a partibus nostræ religionis discessisse audivi. Impulit te forte quorundam temeritas et improbitas, qua de conquereris, sed oportebat te adeo affixum esse et inhærere Verbo Dei, ut nulla vi, nulla injuria inde dimovereris. Ignosce mihi, mi suavissime Dalechampi. Propter meum in te amorem, tuas virtutes, & in me beneficia, agam tecum ita familiariter, ac si conjunctissimus tibi a puero fuisset, aut frater essem germanus. Sollicitus fuisti nimium, nec perpendisti illud: *Quærite primum Regnum Dei, & alia omnia vobis adjicientur.* Pompam et vim majorem in adversariis nostræ Religionis, quam in nostris vidisti, lucrum etiam et honores apud illos majora: et aliqua nostrorum

I 4

pec-

Kal. Sept. MDLXV Lugdunum perscripsit: „ D. DALE-
 „ CHAMPIO libellos nostros te ostendere cupio, quos
 „ & si ipse desideret, mittam ad eum alias, quanguam
 „ ipse JAMDIU scribendi officio intermisso pertæsus
 „ amicitix nostræ videtur. Sicut & D. Constantinus for-
 „ tass, quod mihi fane molestum accidit, præsertim si
 „ animi alienati fuerint. Litteris enim carere possum,
 „ cum et ipse sim perpetuo occupatissimus. „ Et Id.
 „ ad Eundem p. 131. „ Si D. DALECHAMPIUS apud
 „ vos est et expectat ut ad Epistolas aliquot postremas
 „ suas respondeam, faciam lubens: nunc partim quia
 „ occupatissimus sum, partim quia de ipsius in me ani-
 „ mo, mutato forte, si ultimas meas recepit, certi or-
 „ fieri cupio. Quod si is vel abest Lugduno, vel ad est
 „ quidem, sed a me (quod Deus avertat) alienatus,
 „ prospicias mihi de alio quopiam Medico erudito Lu g-
 „ duni, aut in vicinia, ad quem scribam interdum. „ J. B.

peccata, quæ non dubito multa esse et magna, non talia tamen nec tanta, ut propter illa Antichristo, ejusque membris te agglutinare, et tuam illis salutem credere debueris. Sed dubitas forte, an Pontifex Romanus sit Antichristus ille, tot facris oraculis prædictus: aut etiam forte asseris, non esse. Utrumvis horum facias, declaras, te in sacris lectionibus & contemplationibus, homine christiano dignis, parum esse versatum, adeo enim luculenta sunt et evidentissima argumenta ac testimonia in sacris Literis, ut omnino fateri cogant, illum unum (Papam Romanum dico) ipsissimum esse Antichristum: de quo ego (Dei gratia) non magis dubito, quam bis duo esse quatuor. Tu si idem existimas, cur facis contra conscientiam tuam? cur vis Θεομαχεῖν? nam et sua cuique conscientia veluti Deus est, accusat, damnat, aut absolvit. Causas aliquas vulgi furoris, aut nescio quas alias dices: Mitte illa, parva sunt omnia, si rei caput spectes, hoc est Christum et Antichristum conferas. Hic te exerceri, discere et intelligere, & discentem veluti repuerascere, tuas rationes, quibus male imbutus es, abjicere, puerum et discipulum Scripturæ fieri oportet. Maximum Antichristi signum est, usurpare sibi, quod Christi est et Dei, peccata hominum condonare, & cælum polliceri, inferos minari, omnia vendere: Minimum vero certos cibos & matrimonium prohibere: quod utrumque quis facit in orbe terrarum, quam ille, quem id facturum prædictum est? de signo majore judicare non omnes possunt, de minoribus illis duobus omnes. Voluit enim Spiritus Sanctus talibus notis

eum

eum notare, ut nemo, se non intellexisse, excusari posset. Cibus certe et matrimonium neque condemnare nos, neque justificare possunt: in his libertatem nobis permisit Deus: In his tamen prohibendis intelligi Meretricem Babylonicam, veræ castitatis et matrimonii hostem, voluit: Argumenta alia sunt media, quæ a locorum et temporum circumstantiis & actionibus ipsis, ut persecutione piorum, petuntur. Fateor his de rebus me imperitius et frigidius loqui, quam deberem, fateor me quoque in sacris Literis perparum esse versatum: ad hanc tamen intelligentiam animo meo prorsus indubitatum quod perveni, est quod Deo O. M. perpetuas agam gratias. Quod si tu quoque relictis et intermissis, hoc tam duro tempore aliis studiis, lectionibus sacris incumbas, & preces ad Dominum Deum, misericordiæ fontem fundas, ut aperiat oculos mentis tuæ, ut quæ legas intelligas: & vim addat voluntati, ut quæ vere bona intellexeris, ames, & amplectaris; quæ autem vere mala refugas: denique in ipsius et Christi ejus honorem et gloriam referas omnia: hæc, inquam, si feceris, vel brevi tempore senties te intelligere et amare melius, certius et solidius, quam ante hac unquam, ea quæ vere pii intelligere et amare debent. Relinque civilem illam tuam prudentiam, relinque nuces, jam tempus est ut altiora sapias, & meliorem magistrum, quam tua tibi Ratio est; audias: illum nempe qui clamat: *Ego sum via, veritas & vita.* Quis aliam præter Christum viam ostendit? Vos qui sanctos innumeros, & eorum intercessionem additis; vos qui operibus vestris salutem, aut ejus

par.

partem aliquam adscribitis, partem fidei & Christo; vos qui fingitis & venditis purgatorium & alia multa. Quis aliam veritatem? vos qui sacrae Scripturae et oraculis Christi, ejusque Prophetarum et Apostolorum additis Patrum, Conciliorum, Pontificum decreta, tanquam imperfectae & non sufficienti veritati: Vos qui articulos fidei, quod Symbolum Apostolorum vocant, a primitiva Ecclesia ceu perfectam professionis nostrae formulam, imperfectam damnatis: et illud profitentes, nisi plura quoque a vobis addita, tanquam ad salutem non minus necessaria, credere se vobis assentiantur aut simulent, tanquam haereticos ad mortem rapitis. Ignosce mi frater, si nullo ordine, nulla dicendi arte, multa congero: effundit enim meus in te amoris fervor, qui e faucibus Antichristi te eripere impetu quodam cupit, ut quodque maxime in mentem venit, et temporis etiam brevitatis abituri jamjam Nuncii ad *Constantinum* nostrum aliter mihi non permittit. Iterum dico, relinque civilem illam tuam prudentiam, qua haecenus excelluisti, abjice curam rerum illarum, quae fructum aut existimationem aliquam hominibus inter homines parere solent: Omitte saltem ad tempus studia illa tua humanae doctrinae elegantioris, qua jam dudum plerosque alios omnes superas. Historiam rerum Naturae utcunque dulcem, & meas delicias, intermitte, obsecro. Da te integrum Domino hoc tempore. Cogita, sapientissimus ille omnis aevi Salomon, quantus in Naturae simul & rerum civilium scientia fuerit, & quam turpiter, & flagitiose se postea dederit. Abde te totum intra te ipsum,

ipsum, memento te esse hominem mortalem, & non procul a fine tuo abesse, ne secundum naturam quidem, etiamsi causa superior nulla accedat. Converte te quantus quantus es ad divinam Scripturam, meditationes sacras & erga Deum preces; quod si facere non potes, illum ora, qui omnia potest, ut vim & voluntatem ad agnitionem tui, sui que tibi largiatur: orare si non potes, (impedit enim hoc quoque subinde Sathan:) gemitu saltem & suspiriis invoca illum solum, qui solus intima cordis nostri videt, & solus uno momento cognoscendis & exaudiendis omnibus in universo mundo desideriiis & invocationibus sufficit. Converte te in lachrymas similes divi Petri lachrymarum, cum Christum suum negasset; idemque ille, qui invocantibus omnibus, tibi quoque erit propitius. Hæc etiam non sine lachrymis, quibus erga te simul & universum Galilæe statum afficior, scribi a me putes. Include te obsecro totum in sacratissimum utriusque Testamenti Asylum: Hanc sacram Anchoram tibi existimato. Didicisti aliquando in Mathematicis rationem a Phantasia & materia abstrahere, & ad cognoscendam materiam in physicis, νόθος καὶ Πλάτωνος λογισμῶν, formam omnem, omnia accidentia illi negare, & considerare rudissimam & propemodum nullam; ita nunc veritatem considera, considera externa omnia, utcunque magni apud homines momenti, ab ea separe quicquid ei homines apposuerunt, bono malove animo, quicquid Ratio & Phantasia nostra affingit, fortunas, divitias, honores, omnia hujus vitæ commoda, ipsam denique hujus corporis vitam.

Put

Putā hæc omnia sacrificia quædam esse offerenda & sacrificanda Deo, partim ut illi agamus gratias, quod illis aliquandiu uti & frui concefferit, partim pro nostris peccatis, non tanquam satisfactionem, sed confessionem.

Agnosce, agnosce te magnum peccatorem, non deerit tibi magna gratia ex illo solo & infinito gratiarum fonte. Admitte veritatis simplicitatem, adjectitia omnia rejice. Non remitto te, Dalechampi frater, ad novos nostrorum hominum libros, *Calvini*, *Lutheri*, *Vireti*, aliorum: quam illos organa Dei existimo, & pleraque in illorum Scriptis sancte et pie esse scripta. Video illos homines esse, et errare posse. Ad solum vetus Testamentum te remitto, quo ut nihil antiquius in ullis literarum monumentis, ita nihil verius a condito mundo, una eademque veritate, una simplicissima salutis via durante, in coelis aut in terris extat. Ad hunc, inquam, perennem veræ doctrinæ & pietatis fontem, & veluti flumen ex eo emanans aquæ vivæ, Testamentum novum, interpretationemque illius te remitto: et utinam cogere te etiam, si nolis, vi aliqua possim: at Deum ut cogat, adigatque rogo. Doceant te Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Christus ipse. His te præbeas discipulum & auditorem. Ora, jejuna, lege, contemplare, loca dubia, obscura, & quæ in speciem pugnare videntur cum aliis compone, conser, iterum atque iterum lege. Aderit procul dubio invocatus vel statim, vel brevi tempore (et si hoc illi præscribi nec potest nec debet) Spiritus Domini, qui omnem veritatem te edoceat, et in omnibus casibus et periculis te

mu-

muniat, soletur, confirmet, quod ubi contigerit admiratio ingens tuum pervadet animum, et veluti stupor quidam in alio mundo constituti, in aliam vitam regeniti; brevi consuetudine tam clara tibi, dilucida, jucunda, dulcia fient, vel omnia, vel ea certe, quæ ad salutem necessaria sunt, ut vehementer te sis incusaturus, qui antea nunquam intellexeris illud Domini nostri: *Non solo pane vivet homo: Sed omni verbo, quod egreditur ex ore Dei.* Et illud Psaltis: *Felix qui in lege Domini meditatur dies & noctes.* Et illud Petri: *Faciamus hic tria tabernacula,* aliaque plurima Scripturæ loca, quæ summum bonum et perfectam felicitatem in animo ita constituto, id est hæc intelligente et amplectentè, collocant. Cupio te fieri Θεοδιδαντον et discere ab illo, qui animam et mentem tibi dedit, ut disceres, cognosceres et amares illum, a quo accepisti te ipsum, et parentem ac patriam in coelis quæreres: Hunc si integra animi assensione infinitum et incomparabile bonum esse admiseris, quocum conjungi, aut conferri possit ac debeat nihil, qui solus ubique expleat et excedat omnia, solus perpetuo ubique omnibus præsens, solus omnipotens, omniscius, optimus Maximus; qui certe honor ejus est proprius, quo nemini alii cesserit, cujus gratia æmulum sese profitetur, quem nec hominibus nec Angelis communicat: quis enim illorum vel est ubique: vel alicubi cum sit, omnia scit, aut potest, ut invocari æque ut Deus ubique ab omnibus debeat? quis illorum legem nobis tulit? aut contra quem ita peccamus atque contra Deum? quis illorum tota puritas, sinceritas et veritas, et tota

nata-

natura impeccabilis est, aut fuit? Hunc inquam Dalechampi si vere cognoveris, et amaris cognitum, qui solus est ineffabilis, ipsamet gratia, ipsissima misericordia & omnis bonitatis ac justitiæ idea, quod in unigenito Christo suo nobis declaravit, deplorabis miseriam tuam & infelicem in quo nunc es statum, quod ad hanc usque ætatem tanto bono carueris, et ratione humana tantum aliqua ex parte ipsum cognoveris & amaris: non tota mente et spiritu, non illa sapientia, non illo fervore et zelo, quo oportebat. Quod si vel exiguam veræ sui cognitionis amorisque portiunculam largiri tibi dignatus fuerit, quod ut faciat incessanter orabis (per Dominum nostrum Jesum Christum, *id enim solum Nomen ad salutem nobis datum est sub Coelo, solus ille vere particeps inter Deum Patrem & homines, solus videlicet Deus & homo:*) mox in quantis tenebris fueris ante hac agnosces, & accusabit te conscientia tua, ac proximum desperationi, damnationique constituet: sed sublevabit te mox Spiritus Dei hac tua agnitione contentus, pro infinita sua misericordia; et scintillam pietatis in te nondum extinctam augebit, excitabitque languescentem, introducet te in penetralia Dei, ac veluti nudum nuperque natum infantem Gratiae divinæ in Christo educandum sistet. Nega te ipsum, abnega rationes tuas humanas, renuntia huic mundo. Noli esse durus, morosus, difficilis, perversus, ne te sero poeniteat. Deo per fratrum admonitiones, et conscientiam tuam vocanti te ac trahenti ne repugnes. Sequere, sequere, Christus te vocat ad tuam felicitatem et suam gloriam. *Εως εἰς Θεῶν.*

Co-

Cogita, rationes humanæ quam multis imposuerint præstantissimis Viris, et imponant quotidie. Crede Deo et divinis Oraculis: etiamsi rationes eorum omnes nondum perspiciat sensus tuus. Multa puer credidisti parentibus, quorum tunc rationes ignorabas, nunc autem intelligis. Deo itidem et ejus Verbo si credideris, eique soli semper per omnia te facilem præbueris, paulo post adultior provehente Spiritu Domini intelliges vel omnia, vel quantum satis est tibi. Nunc veluti per hypothesein (rogo te et obtestor) mihi hoc concede, homini, qui solidam pietatem et sinceram felicitatem quærat, sacras Literas esse legendas, et omnia, quæ cum illis consenserint approbanda, sin minus rejicienda. Autoritatem Scripturæ stabiliat tibi ipsi evidentia rerum et eventuum certitudo, tum illorum, qui olim evenerunt, et suis in Veteri Testamento Prophetiis responderunt per omnia in Novo: tum eorum, quos videmus et experimur quotidie, circa nos simul et Antichristum ejusque membra, ita prorsus ut prædicti sunt in utroque. Dices forte credendum etiam sanctorum Patrum interpretationibus: hoc ipse jam factus sum, si cum Scriptura fecerint. Nam neque ipsi amplius sibi credendum postularunt, nec ad consuetudinis nec Patrum aliorum consensum aut suffragia, sed sacrarum duntaxat Literarum provocarunt: sed quid facias, ubi loca Scripturæ videntur pugnare? conferenda quæ in eandem sententiam prolata sunt omnia aut plurima, et diligenti collationi adhibendum judicium, quod in gloriam Dei omnia referat. Salutis nostræ ratio, modo operibus, modo fidei
et

et gratiæ adscribitur , sed quis non videt magis glorificari Deum , si integrum salutis nostræ negotium gratiæ ejus et Christo acceptum referamus ? Nos igitur nihili faciemus neque laudabimus bona opera ? faciemus Deo juvante , & laudabimus : sed summam salutis & proprium Dei honorem non ascribemus illis , agnoscemus infirmitatem nostram , et modeste cum summa humilitate dicemus , quod dicere nos Dominus jubet , *etiamsi fecerimus omnia , quæ nobis sunt præcepta , servos tamen inutiles esse nos*. Faciemus , quæ Dominus nobis præcepit , & ut faciendi vim ipse det atque promoveat rogabimus , ut ita profiteamur & testemur fidem nostram , ut proximo beneficiamus , & sic faciendo tum illi prosumus & ad eundem ejus cultum alliciamus alios & Deum Patrem nostrum in Cœlis imitemur benefaciendo : qui nos eam ob causam ad sui similitudinem creavit. Beneficiamus tanquam filii , qui parentes agnoscunt , amant , colunt , & idcirco integram hæreditatem ab illis accipiunt , etiamsi meritis & operibus vix exiguam , aut nullam ejus partem fuerint assecuti : non tanquam servi , qui meritoriis operibus suis , non amplius , quam meriti sunt , accipiunt : Mercedis enim spe , non nativo erga illos quibus serviunt animo & amore faciunt quæ faciunt : Deus se nobis Patrem futurum pollicetur , & pignus hujus promissionis dedit Filium unigenitum : qui solus perfecte legem servavit : hujus honori & gloriæ omnia referamus accepta , in hoc acquiescamus. Hæc nostra Hæresis est : quam toto orbe terrarum Antichristus excludere conatur. Non invocamus
San-

Sanctos, non adoramus aut veneramur imagines aut simulachra, non credimus purgatorium & alia quædam: quoniam horum omnium neque in Veteri neque Novo Testamento ulla extat mentio, nisi prohibitoria: nullum exemplum neque ante Christum in Ecclesia Dei, neque post illum in primitiva & sinceriore, quod vetustissimorum Patrum Libris, quibus hac in re fidem adhibemus, probatur: imo adversariorum nostrorum libris, atque decretis Pontificum, & historicis quibusdam. Ea enim quæ nos improbamus pleraque omnia, quo tempore & a quibus hominibus sint instituta & recepta, cum in more prius non fuissent, in illis commemorantur. Magna tamen impudentia clamitant Vestri, nostram Religionem nuperam ac novam esse, vestram vero antiquam falsissime. Noras nimium hæc et hujusmodi pleraque omnia, sed velim te ea non singula, sed ἀσφoα et universa considerando conjungere, ut confertissima quasi pha'ange argumentorum pro veritate, in illas, quæ supersunt in animo tuo Antichristi reliquias, impetum facias et expellas. Ne obsecro, te moveat, quod aliqui forte objiciunt, inter nos etiam multa esse circa religionem dissidia, et alios aliter de quibusdam Scripturæ locis sentire. Hoc enim ut non negamus, et semper aliqua sententiarum, ac rituum diversitas in Ecclesia fuit: ita in præcipuis et necessariis ad salutem articulis convenit nobis plerisque omnibus, quorum maximus, et aliorum ceu fons est: Soli Sacræ Scripturæ plenam auctoritatem tribuendam, inque ea, quod ad salutem sit necessarium, desiderari nihil: & alter ab illo manans: Justificatio-

nem nostram non arbitrio nostro, nec nostris, aut ullis hominum operibus & viribus adscribi debere: ut enim aliquid sint opera nostra, sicut esse jam fatebar, Christo tamen accedente, si cum illo conferas, nihil sunt et subito obmutescunt; sicuti stellæ, quæ noctu innumeræ lucent, solis superventu tolluntur omnes et evanuerunt. Ex his duobus, si vel prius admiseris, bona spes est mihi de te: summum vero illud Principium si negaris, nulla aut perexigua. Considera Symbolum fidei nostræ, quod a primitiva Ecclesia ad nos est transmissum, id tanquam insufficiens quot articulis onerarunt vestri et superioris seculi homines: tanquam eis pro arbitrio Scripturæ et huic ejus Compendio, addere, vel detrahere quidvis liceret, ceu Legislatoribus Monarchis qui Legibus se subjectos non putarunt.

Redeo ad sacras Literas tibi legendas, quæcunque in lingua, aut translatione (neque enim ita multum referre puto:) iis si te exercere inceperis, magis magisque procul dubio mirifice tibi adlubescant illæ, non solum consuetudine juxta illud Pythagoræ: *ὁ δὲ οὐ βίον τὸν ἀγιστον, ἰδὼν δὲ αὐτὸν ἢ συνιδεῖσθαι ποίησεν.* Sed altior causa Spiritus Domini accedens tanta dulcedine universam mentem tuam implebit, ut, quæ ex aliis rerum naturæ contemplationibus animis ingenuis oboriuntur, voluptates pro nihilo ducas & nugæ esse existimes: ac demum intelliges illud Esajæ, *oculum non vidisse; aurem non audivisse, nec ascendisse in cor hominum, quæ Deus præparavit amantibus se.* Hunc tu igitur ama super omnia & confitere Christi nomen, ea qua debes sinceritate, ut ipse
etiam

etiam coram Patre suo in cœlis te inter suos agnoscat. Non est, quod te moveant pericula, ignominia, paupertas et mortis metus : hæc enim illis, qui sequi se velint subinde expectanda et ferenda, præmonuit gravissime disertissimeque. Hoc tecum perpende in partibus etiam Antichristi eadem tibi metuenda, neque in illis (ne hoc quidem in mundo, ubi jam ruere incipit ejus regnum) tutum esse quicquam. Postquam vero in sacris Literis jam Dei gratia profecisse tibi aliquid videberis, non scientia tantum, et eorum quas legisti memoria ; sed etiam interiore Spiritus profectione, tui ipsius agnitione & emendatione vitæ : tum et aliorum quoque nostri Seculi doctiorum hominum, qui tum pro nostra religione, tum contra illam scripserunt, libros te legere et argumenta conferre velim, ita ut Deum semper ores, ne a veritate declines : Sed quid est, quod plura tibi scribam pleraque scienti et admonitione tantum egenti ? Summa hæc est, non posse te duobus Dominis servire, Christo et Antichristo, uni adhæreas oportet, alterum deferas. Præpara te vicinæ morti, ut in Christo obdormias, & in eodem resurgas. Rebus hujus mundi utere, tanquam non utaris, hoc est, ad necessitatem, non ad voluptatem et ambitionem. Ne immoreris quæso in rebus et scientiis humanis, sed illis obiter fruaris, perge ad finem piis omnibus propositum, in illum oculos dirige, nec retrospicias : quod ut ex animo et feliciter facias, et in præsentia summo desiderio efflictim a Domino nostro Jesu Christo toto pectore peto et petam in posterum. Nunc finem faciam, si semel

adhuc te admonuero , ut fatale hoc tempus ruentis et ruituri Antichristi ob oculos mentis tuæ tibi proponas : et quanquam impiorum aliqui successus subinde videantur suum Antichristum restauraturi , nihil tamen facient , nec durabunt illorum victoriæ : quod ego tibi tanquam verissimus vates prædico. Non est certe respicienda potentia humana : si tamen tibi homini et humanis rationibus seu conjecturis moveri assueto , illam quoque intueri libeat : vide maximam Germaniæ partem contra Antichristum stare , majore nunc , quam antehac unquam , consensu , nihil enim illa afflictæ et devictæ Carolus Quintus egit , aucta ab eo tempore multum professione nostra. Major Helvetiæ pars huic accedit : Item Regna Angliæ , Scotiæ , Norwegiæ , Daniæ , et totus fere Septentrio cum Polonia & magna Hungariæ parte : & inter ipsos etiam Turcas gliscit , foveturque Evangelium , ita ut ab Imperatore Turcarum et ejus proceribus jam aliquoties pro nostris contra Papistas accusantes sit pronunciatum. Quod si Religio nostra apud vos opprimatur , quod Deus avertat , noli existimare impune id vos laturos : excitabit Dominus , in cujus manu sunt corda Regum , Anglos , Scotos , cum Potentissimis Regnis vicinis Norwegiæ , Gothiæ , Sueciæ aut Scythiæ nostræ (a quibus nos etiam orti sumus & lingua fere eadem utimur) Germanos maritimos , aliosque qui Galliam intrent , et longe lateque omnibus vastatis , Regnum Christi restituant : quod latere aliquandiu is patitur interdum , aboleri non patietur his extremis temporibus et fatali Antichristi ruina : quam nunc nunc instare non solum

lum ex Oraculis utriusque Testamenti, sed aliorum quoque sanctorum recentioris memoriae hominum colligimus. Ferdinandus Imperator jam senex est, qui cum vel morte vel ante mortem sponte deposuerit imperium, optima spes est, secuturum Imperatorem partes nostras vel manifeste adjuturum, vel minime contra facturum. Etsi hic etiam parum potest: Nuper Argentinae, quae Imperii civitas est, Missam ei, ut volebat, audire, non est concessum. Ex his et aliis Argumentis, Doctissime Dalechampi, instantem ruinam collige, & quam longissime potes a tam ruinoso aedificio te subducito, in quo corporis simul et animae periculum tibi metuendum est: nostris vero si te adjunxeris (non quod omnia simpliciter eorum dogmata aut facta probare te velim, quod nec ipse facio,) animae tuae saltem consulueris: quam te servare potius, quam totum mundum cum illius jactura lucrari velim. Scripsi haec magnis suspiriis, et subinde illachrymans: atque utinam lachrymis meis pro atramento scribere licuisset. Desino tandem et Deum rogo, ut te mihi, Patriae, amicis et bonis omnibus, et suo praecipue honori propagando conservet. In hoc certe scribendi genere exercitatus non sum, sed meus in te amor, haec qualiacunque mihi extorsit; utinam melius quod sentio, et ut ipsa rei Majestas postulat, dicere potuissem, nunc valde meo, ne mea imperitia res per sese maximas imminuerim, quamobrem consulo tibi, ut homines pios et eruditos et Zelo Dei praeditos, frequentes, cumque illis de rebus omnibus subinde conferas. Quod si isthic aut alibi in Gallia propter intesti-

nos hos motus non licet, aut non libet, veni quæso ad nos, mi frater Dalechampi, rebus et fortunis meis communibus mecum fruiere quamdiu voles, viatici etiam aliquid accepturus: invienes hic omnia satis tranquilla Dei gratia, et homines aliquot pios ac doctos, qui benignissime te audient, et conferent in omnibus: idem cum nonnullis in via facere poteris. Mea etiam causa, et rerum Naturæ variarum, quas videre apud me poteris, et artis medendi nostræ non pœniteret, te fortassis me invisisse. Scripsi hæc festinanter et prolixius quam institueram: nullo ordine forsitan, et quibusdam repetitis, ignosce festinationi necessariae. Ego si qua in re errare tibi videbor, mi frater, indica, increpa, boni consulam omnia, quæcunque bono animo a te profecta fuerint. Quod ad Libros Galeni de usu partium, quos patrio sermone donas: præstaret fortassis nimis prolixam et Asiaticam illam dicendi luxuriam Galeni arctius comprehendere.

Vale in Domino feliciter et rescribe. Literas autem vel Genevam ad Henricum Stephanum, aut alium quemvis, vel Lugdunum ad Gryphium dare poteris. Ad priores literas tuas responsa differo in maiorem tranquillitatem: quam ut Deus Optimus Maximus cum suæ Gloriæ propagatione quamprimum vobis restituat toto pectore opto.

Figuri Helvetiorum.

J. C. G.

Relegere non licuit: tu quæ desiderari pos-
sunt explebis.

Bre-

Brevis Biographia

JO. HENRICI RINGIERII, S. Theol.

dum viveret in illustr. Bernens. Acad. Prof. primariæ

Excerpta ex Oratione panegyrica.

Lucem videre cœpit RINGIERIUS noster
 Feria S. Joannis st. v. An. MDCLXVIII.
 Iis Parentibus nasci ipsi contigit, quibus
 non tantum, post Deum, hanc lucis usuram,
 sed præcipuam etiam nominis claritatem debet.
 Pater ejus fuit JO. HENRICUS RINGIER, Vir
 famæ ac pietatis integerrimæ, prolixæ quoque
 Eruditionis laude florentissimus, Ecclesiæ *Matthis-*
villanæ Minister, qui varia quondam pro vacuis
 in hac Academia Sedibus Profesoriis, ac præ-
 clara, insigni cum laude edidit Specimina, & pa-
 rum sæpe absuit, quin ad obeundam Profes-
 sionem publicam fuerit adhibitus. Vastam hujus
 Viri in rebus Theologicis, Philologicis ac Lin-
 guis Scientiam & peritiam beatus, quem nunc
 lugemus, Filius ejus ita semper miratus est, ut
 non dubitaverit jam Senex profiteri, se cum Ge-
 nitore suo comparatum in his Eruditionis parti-
 bus nonnisi tyronem esse. Anglicæ vero Linguae
 eam sibi facultatem comparaverat, ut apud no-
 bilem aliquem Patronum in Anglia sacro Verbi
 divini Præconis munere integrum fere biennium
 defungi non detrectaverit: Continuis vero diurnis
 laboribus nocturnisque vigiliis ita exhaustæ sunt
 corporis vires, ut quinquagesimum & tertium

ætatis annum vivendo vix attigerit. Mater autem pie nunc defuncti nostri fuit N. STRAUSSIA, fœmina pia & prudens, Venerabilis olim Sacrorum apud nos Antistitis *Straussii*, multis pro Religione meritis laudandi, Soror. Præclaro itaque ac christiano sanguine natum non destituit deinceps neglectum piorum Parentum cura, sed ei recte formando diligentem impenderunt operam. Prima ipse Parens filio instillavit præcepta ac rudimenta, deinde in publicam Scholam *Tobinensem* missus aliquam Linguae Latinæ facultatem sibi comparavit: post hæc *Matthisvillam* ad domesticos Lares revocatum, duodecim annorum puerum, in elementis græcæ ac hebraicæ Linguae Parens via brevissima ac Methodo longe facillima ita feliciter erudit ac confirmavit, ut deinceps proprio Marte & nullo fere negotio haud vulgarem harum Linguarum notitiam sibi comparaverit, quod ipsum etiam per omnem vitam suam grata mente deprædicare, & inter maxima a Patre accepta beneficia referre solebat noster. Primis hac ratione Eruditionis fundamentis positus An. MDCLXXXI tertio decimo ætatis anno ad audiendas Lectiones publicas promotus fuit: Ita inter Academiae Bernensis cives adscriptus Linguas primum eruditæ, quarum elementa jam feliciter hauserat, mox deinde Philosophiæ studia, accuratius excolere, ac denique Theologicis disciplinis totum se tradere cœpit: atque in sublimiori ista Scientia Præceptoribus usus est Viris Celebrerrimis WYSSIO ac RODOLPHO, quorum auspiciis quantos fecerit progressus dicere nihil attinet. Cursu vero studiorum in Academia nostra feliciter exacto An. MDCXCII post prævium Examen cum reliquis Candidatis, inter quos

Vene-

Venerabilis *vvv év άγιος* DACHSIUS pari ingenii ac eruditionis laudē cum RINGIERIO nostro eminuit, manuum impositionem ac facultatem fungendi deinceps sacro Ministerii evangelici munere accepit. Sub idem fere tempus accidit, ut generosissimus à *Mülenen*, inter Generosiss. Holland. Ordd. Cohortes Chiliarcha a Venerando *Straussio*, tunc temporis Ecclesiæ apud nos Ministro, postea vero Decano, eruditum ac pium aliquem Virum deposceret, qui Præconis sacri munus inter copias suas militares dextre obiret: Hanc Spartam carissimo suo ex Sorore nepoti RINGIERIO nostro obtulit *Straussius*, idemque auctor ei ac suasor extitit, eam ne detrectaret, sed æquo animo acciperet: Cujus consiliis obtemperans noster iter in Belgium ingressus, & duobus fere annis tanquam Evangelii Præco castra secutus est. Posthæc ex consilio, quod jam e Patria discedens animo suo præceperat, sese Præconis castrensis munere Bruxellis abdicavit, & per Groningam Franeckeram concessit, quæ per eam tempestatem Viris in omni Litterarum genere Celeberrimis, egregiaque disciplina inclytis quam maxime florebat. Hic audivit Viros toto orbe clarissimos *Vitringas*, *Roëllios*, *Wayenios*, *Rhenferdios* &c. quibus non modo diligenter & publice & privatim docentibus operam dedit; sed quorum etiam familiari consuetudine usus ex privatis colloquiis interiora sacrarum Disciplinarum arcana perdidicit. Celeberrimi tamen Roëllii, Theologi ac Philosophi acutissimi Collegia & institutionem omnium maximi fecit. Habuit ibi studiorum Socium Venerab. nunc Ecclesiæ Antistitem *Mo-*
rel.

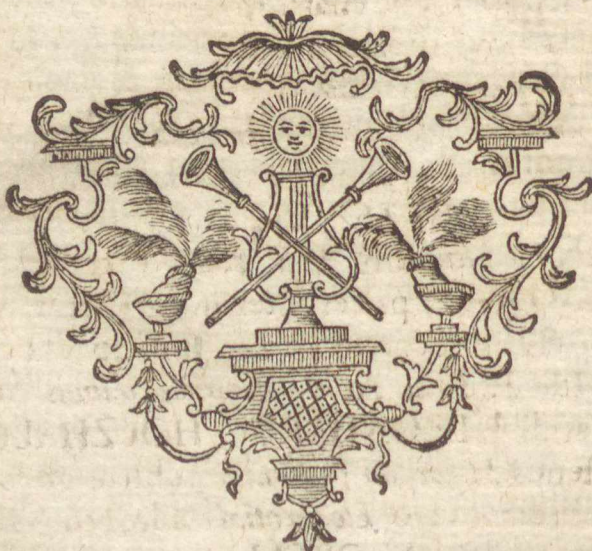
rellium, Amicum quoad vivebat sibi carissimum gratissimumque. Quid quod etiam in Angliam excursionem suscepit & primum Londini aliquantisper substitit, mox deinde ad Universitatem Oxoniensem concessit, ibique famæ celebritate nobilissimum inprimis Virum *Bernhardum* frequentavit. Ubi primum ex Anglia in Belgium redux factus est, afferuntur ipsi Literæ a Generosiss. *Tscharnero*, tum Chiliarcha, postea Copiarum Gen. Holl. Ordd. Generali seu Legato, & tandem illustr. Reip. nostræ plebis Tribuno, quibus ipsum sollicitè rogat, ut apud Cohortes suas Evangelii Præconis munere fungi non dedignaretur: Votis igitur Generosiss. *Tscharneri* lubenti animo satisfactorus noster, nunc altera vice militiæ nomen dat, officiisque Evangelii Ministri inter copias illas egregie defungitur. Mox quum annum fere integrum in hoc munere exegisset, patriam respicere animo cœpit, ac redeundi venia impetrata Lutetias Parisiorum, inde Lugdunum ac Genevam profectus, post quinque annorum a Patria absentiam salvus ac incolumis ad suos rediit. Hic interjecto aliquo post reditum tempore ad munus Ministri Ecclesiastici *Zimmerwaldiam* vocatus est, quæ Ecclesia novissime excitata ac stabilita fuerat: Aliquandiu ibi degens, ac partibus quas susceperat satisfaciens, de fida sibi thori Socia ac Coniuge circumspexit, & matrimonii copula sibi iunxit SALOME FELLEMBERG, generosi Viri *Beati Fellenberg*, Reip. nostræ Ducentumviri Spectatissimi, ac Præfecti Frauenbrunnensis meritissimi Filiam, quæ eximia in Deum ac proximum pietate, singularique animi mansuetudine & virtute
omni

omni civili christianaque magnopere excelluit; qua cum etiam summa concordia ac suavitate annos circiter XLV. exegit; & hoc ipso die annus in orbem redit, ex quo illa vitæ curriculum finiens æterna cum caducis commutavit, animamque Salvatori suo reddidit: Decem ex ea progeniuit Liberos, Filios IV & VI Filias, ex quibus nonnisi VI adhuc superstites sunt. Postquam varia *Ringierius* noster & egregia Eruditionis haud proletariæ specimina edidisset, cum in publicis & solennibus aliquot pro vacante Cathedra Professoria Disputationibus, tum vero etiam ex Umbone sacro vacante urbis Diaconatu, tandem An. MDCCXV munus *Prof. P. Ling. Græc. & Ethicæ* ab Ampliss. Senatu Academico ei demandatum est, quo cum per triennium summa cum laude esset defunctus in *Cathedram Theologiæ Catecheticiæ* successit An. MDCCXVIII. Mox deinde An. MDCCXX ad *Cathedram Theol. Elencticae* & denique An. MDCCXXXV ad docendam *Theologiam didacticam* admotus est, quam Spartam etiam usque ad ultimum vitæ terminum egregie exornavit. Obiit ad d. X : Maji An. MDCCXLV anno ætatis LXXVII, non tam morbo quodam graviore correptus, quam marasmo aliquo senili, quo exhaustis viribus in lectulum prostratus per aliquot hebdomadas quasi expirans jacuit: Ingentis in Deum fiduciæ & alacritatis exemplum omnibus ad eum invisentibus præbuit, morteque vere christiana comprobavit, se intime de iis esse persuasum & convictum, quæ vel in Ecclesia vel Academia docuerat. Scripta quidem non multa reliquit. Paucis tamen Dissertationibus Academicis, quas
cum

cum orbe erudito communicavit, tantam sibi nominis famam conciliavit, quantam vix alii spissis voluminibus consequi potuerunt. Extant ejus

1. Dissertatio de Typis Antichristi: *Inserta Tempe helv. Tom. I. p. 449.*
2. Dissertatio de Consensu Protestantium in Doctrina de Prædestinatione, &c.
3. Dissertatio Theol. de Fontibus Errorum, eorumque πρώτοις ῥεύμασι; quæ itidem in *Tempe helv. descripta legitur.*

Præter pauca hæc nihil edidit, nec edere voluit, persuasus nil dici posse amplius, quod non dictum sit prius: quapropter nec *Opera posthuma* ab eo unquam erunt expectanda.

NOVA LITERARIA HELVETICA.

TIGURUM. Illustre hujus Civitatis Gymnasium, (quo modestiore axiomate contenti sunt Tigurini) superiore anno magnam jacturam fecit in Viro Clariss. J. HENRICO HIRZELIO, *Linguae Graecae Prof. P. & Collegii Carolini Canonico*; Cujus decessum hujusmodi munerum translatio inter publicos Doctores consecuta est: In Clariss. quondam *Hirzelii* locum ac praeclarissimorum munerum hæreditatem ex Ampliss. Senatus Academici judicio & decreto successit JO. JACOBUS BREITINGERUS, *cogitandi ac dicendi Artis in Collegio*, quod ab *Humanitate* nomen habet, hætenus *Professor*; qui etiam ipsa S. Felicis & Regulæ FERIA novi muneris auspicia cepit Oratione Solenni *de præcipuis Causis propter quas Græcarum Literarum studium tantopere refrigescat*. Illa autem quam *Breitingerus* reliquit Provincia in Virum Cl. JO. HENR. HIRZELIUM, Henrici Filium, *Professorem Eloquentiæ & Hist. Eccles. P.* translata est. Hæ vero docendi partes inter duos Clariss. Viros eodem Ampliss. Senatus Acad. Judicio distributæ sunt: Ita *Historiæ Eccles. docendæ munus* obtigit Viro Clariss. J. LEONHARDO HOLZHALBIO, qui hætenus *Historiam profanam* publice docuerat: Ad docendam vero *Eloquentiam* admotus est Vir Doctissimus FELIX ORELL, qui novum Munus adiit ad d. XVI. Novembr. MDCCXLV. soleni Oratione *de Felicitate Seculi nostri, respectu Litterarum & Scientiarum*.

II. Apud Heideggerum & Socc. hi fere Libri a
prolo adhuc recentes prostant:

1. *Fremmüthige Nachrichten von neuen Büchern
und andern zur Gelehrtheit gehörigen Sachen.
Zweiter Jahrgang 1745. in 4.* Nova isthæc
Literaria, quæ hebdomodatin prodeunt, maxi-
mam partem ex Diariis, quæ in variis Germa-
niæ locis procudi solent, habito delectu, con-
cinnata sunt: neque in nuda Librorum recen-
sione subsistunt; sed judicia sua magna dicendi
Libertate interponunt, qui in his colligendis
ac disponendis operam suam collocant: In-
primis vero in examinandis ejus generis Scrip-
tis, quæ ad elegantiores Literas promovendas,
ac gustum aliquem masculæ eloquentiæ & Poe-
seos propinandum facere perhibentur, rigidi
Censores existunt. Liberaliter de hac opella
sentiunt Viri doctissimi, qui *Nova Litteraria
Göttingensia* procurant.

2. JO. FRIDERICI STAPPERI, V. D. M. Helv.
Bern. (cui nuper vacans Professio Theologica
in Acad. *Marpurgensi* oblata est) *Institutiones Theo-
logiæ Polemicæ universæ ordine scientifico dispositæ.*
Tomus IV. MDCCXLVI. in 8. Complectitur
hic Tomus Capita XIII-XVII. quæ hæc sunt:
Cap. XIII. agit de Indifferentismo Religionum,
sive de Religione Prudentum, contra eos qui
statuunt, quamcunque Religionem profitearis
perinde esse. Cap. XIV. de Papismo. Cap. XV.
de Fanaticis, ubi Hypotheses *Antoniæ Bourignon*
& *P. Poireti*, nec non *Val. Weigelii* & *Jac. Boeh-
nii*, immo etiam *Dippelii* placita sub examen
vocantur. Cap. XVI. de Pelagianismo. Cap.
XVII. de Arminianis.

3. J. Georg Altmanns ordentlichen Lehrers der griechischen Sprache und der Sitten- Lehre Heilige Reden bey verschiedenen Gelegenheiten vorgetragen in der Grossen Münster- Kirche zu Bern. Erster Theil. Neue und verbesserte Ausgabe. 1745. in 8. Sacri isti Sermones adeo cupide lecti ac distracti sunt, ut primum hunc Tomum iterum prælo subicere fuerit necesse, neque adeo laude mea aut commendatione indigent.
4. Novo etiam Tomo, scil. IVto aucta est hæc S. Sermonum Sylloge; cujus argumenta paucis enarrabimus: 1.) Der gute Gebrauch der Zeit. Eph. V : 16. 2.) Die verschiedenen Wirkungen der Ausgießung des H. Geistes auf das Pfingst- Fest. Act. II : 1-5. 3.) Die Vortheile der Freyheit der Gläubigen des N. T. 2. Corinth. III : 17. 4.) Der einzige Weg zu einer wahrhaften Vergnügung zu gelangen. Ps. LXXIII : 25. 5.) Die Herrschaft Jesu Christi vorgestellt als ein vollkommenes Muster, nach welchem die Obrigkeiten die Erde regieren sollen. Act. II : 36. 6.) Die Seligkeit des Todes der Gerechten. Apoc. XIV : 13. 7.) Die Betrachtung des allgemeinen Tags des Gerichts. Apoc. XX : 12. 8.) Die Betrachtung des Ausgangs der Gerechten und Ungerechten. Matth. XIII : 30. 9.) Der Triumph Pauli durch die Predigt des Evangeliums. 2. Corinth. II : 14.
5. Die Zeugnisse der alten Heiden und Juden von der Wahrheit der Geschichte und Lehren unsers Heilands untersucht von Josef Addisson/ und aus dem Englischen übersezt, wie auch mit seinen

- seinen eigenen Gedanken begleitet von J. J. Sprengen, der deutschen Beredsamkeit und Boesse Prof. wie auch der D. G. in Leipzig, Bern und Basel Mitgliede. 1745. in 8. phyll. 10.
6. Die zur Ehre Gottes und zum Heil des Menschen allernöthigste Glaubens- Lehren und Lebens- Regeln vorgetragen in Frag und Antworten, nebst einem allgemeinen täglichen Morgen- und Abend- Gebett, und einer Predigt über 1. Corinth. X: 32. gehalten in der Ref. Kirchen- Versammlung zu Baden im Aargow von Hs. Jacob Pestaluz / Pfr. zu Dätlikon und des Ehrw. Winterthurer Capitels Camerer. 1745. in 12. phyll. 8.
7. Die Liebe Jesu als der einige und wahre Grund alles Segens, in einer Abschieds- Predigt, nach Anleitung der Worten Eph. VI: 24. vorgestellt und angedrungen von Joh. Casp. Ulrich / gewesenem Diacon der Kirchen zum H. Geist, und nun Pfr. zum Frau- Münster 1745. in 4.
8. Vom Natürlichen in Schäfergedichten wider die Verfasser der Bremischen neuen Beiträge verfertiget vom Cifus/ einem Schäfer in den Kohl- gärten einem Dorfe vor Leipzig. Zweyte Auflage, besorgt und mit Anmerkungen vermehrt von Hans Görden gleichfalls einem Schäfer daselbst. 1746. in 8. phyll. 10. Scriptum hoc, in quo perpetua Ironia regnat, & omnes narrationis circumstantiæ fictæ sunt, superioris Saxoniæ civem autorem agnoscit, qui recentiorum quorundam poetarum in fingendis Carminibus pastoralibus licentiam ac luxuriam castigat & attico sale perfundit.

III. Typis vero Aurelii & Socc. exscripti sunt
sequentes Libri:

1. Martin Opitzens von Boberfeld Gedichte.
Von J. J. B. und J. J. B. besorget. Erster
Theil. 1745. Forma 8. maj. phyll. 52. *Martinus Opitius*, Vir ad miraculum doctus, & cum
omnibus suæ ætatis Viris in re literaria Principibus
singulari necessitudine conjunctus, citra
controversiam primus Linguæ Germanicæ ac
castæ Poeseos vernaculæ restaurator fuit. Sed
quum ejus Scripta poetica per dimidium ferme
Seculum superiorum temporum incuria neglecta
jacuissent, ante hos XXV annos Viri Cl. J. J. B. & J. J. B. primi e situ & pulvere ea pro-
tracta Civibus suis pro dignitate commendare
ac in exemplum proponere sustinuerunt. Do-
lebant autem Viri eximii non extare nisi uni-
cam, quæ post Opitii fata lucem aspexit,
Carminum vernaculorum Editionem, *Felgibelianam*
scilicet, quæ quanquam tumultuarie omnia
undique collegisset, quæ Opitii nomen præ se
ferebant, multis tamen modis adhuc manca
ac imperfecta est, atque adeo corruptam ubique
Lectionem exhibet, ut sæpe ac passim citius
ex pumice aquam, quam ex Poetæ versibus
sensum aliquem elicere possis. Prima ergo
Editoribus his nostris cura erat, genuinam
Lectionem ex primis Carminum Editionibus
magno studio inter se comparatis restituere, &
dein Opitianæ Poeseos artificia ac virtutes a
suis causis explicatas dare. Ac quotquot æqui
judices esse volunt, ultro fatēbuntur, me nihil
gratiæ dare, si affirmavero, non extare aliam

Germanici Libri editionem, quæ majore studio, diligentia, fide ac judicio fuerit procurata. Complectitur autem primum isthoc volumen præter Editorum ac ipsius Opitii Præfationes.

1.) Das Buch von der deutschen Poeterey.
2.) Aristarchus sive de Contemptu Linguae Teutonicæ. Post hæc sequuntur A. Geistliche Lob- Gedichte: nimirum a.) Lobgesang über die Geburt unsers Heylandes. b.) Dan. HEIN-
SII Lobgesang Jesu Christi. c.) Ueber das Leiden und Sterben unsers Heylandes, in ungebundener Rede. d.) Auf den Anfang des 1621sten Jahrs. B. Weltliche Lob- Gedichte. scil. a.) Lobgesang auf den S. Anno Erzbischoff von Eöln, mit neuen Erklärungen unter dem Text. Hoc Carmen est prisçi Sermonis Teutonici rara particula. b.) Mart. OPITII Adnotationes in Rhythmum de S. Annone. c.) Eine neue deutsche Uebersetzung dieses Rhythmi in ungebundener Rede. d.) Lob des Krieges = Gottes Martis. e.) Dan. Heinsen Lobgesang Bacchi. f.) Lobgedicht auf Herzog Ulrichen zu Holstein. g.) Lobgedicht an die Königl. Maj. zu Polen und Schweden. h.) Schäferen von der Nympse Hercinie. i.) Lob des Feldlebens. k.) Zugabe zu dem Lobgesange Jesu Christi, bestehend in Daniel Heinsen Auslegungen über denselben, nach Opitzens Uebersetzung.

2. Der Mahler der Sitten. Von neuem übersehen. in 8. 1746. 2. Volum. Quum nova prorsus sit hujus Libri, qui ex meditationibus singularibus circa hominum Mores hebdomadatim editis natus est, forma ac dispositio, singulo-

gulorum capitum, quæ ad CV assurgunt, argumenta proxime ꝛ. ꝙ. sigillatim explicabimus.

IV. In Gymnasio Tigurino per hoc tempus hæc Exercitationes disput. editæ sunt:

1. Dissertatio physico - Mathematica de Corporum Motu & Viribus, quam Præsidente Viro Excell. JOANNE GESNERO, Med. D. Phys. & Math. Prof. O. pro consequendo Examine Philosophico alternatis vicibus tuendam susceperunt XII. Candidati. ad. d. Febr. MDCCXLVI. cum figura ænea.
2. Meditationis de Caussis magis magisque invalescentis Incredulitatis & medela huic malo adhibenda Pars VIII. quam præsidente J. JACOBO ZIMMERMANNO, S. Theol. Prof. pro viribus defenderunt Candidati XI pro consequendo Examine Theologico ad dies XXVIII & XXIX Martii MDCCXLVI. In hac Dissertatione Vir Celeberrimus ac sagacissimus Superstitionem, Persecutiones ob Religionem, abusus varios Doctrinæ de Providentia, quo referri etiam possunt observata Impiorum hominum felicitas, abusus Jurisjurandi &c. ut causas Incredulitatem mirum quantum promoventes, filo persequitur.

BERNA. Varias Academia nostra ex obitu Clariss. RINGIERII, Prof. Theol. principis subiit mutationes: Etenim Vir prolixè eruditus SAMUEL SCHEURERUS relicta Cathedra *Theologiae Elencticae*, vacuam hanc Sedem, quæ docendæ *Theologiae didacticæ* inservit, occupavit. Huic vero ex

Decreto Supremi Senatus Academici successit Vener. & Eruditus J. RODOLPHUS SALCHLINUS, Catecheticæ Theol. hactenus & Ling. S. Professor. Ad Cathedram vero *Hebræo-Catechetica* post edita pro more Eruditionis specimina admotus est Vir Rever. & Celeberr. JACOBUS KOCHERUS Lingg. OO. in Academia Groningana Professor nuperrime designatus: Cujus extat *Temper. Helveticis inserta Dissertatio de Emphasi Sermonis in terna Interrogatione Christi ad Petrum Joan. XXI: 15. 16. 17.* Et parvum Schediasma in Observationibus Miscell. in Belgio collectis Tom. II. *de Etymo nominis Cnuphis aliorumque adfinium ex Aegypto repetendo.* Nova autem hæc munera ambo auspicati sunt Orationibus solennibus more recepto: Et quidem Clariss. SALCHLINUS *de Acerbitate plurium Doctorum Protestantium Pacis mutue obstaculo.* Clariss. autem KOCHERUS *de Lingua Aegyptiaca* disseruit.

2. Hic typis exscriptæ prostant: Observationes ad varia V. & N. T. loca potissimum ex PINDARO desumptæ: Autore J. R. SALCHLINO, olim Græcæ & Hebr. Lingg. nunc Theol. Elench. P. P. O. in 4.

3. Fœcundum suum Ingenium in illustrandis variis N. T. Locis adhuc strenue & indefesso studio exercet Vir Clarissimus J. GEORG. ALTMANNUS, ac tria nobis brevi temporis spatio hermeneuticæ ac criticæ Eruditionis documenta dedit, totidem Dissertationibus Academicis, quarum argumenta sunt: 1.) Meditatio in Parabolam de *Zizania non eradicanda*, Matth. XIII: 24. seqq. quam sub ejus Præsidio defenderat *Fridericus Studer*, Philos. Stud. ad d. XIV. Sept. MDCCXLV. In hac Dissertatione,
post

post brevem nexus cum superiore de agro vario
 successu confito demonstrationem, ipsam Parabolam
 ac præcipua ejus momenta perlustrat; inprimis
 autem id agit, ut evincat per Zizanias non tam,
 nec præcipue, homines impios malo exemplo alios
 corrumpentes, quam vero hæreticos & doctrina
 corruptos emblematicè designari. 2.) Exercita-
 tio in Matth. II: 23. *Quo sensu Jesus Christus ab*
Evangelista vocetur NAZARENUS, ut impleretur quod
dictum est per Prophetas, cum hujus appellationis nulla
extet apud Prophetas mentio? quam sub ejus Præ-
 sidio tuiti sunt Samuel Hopf & Emanuel Robr, Philos.
 Stud. Et denique 3.) Exercitatio Philologico-Cri-
 tica in I. Thessal. V: 23. *De Spiritus & Animæ in-*
tegritate, & de differentia, quæ inter voces πνεῦμα &
ψυχή in hoc & aliis Epistolarum Pauli locis ponenda est;
 quam sub umbone ejus propugnabant Emanuel
 Sprungli & Rodolphus Wild, Philos. Stud. ad d.
 XVIII. Jan. MDCCXLVI. Quum præcipua hu-
 jus loci difficultas posita sit in voce ψυχή, quam
 ex Platonica Philosophia multi explicare voluerunt,
 contendit Clariss. Altmannus per *Affectus animi* esse
 explicandam, atque ex hac acceptione per occa-
 sionem locis Philip. I: 27. & Hebr. IV: 12. lu-
 cem affundit.

BASILEA. Post obitum Cl. JOANNIS
 GRYNAEI placuit Viro Celeber. JO. BALTHA-
 SAR BURCARDO, S. Th. D. Cathedram Loc.
 Comm. & Controv. Theol. cum N. T. Professione
 ex Ampliss. Senatus Acad. Consulto commutare,
 quam etiam ad IV. Sept. MDCCXLIV Oratione
 de *Θεωρεῖς τὰ Σcriptorum N. T.* occupavit. Munus
 vero Professoris *Lecorum Comm. & Controv. Theol.*

demandatum est Clariss. ac Literatiss. Viro JAC. CHRISTOPH. BECKIO, S. Th. Lic. & Historiarum hactenus Professori dignissimo; qui etiam post accepta *Theologiae Doctoris* insignia ad d. XXX Octobris MDCCXLIV munus sibi demandatum Praelectione inaugurali *de Variis Locos Communes Theologicos tractandi Methodis* auspicatus est. Vacuefactam autem *Historiarum Cathedram* integrum doctorum Virorum agmen certatim ac modeste ambiverunt. Ex quibus post edita varia Eruditionis Specimina Cl. V. J. Rodolpho Thurneysen, J. U. D. hæc Sparta sortito obtigit. Competitores ipsi erant numero X, qui suis Speciminibus varias observationes historicas tumultuarie collectas proposuerunt: Qui vero peculiare aliquod argumentum sunt persecuti hi fuerunt: 1.) GEORG. ANDREAS HEY, J. U. L. & in Acad. Petropol. *Equestri quond. Prof. de Historico bono Viro.* 2.) JOANNES STEHELIN, *Med. & Chirurg. Doct. de gestis Belli inter acerrimam & maximam Helvetiorum nationem & Carolum pugnacem, Burgundiae Ducem.* 3.) M. JO. GEORGIUS ERZBERGER, S. M. C. de Nabuchodonosoro II Babyliorum Rege. 4.) JAC. CHRISTOPHORUS RAMSPECK, A. L. M. & Med. Cand. de Cambyse secundo Persarum Rege. 5.) EMANUEL FÆSCH, A. L. M. de Divisione Imperii facta a Ludovico I. Imp. Cogn. Pii inter Filios. 6.) J. JACOBUS SPRENG, Ph. D. P. L. G. nec non Eloq. & Poes. Teut. Prof. de rerum Rauracarum usque ad Basiliam conditam Historia.

II. ap. Jo. Rod. Im-Hof prostant: JOANNIS GRYNÆI, S. Theol. Doct. & Prof. *Λεξικον, sive Opuscula nonnulla Theologico-Miscellanea.* Præfigi-

tur Auctoris Biographia. MDCCXLVI in 8. plag. 20. Multum profect^o debent, quotquot sinceræ pietatis solidæque eruditionis studio ducuntur, Clariss. D. & Prof. J. L. FREY, quod hæc opuscula & quasi *ἱερὰ καταλείμματα* desideratissimi Collegæ tollenda potius, quam abjicienda aut negligenda statuit. Exhibet autem hæc Sylloge sequentia:

1.) *Theses Juridicas miscellaneas*, quas pro summis in U. J. honoribus rite consequendis die XXIX. Jun. MDCCXXV publicæ disquisitioni submiserat.

2.) *Theses miscellaneas ex Jure Nat. & Philof. Morali* desumptas, quas pro vacante cathedra Philosophiæ Moralis atque J. N. & G. ad d. IX. Decembr. MDCCXXVII publico examini submiserat.

3.) *Theses miscellas Logico-Philosophicas*, quas d. XXII. Oct. MDCCXXXI pro vacante Cathedra Logica publico Competitorum examini subjecerat.

4.) *חבורי לקט*, sive *Conlectanea Philologica ad Loca nonnulla Scr. S.* occasione vacantis Cathedræ Hebraicæ ad d. XX. Mart. MDCCXXXIII. publice proposita.

5.) *Prælectionem Theologicam de Propheta a Mose promisso.* Deut. XVIII: 15.

6.) *Alteram*, in qua expenditur Quæstio: *An adventus Messiae ob peccata Judæorum fuerit dilatus.*

7.) *Vindicias Miraculi J. C. in Dæmoniacis Gadarenis editi*, contra calumnias WOOLSTONI.

8.) *Thesum Theologicarum miscellanearum tumultuariam congeriem*, pro axiomate Doctoris Theologi rite consequendo, ad d. XXV. Octobr. MDCCXXXVII.

9.) *Fasciculum Thesum Theologicarum*, vacante Cathedra Locorum Communium & Controvers. Theol. ad d. III. Decembr. MDCCXXXVII.

10.) *Lectionem inauguralem de ratione disceptandarum Quæstionum in Theologia controversarum*, ad d. IV. Febr. MDCCXXXVIII.

11.) *Lectionem inauguralem* de Præfidiis, quibus instructum esse oportet N. T. Interpretem, ad d. XV. Novembr. MDCCXL. 12.) *Orationem apologeticam pro bonis Literis* contra Misomusos, dictam An. MDCCXLII, cum munus Rectoris Academici susciperet. 13.) *Actus Sollemnis Descriptionem* cum V. Cl. J. B. Burcardum, recens designatum Loc. Com. & Controv. Professore S. Theologiæ Doctorem renuntiaret ad d. XVI. Jan. MDCCXLI. His præmisit Clariss. Editor Actum inauguralem, quum ipse sub auspicia Anni MDCCXXXVIII pie nunc defuncto GRYNÆO tiaram Doct. Theologicam imponeret; qua occasione ex Academiæ consuetudine ejus Vitam moresque breviter perstrinxit ac designavit usque ad vocationem ad Prof. Theol. Loc. Com. & Controversiarum; ne vero imperfecta maneret hæc Biographia, visum est Clariss. Editori hic adjicere adumbrationem reliqui curriculum vitæ usque ad beatam Viri præclarissimi ἀνάλυσιν. Vehementer autem dolendum est, non esse in B. Autoris scriniis inventa, quamvis magno studio quæsitæ, quæ in I. Pauli ad Timotheum Epistolam præclare commentatus fuerat, atque ad umbilicum etiam perduxerat.

Quicquid sub terra est in apricum proferet ætas: Hoc Horatii dictum cottidiana fere experientia comprobatur, novo aliquo documento confirmabimus. Scribit Celeb. STEHELINUS ad Excell. GESNERUM suum d. XXVI Febr. MDCCXLVI Basilea: Mitto Iconem Antiquitatum quarundam, quas Rusticus quidam invenit in Monte Wasserfall in sepulcro eleganter scopulo inciso atque intèrius lateribus fictilibus cœruleo encausto obductis cincto. Inerant ipsi duo Sceleta satis integra, quorum alterum ornatam exhibuit phalangem digiti annularis æneo annulo. Ceterum & corpus & collum circumdata erant vittis ex Succini aut Sulphuris cujusdam Minera confectis granis oblongis. Lumbi & dorsum circumdebantur ferreo cingulo & fibula ex eodem metallo, una cum plano ferreo, quod ornamento argenteo ferro intruso gaudebat. Clariss. SCHOEPPLI-NUS non admodum antiqua ea censet.

